

N
Y
/

نمبر ۹۵۹۷

no. 588.
16.

کتابخانه مجلس سنا

اسم کتاب

اسم مؤلف

خطی

چاپی

موضوع

شماره دفتر ثبت ۵۲۱

شماره ترتیب در قفسه ۳

ملاحظات

۱
۱
۲
۳
۳
۵
۶
۸
۷
۶
۱
۱۱
۱۱
۱۱
۳۱
۵۱
۶۱
۸۱
۷۱
۶۱
۵۱
۱۸
۱۸
۱۸
۳۸

نیز (۹۰) ۲۵

no. 588.
16.

کتابخانه مجلس سنا

..... اسم کتاب

..... اسم مؤلف

خطی

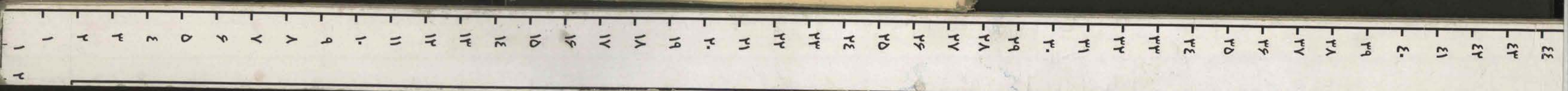
چاپی

..... موضوع

..... شماره دفتر ثبت ۵۴۱

..... شماره ترتیب در قفسه ۳

..... ملاحظات

Ditto English Vol. I, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1-6 @ 1/4 each	17
Arabic Bibliography, by Dr. A Sprenger @ /10/	0
*Bādsāhnāmah, with Index, Fasc. 1-19 @ /10/ each	11
Conquest of Syria, Fasc. 1-9 @ /10/ each	5
Catalogue of Arabic Books and Manuscripts 1-2 @ 1/- each	2
Catalogue of the Persian Books and Manuscripts in the Library of the Asiatic Society of Bengal, Fasc. 1-3 @ 1/- each	3
Dictionary of Arabic Technical Terms, and Appendix Fasc. 1-21 @ 1/8/ each	31
Farnang-i-Rashidi, Fasc. 1-14 @ 1/8/ each	21
Fihrist-i-Tusi, or Tusi's list of Shy'ah Books, Fasc. 1-4 @ 1/- each	4
Futūn-nah-Shām of Wāqidi, Fasc. 1-9 @ /10/ each	5
Ditto of Āzādī, Fasc. 1-4 @ /10/ each	2
History of Gujarat	1
Haft Āsmān, History of the Persian Masnawī, Fasc. 1 @ /12/ each	0
History of the Caliphs, (English) Fasc. 1-6 @ 1/4/ each	7
Iqālnamah-i-Jahāngiri, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1
Isābah, with Supplement, 51 Fasc. @ 1/- each	51
Ma'āsir-i-'Ālamiyā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
Ma'āsir-i-Rāhimi, Part I, Fasc. 1	2
Ma'āsir-ul-Umarā, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-9; Vol. III, 1-10; Index to Vol. I, Fasc. 10-11; Index to Vol. II, Fasc. 10-12; Index to Vol. III, Fasc. 11-12 @ /1/ each	35
Maghāzi of Wāqidi, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Muntakhabu-t-Tawarikh, Fasc. 1-15 @ /10/ each	9
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 and 3 Indexes; Vol. III, Fasc. 1 @ 1/- each	16
Muntakhabu-l-Lubāb, Fasc. 1-19 @ /10/ each	11
Ditto Part 3, Fasc. 1	1
Nukhbatu-l-Fikr, Fasc. 1 @ /10/	0
Nizāmī's Khiradnāmah-i-Iskandari, Fasc. 1-2 @ /12/ each	1
Qawaninū 's-Sayyad of Khuda Yar Khan 'Abbasi, edited in the original Persian with English notes by Lieut.-Col. D. C. Phillott	5
Riyāzu-s-Salātin, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Ditto (English) Fasc. 1-5 @ 1/-	5
Tadhkirah-i-Khushnavisān	1
Tabaqat-i-Nasiri (English), Fasc. 1-14 @ 1/- each	14
Ditto Index	1
Tarikh-i-Firūz Shāhi of Ziyān-d-dīn Barnī, Fasc. 1-7 @ /10/ each	4
Tārikh-i-Firūzshāhi, of Shams-i-Sirāj Aif, Fasc. 1-6 @ /10/ each	3
Ten Ancient Arabic Poems, Fasc. 1-2 @ 1/8/ each	3
Tuzuk-i-Jahāngiri (Eng.) Fasc. 1 @ 1/-	1
Wis o Rāmin, Fasc. 1-5 @ /10/ each	3
Zafarnāmah, Vol. I, Fasc. 1-9, Vol. II, Fasc. 1-8 @ /10/ each	10

ASIATIC SOCIETY'S PUBLICATIONS.

1. ASIATIC RESEARCHES. Vols. XIX and XX @ 10/- each ... 20
 2. PROCEEDINGS of the Asiatic Society from 1870 to 1904 @ 8/- per No.
 3. JOURNAL of the Asiatic Society for 1870 (8), 1871 (7), 1872 (8), 1873 (8), 1874 (8), 1875 (7), 1876 (7), 1877 (8), 1878 (8), 1879 (7), 1880 (8), 1881 (7), 1882 (6), 1883 (5), 1884 (6), 1885 (6), 1886 (8), 1887 (7), 1888 (7), 1889 (10), 1890 (11), 1891 (7), 1892 (8), 1893 (11), 1894 (8), 1895 (7), 1896 (8), 1897 (8), 1898 (8), 1899 (8), 1900 (7), 1901 (7), 1902 (9), 1903 (8), 1904 (16), @ 1/8 per No. to Members and @ 2/- per No. to Non-Members.
- N.B.—The figures enclosed in brackets give the number of Nos. in each Volume.*
4. Journal and Proceedings, N.S., 1905, to date (Nos. 1-4 of 1905 are out of stock), @ 1-8 per No. to Members and Rs. 2 per No. to Non-Members.
 5. Memoirs, 1905, to date. Price varies from number to number. Discount of 25% to Members.
 6. Centenary Review of the Researches of the Society from 1784-1883 3
 7. Catalogue of the Library of the Asiatic Society, Bengal, Part I, A to E; Part 2, F to M ... 4
 8. Moore and Hewitson's Descriptions of New Indian Lepidoptera, Parts I-III, with 8 coloured Plates, 4to, @ 6/- each ... 18
 9. Kaqmiraqabdamrta, Parts I and II @ 1/8/ ... 3
 10. Persian Translation of Haji Baba of Ispahan, by Haji Shaikh Ahmad-i-Kirmasi, and edited with notes by Major D. C. Phillott. ... 10

Notice of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1-34 @ 1/- each	34
Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra	5

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to the "Treasurer Asiatic Society," only.

و کتبنا له فی الالواح من کل شیء

موعظة و تفصیلا

حد و سپاس فزون از حد و قیاس هر معبودی را جل جلاله

که درین روزگار سعادت آثار رساله نوبیه

و نسخه عجیبه الهمی به

تذکره خوشنویسان

از مصنفات مولانا غلام محمد هفت قلمی دهلوی

المتوفی فی حدود سنه ۱۲۳۹ هـ بسعی مولانا غلام محمد

و تصحیح احقر عبد محمد هدایت حسین

مدرس زبان عربی و فارسی

دار پرسیدنسی کالج کلکته

برای ایشیاٹک سوسائٹی بنگالہ در مطبع بیڈنس مشن واقع کلکته

در سنه ۱۳۲۸ هجری قدسی مطابق ۱۹۱۰ میلادی

بزیور طبع آراسته گردید

Mārkaṇḍeya Purāna, Fasc. 1-9 @ 1/- each	1	14
*Mārkaṇḍeya Purāna, Fasc. 5-7 @ /10/ each	6	4
*Mīmāṃsā Darśana, Fasc. 10-19 @ /10/ each	3	12
Nyāyavārtika, Fasc. 1-6 @ /10/ each	5	0
*Nirukta, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	1	14
*Nīṭisūtra, Fasc. 3-5 @ /10/ each	4	6
Nīṭyācārapaddhati, Fasc. 1-7 @ /10/ each	6	4
Nīṭyācārapaddhā, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-2, @ /10/ each	0	10
Nyāyabinduṭīkā, Fasc. 1 @ /10/ each	5	0
*Nyāya Kusumāñjali Prakaraṇa, Vol. I, Fasc. 2-6; Vol. II, Fasc. 1-8 @ /10/ each	10	0
Padumāwati, Fasc. 1-5 @ 2/-	1	14
*Pāriṣṭa Parvan, Fasc. 3-5 @ /10/ each	4	6
Prākṛita-Pāṅgalam, Fasc. 1-7 @ /10/ each	1	0
Parikṣā Mukhasūtra	3	2
Prithvirāj Rāsa, Part II, Fasc. 1-5 @ /10/ each	1	0
Ditto (English) Part II, Fasc. 1 @ 1/- each	1	8
Prākṛita Lakṣaṇam, Fasc. 1 @ 1/8 each	12	8
Parācāra Smṛti, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc. 1-6 @ /10/ each	1	0
Parācāra, Institutes of (English) @ 1/- each	1	0
Parikṣamukha Sūtram	3	12
Prabandhacintāmaṇi (English) Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	2	8
Rasarnavam, Fasc. 1-2	1	4
Saddārāna-Samuccaya, Fasc. 1-2 @ /10/ each	19	6
*Sāma Vēda Saṁhitā, Vols. I, Fasc. 7-10; II, 1-6; III, 1-7; IV, 1-6; V, 1-8 @ /10/ each	1	4
Samaraicca Kaha, Fasc. 1-2, @ /10/	2	8
Sāṅkhyā Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ /10/ each	3	0
Ditto (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	1	4
*Sāṅkara Vijaya, Fasc. 2-3 @ /10/ each	3	12
Srāddha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /10/ each	2	0
Sragdharā Stotra (Sanskrit and Tibetan)	3	12
*Srauta Sūtra Latyanan, Fasc. 4-9 @ /10/ each	5	0
*Ditto Asbalayana, Fasc. 4-11 @ /10/ each	1	0
Sūcṛta Saṁhitā, (Eng.) Fasc. 1 @ 1/- each	2	8
Suddhī Kaumudī, Fasc. 1-4 @ /10/ each	1	4
Suryya Siddhanta, Fasc. 1	9	6
*Taittreya Brāhmana, Fasc., 11-25 @ /10/ each	1	14
Ditto Pratisakhyā, Fasc. 1-3 @ /10/ each	11	14
*Taittirīya Saṁhitā, Fasc. 27-45 @ /10/ each	6	4
*Tāṇḍya Brāhmana, Fasc. 10-19 @ /10/ each	7	8
Tantra Vārtika (English) Fasc. 1-6 @ 1/4	23	12
*Tattva Cintāmaṇi, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 2-10; Vol. III, Fasc. 1-2; Vol. IV, Fasc. 1; Vol. V, Fasc. 1-5; Part IV, Vol. II, Fasc. 1-12 @ /10/ each	1	14
Tattvārthadhigama Sūtram, Fasc. 1-3 @ /10/	1	14
Trikāṇḍa-Māṇḍana, Fasc. 1-3 @ /10/	3	2
Tul'sī Satsai, Fasc. 1-5 @ /10/	6	14
*Upamita-bhava-prapañca-kāthā, Fasc. 1, 5-14 @ /10/ each	6	0
Uvāsagadasāo, (Text and English) Fasc. 1-6 @ 1/-	0	10
Vallāla Carita, Fasc. 1 @ /10/	3	12
Vārṣa Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ /10/	6	14
*Vāyu Purāna, Vol. I, Fasc. 3-6; Vol. II, Fasc. 1-7; @ /10/ each	5	10
Vidhāna Pārijāta, Fasc. 1-8; Vol. II, Fasc. 1 @ /10/	2	8
Ditto Vol. II, Fasc. 2-3, @ 1/4	4	6
Vivādaratnākara, Fasc. 1-7 @ /10/ each	3	12
Vṛhat Svayambhū Purāna, Fasc. 1-6 @ /10/	1	14
*Yoga Aphorisms of Patanjali, Fasc. 3-5 @ /10/ each	2	8
Yogaśāstra, Fasc. 1-2		
Tibetan Series.		
Banddhabastotrasaṅgraha, Vol. I	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc. 1-4, @ 1/- each	4	0
Nyayabindu of Dharmakīrti, Fasc. 1	1	0
Pag-Sam S'hi Tin, Fasc. 1-4 @ 1/- each	4	0
Rtogs brjod dpag bkhri S'hi (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1-7 Vol. II, Fasc. 1-5 @ 1/- each	12	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-3; Vol. III, Fasc. 1-6 @ 1/ each	14	0
Arabic and Persian Series.		
*Ālmgīrnāmah, with Index, (Text) Fasc. 1-13 @ /10/ each	8	2
Al-Muqaddasi (English) Vol. I, Fasc. 1-3 @ 1/-	3	0
Āin-i-Akbarī, Fasc. 1-22 @ 1/8/ each	33	0
Ditto (English) Vol. I, Fasc. 1-7, Vol. II, Fasc. 1-5, Vol. III, Fasc. 1-5 @ 2/- each		

اسم
اسم
خط
چاپ
موا
شما
شما
ملا

۷۸
۷۷
۷۶
۷۵
۷۴
۷۳
۷۲
۷۱
۷۰
۶۹
۶۸
۶۷
۶۶
۶۵
۶۴
۶۳
۶۲
۶۱
۶۰
۵۹
۵۸
۵۷
۵۶
۵۵
۵۴
۵۳
۵۲
۵۱
۵۰
۴۹
۴۸
۴۷
۴۶
۴۵
۴۴
۴۳
۴۲
۴۱
۴۰
۳۹
۳۸
۳۷
۳۶
۳۵
۳۴
۳۳
۳۲
۳۱
۳۰
۲۹
۲۸
۲۷
۲۶
۲۵
۲۴
۲۳
۲۲
۲۱
۲۰
۱۹
۱۸
۱۷
۱۶
۱۵
۱۴
۱۳
۱۲
۱۱
۱۰
۹
۸
۷
۶
۵
۴
۳
۲
۱

فهرست الرجال

آدم (علی نبینا وعلیه السلام) ۲، ۹، ۱۴، ۲۸، ۴۲

آرام رجوع کن به پریم فائمه رای

آصف جاه نظام الملک ۷۶

آصف الدوله نواب ۶۴، ۶۵، ۷۶، ۸۲، ۱۱۱، ۱۱۵

آغا میرزا ۷۱، ۷۳، ۷۳، ۱۱۸

آقا رشید رجوع کن به عبد الرشید ديلمی

آل مظفر (حاکم شیراز و فارس) ۳۹

ابان بن سعید بن العاصی بن امیه ۱۱

ابجد ۱۲

ابراهیم اصفهانی میرزا ۲۶

ابراهیم حافظ ۹۸، ۱۱۱

ابراهیم سلطان ۴۶، ۱۲۵

ابراهیم عادل شاه ۷۹، ۸۰

ابراهیم النمیس ابواسحق ۲۱

ابراهیم بن شاهرخ میرزا ۴۶

ابراهیم بن المحسن ۲۰

ابرش ۲۰

اتابک محمد رجوع کن به ابو بکر بن سعد بن زنگی اتابک

اجیت سنگه بلب گدهه واله راجه ۱۱۴

احمد انلاي شمس الدين ۳۵

احمد پرويز ۱۲۵

احمد قيريزي ۱۲۹، ۱۳۱

احمد خواجه مولوي ۱۱۰

احمد هرودي شيخ ۲۴

احمد سيد سر ۱۱۳

احمد شاه ۷۹

احمد طباطبائي ميرزا ۱۰۸

احمد غقاري قاضي ۸۲

احمد قرة حصاري ۲۴

احمد الكلبي كاتب ماهون عباسي ۲۰

احمد مشهدي مير ۲۹

احمد بن سلطان اويس جلاير ۴۶

احمد بن ابني خالد ۲۰

احمد بن محمد بن ثوابه ابو العباس ۱۹

احمد بن نصر ابو بکر ۱۹

احول مختصر ۲۱

اخي ترك رجوع کن به حسن بن محمد بن حسن

ادريس (علی نبیقا و علیه السلام) ۱۰، ۲۸

ارجمند ميرزا ۷۷، ۱۰۹

ابو اسحاق (حاکم شیراز و فارس) ۳۹

اسحاق بن ابراهيم تميمي ۲۱

اسحاق بن حماد ۲۰

اسد الله کرمانی ۲۴

اسکندر بن قرا يوسف ۴۶

اسلم بن سدره ۱۰

اسماعيل (علی نبیقا و علیه السلام) ۱۲

اسماعيل شاه ۱۲۵

اسماعيل بن اسحاق بن ابراهيم ابو القاسم ۲۲

ابو الاسود الدؤلي ۱۷

اشرف خان مير منشي ۲۴، ۸۶، ۹۷، ۱۲۵

اظهر مولانا ۲۵، ۴۳

اظهر الدين خان ۹۷

اعجاز رقم خان سيد ۶۲

اعز الدين شاه ۶۳، ۱۲۱، ۱۲۹

افراسياب خان ۶۲

افريدون بن ائقيان ۱۴

افضل خان رجوع کن به سلطان علي خواجه

اکبر جلال الدين بادشاه غازي ۲۴، ۲۶، ۷۹، ۸۴، ۸۸، ۱۲۵

اکبر شاه بهادر ميرزا ۱۲۸

اکبر شاه ثاني معين الدين ۶۸، ۱۰۱، ۱۰۴

اکبر علي ۱۰۷

اليت صاحب ۱۱۱، ۱۱۸

امام الدين خليفه ۱۱۴

امام علي بن مير امام الدين ۱۲۹

امر الله خليفه ۱۱۰

اميد سنگهه راجه ۱۱۵

امير خان شاه ۱۰۷

امير رضوي رجوع کن به محمد امير رضوي

انشاء الله سيد ۱۱۰

اويس سلطان ۳۸

ايتهي ۵ اکتور ۱۱۸

ايوج ميرزا ۸۸

ايوج پسر افريدون بن ائقيان ۱۴

بابر بادشاه ۱۲۵

بادشاه قلم رجوع کن به خليل الله شاه

باقر کشميري ملا ۹۱

بايسنغر بن شاهرخ ميرزا ۴۵، ۱۲۵

بخش الله خليفه ۶۶

بداؤني (عبد القادر) ۸۱، ۸۳، ۱۰۱

بدر الدين عليخان مرصع رقم ۷۴

برادر زاده ياقوت رجوع کن به عصمت الله

ابوالبركات خان نواب ۱۴، ۱۱۶

برون صاحب جنرل ۷۱

برهان نظام شاه ۱۱۷

برهمن رجوع کن به چندر بهان

بستاسپ ۱۴

بشر بن عبد الملك صاحب درمة الجند ۱۰، ۱۱

بقاء الله حافظ پسر حافظ ابراهيم ۶۸

ابو بکر ملا ۲۴

ابو بکر بن سعد بن زنگي اتابک ۳۶

بلاخن صاحب ۸۴، ۸۶

بلاذري (مصنف فتوح البلدان) ۷، ۱۱

ابن البواب ۲۳، ۲۴، ۵۱

بهزاد ۵۷

بهوگچند ۱۲۱

بيان رجوع کن به عبد الله مرواريد رقم

بيرم خان ۸۷، ۸۸

بيدل صاحب ۱۱۹

بيوراسپ بن ونداسپ المشهور به ضحاک ۱۴

پرويز شاهزاده ۸۳

پرويز بن جهانگير پادشاه ۹۱

پریم کشور کفور ۱۱۶

پریم ناتھه رای ۱۱۳، ۱۱۴، ۱۱۵، ۱۱۶

تجمال حسين خان پسر تفضل حسين خان ۱۱۱

تحسين رجوع کن به محمد عطا حسين خان

تفضل حسين خان ۱۱۰، ۱۱۱

تودرمل ۸۸، ۸۹

تيدور جوزج هارلت ۸

تيماء فرزند حضرت اسمعيل عم ۱۳

تيمور امير صاحبقران ۲۵، ۴۳، ۴۴، ۱۲۵

ثغاء کاتبه جاريه ابن فيوما ۲۰

جامي ۵۴

جعفر تبريزي مولانا ۲۵، ۴۳، ۴۵، ۱۲۵

جعفر ميرزا رجوع کن به کفايت خان

جگل کشور راجه ۱۱۶

جلال ۲۴

جلال سيد ۴۰

جلالا ۱۱۸

جلال الدين رومي ۳۵

جلال الدين طباطبائي رجوع کن به جلالا

جلال الدين يوسف ۱۰۳

جلال الدين بن مير امام علي ۱۲۹

جمال ۲۴

جنت آشياني رجوع کن به همايون بادشاه

جوان بخت بهادر ميرزا ۴۷، ۴۸

جواهر رقم رجوع کن به عليخان سيد الحسيني

جهانگیر سلطان (پسر امیر تیمور) ۴۳

جهانگیر نور الدین بادشاه ۵۱ ، ۹۰ ، ۱۰۴ ، ۱۲۵

الجهشیاری رجوع کن به محمد بن عبدوس الجهشیاری

جهیم بن الصلت بن مخزومه ۱۱

چندر بهان ۵۵

چنگیز خان ۳۷

حاتم بیگ میرزا ۱۰۹

حاجی خلیفه ۱۹

حاجی میر ۵۵ ، ۹۵

حاجی نامدار ۵۹

حاطب بن عمرو ۱۱

حافظ رجوع کن به نور الله حافظ

حافظ شیرازی ۴۱ ، ۵۸

حافظ نور ۸۲

حبیب آنندی ۵

حبیب الله ۱۰۳ ، ۱۰۴

حبیب الله وزیر خراسان ۱۰۴

حجاج ۱۷

ابو حدی الكوفي ۱۹

ابن حدیده ۱۹

ابو حدیفه بن عتبہ بن ربیعہ ۱۱

حسام الدین چلبی ۳۵

ابن ابی حسان ۱۹

حسن ۲۴

حسن شیخ ۸۴

ابو الحسن ۲۲

ابو الحسن حافظ ۱۲۸

ابو الحسن میر رجوع کن به کلن میر

حسن رضا خان نواب ۱۱۶ ، ۱۳۱

حسن صباح ۳۷

الحسن ابو علی رجوع کن به نظام الملک

حسن علی مشهدی ملا ۲۶

حسن کاشی ملا ۶۴

ابن حسن الملیح ۱۹

الحسن بن علی ابو عبد الله ۲۲

ابو الحسن بن ابی علی ۲۳

حسن بن محمد بن حسن بن اخي ترك رجوع كن

به حسام الدين چلبدي

حسن بن النعالي ١٩

ابو الحسين ١٩

حسين خان قزويني ١١٧

ابو الحسين بن علي ٢٣

حسينه بيگم ٦٨

حطي ١٢

حفيظ خان (محمد) ٦٤ ، ٧٠ ، ١١٢ ، ١١٨ ، ١١٩

حمد الله بن شيخ الاماسي ٢٤

حمير بن سبا ١٢

ابن حميرة ١٩

ابو حميرة ١٩

حويطب بن عبد العزى العامري ١١

حيات علي مولوي ١١٣ ، ١١٥ ، ١٢٢

حيدر بيگ خان ١١٥

حيدر خان حسام الدين ١٣٠

خالد بن سعيد ١١

خالد بن ابى الهياج ١٨

خانخانان رجوع كن به عبد الرحيم خانخانان

خرم ميرزا ٦٨

خسرور پرويز ٤٥

خسرور بن جهانگير بادشاه ٩١

خشنام البصري ١٩

ابن الخضري ١٩

ابن خلدون ٧

ابن خلکان ١٥

خليفة الهى رجوع كن به اكبر جلال الدين بادشاه

خليفة سلطان ٦٣ ، ٦٩ ، ١١٣

خليل ميرزا ٤٤

خليل الله شاه ٧٩ ، ٨٠

خنجر بيگ ٨٦

خواجه مير علي رجوع كن به علي تبريزي مير

خواجه نامي ٥٥

خواند امير ١٠٤

خورشيد اسمعيلي ٣٨

خورشيد خانظ ٦٥

خورم شاهزاده رجوع کن به شاهجهان بادشاه

خوشوقت رای دانگی ۴۳، ۱۲۰

خیر الدین مولانا ۶۷

خیر الله منجم میرزا ۱۱۰

خیرات حسین مولانا ۳

داراب میرزا ۸۸

دارا شکوه ۵۴، ۹۵

دده چلبی ۲۴

درایت خان بن کفایت خان ۱۰۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۰۹

۱۱۵، ۱۲۱

درگا پرشاد بن لاله دیاناته ۱۲۱

درویش مولانا ۲۴، ۱۲۵

دولتشاه (مولف تذکره الشعراء) ۳۵، ۳۶، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۱

۴۷، ۷۷

دومه فرزند حضرت اسمعیل عم ۱۳

ذو الفقار سید ۳۶

ذو الفقار الدوله رجوع کن به نجف خان بهادر

راجه بهادر ۱۱۵

راجه نندرام پندت منشی ۱۱۶

رای سدهه رای رجوع کن به سدهه رای

رای مفوهر رجوع کن به مفوهر رای

رحیم رجوع کن به عبد الرحیم خانخانان

رشید رجوع کن به عبد الرشید دیلمی

رضا علی شاه قادری ۶

رضی الدین شاه ۱۱۷

زفیقی رجوع کن به محمود

روایندی ۲۲

روس اورد دینیسون ۸

روشن الدوله ۱۰۸

رونق علی منشی ۱۱۵

ریو چارلس ۶، ۱۰۱، ۱۱۹

زردشت بن اسپتمان ۱۴

زرین قلم رجوع کن به محمد حسین کشمیری

زمره رقم رجوع کن به عباد الله بیگ پسر میرزا عبد الله بیگ

زنقظي ۲۲

زيب النسا نواب ۹۵

ابن زيد ۱۹

زين خان كوكه ۸۹

زين الدين ۱۲۶

زين الدين مولانا ۲۶

زين الدين عبيدي نيشاپوري ۲۵

زين العابدين مير ۱۲۹

سامه بن لوى بن غالب ۱۹

سبحاني رجوع كن به محمد صالح كسفي

سج بهان ۵۵

سده راى ۶۱، ۱۳۱

سرب سگهه لاله ۹۵

سعادت علي خان نواب ۱۱۰، ۱۱۱

سعد ۱۸

سعدى شيخ ۳۶

سعضى ۱۲

سعيد ملا سمرقندي ۸۵

ابو سعيد ميرزا ۲۴

سعيداى محمد شرق ۵۵، ۹۵

سفيان بن اميه بن عبد الشمس ۱۰

ابو سفيان بن حرب بن اميه ۱۱

سكندر بن قوا يوسف ۴۶

سكهه زام ۱۱۲

سلطان علي ۵۴، ۱۰۱

سلطان علي تبريزي ۴۸

سلطان علي خراساني ۴۸

سلطان علي خواجه ۸۸

سلطان علي فاني ۴۸

سلطان علي قزويني ۴۸

سلطان علي مشهدي قبله الكتاب ۲۵، ۲۶، ۴۲، ۴۸، ۴۹، ۱۲۵

سلطان علي شير مشهدي ۲۵

سلطان محمد خندان ۲۵

سلطان محمد نور ۲۵

سلطان مولانا رجوع كن به سلطان علي مشهدي

سلم بن افريدون بن اثفيان ۱۴

ابو سلمه بن عبد الاسد المتخزومي ۱۱

- سلیم خادم جعفر بن یحییٰ ۲۰
 سلیم سلطان رجوع کن به جهانگیر بادشاه
 سلیمان شکوه میرزا ۷۰
 سلیمان بن ابی الحسن ۲۳
 سنجر سلطان ۳۷
 سنگلاخ میرزا ایرانی ۵
 سوز میر ۷۶
 سید علی تبریزی میر ۱۰۲
 سید علی خان تبریزی جواهر رقم ۲۶، ۵۶، ۵۷
 ابن سیر ۱۹
 سیدف الدین اسفرنگی ۳۷
 سیدمی نیشاپوری مولانا ۴۷

شاداب رجوع کن به خوش وقت رای

شاه امیر خان ۱۰۷

شاهجهان بادشاه ۵۷، ۹۱، ۹۳، ۹۵، ۹۸، ۱۰۰، ۱۰۵، ۱۰۵

شاه حسین میرزا اصفهانی ۱۱۷

شاهرخ میرزا ۴۳، ۴۴، ۴۷

شاه عالم ۶۷، ۷۶، ۱۰۹، ۱۱۳، ۱۱۹، ۱۲۶

- شجاع شاه ۸۴
 شجاع الدوله نواب ۶۱، ۱۱۰، ۱۲۶
 شراشیر المصري ۱۹
 شرف الدین عبدالله ۱۰۲
 شعرانی ۲۰
 شعیب (علی نبینا و علیه السلام) ۱۲
 شقیر خادم قاسم بن منصور ۲۰
 شکر الله ۹۱، ۱۰۳
 شمس الحق ۹۶
 شمس الدین علیخان ۵۸
 شمس الدین فقیر ۱۱۸
 شنکر ناتھ پندت کشمیری ۱۲۲
 شنکر ناتھ لاله ۱۱۹
 شنکر نوساری ۱۲۲
 شهاب الدین مولانا ۱۲۵
 ابن ام شیبان ۱۹
 شیر سنگه راجه ۱۱۵
 شیرین قلم رجوع کن به عبد الصمد
 شیفته ۶۷

صالح بن عبد الملك ابو الفضل تميمي خراساني ۲۰

صايب ميرزا ۹۵، ۹۶، ۹۸

ضحاک ۱۴

ضحاک بن عجلان ۲۰

ضياء الدين يوسف ۷۸

طالب حق موالي ۱۱۵

طاهر دکني ۱۱۷

طاهر وحيد ميرزا ۱۱۷

طلحه ۱۱

طوس بن افریدون بن اثغیان ۱۴

طهماسب شاه ۱۲۵

ضابط خان نواب خلف نجيب الدوله ۱۲۸

ابو ظفر (وليعهد بهادر ميرزا) ۷۴، ۱۲۹

ظفر خان رجوع کن به روشن الدوله

ظهوري ترشيزي ۸۱، ۱۱۹

عارف چلبي ۳۵

عالمگير اورنگ زيب بادشاه غازي ۵۷، ۵۸، ۵۹، ۱۰۹، ۱۲۵، ۱۲۶

عالمگير ثاني ۷۶

عامر ۱۷

عامر بن جدره ۱۰

عباد الله برادر زاده قاضي عصمت الله خان ۱۱۴، ۱۲۷

عباد الله بيگ پسر ميرزا عبد الله بيگ ۷۳

عباد الله خان همشير زاده ياقوت رقم خان ۱۲۷

عباس شاه ۹۲، ۱۲۵

عباس ثاني صفوي شاه ۱۱۷

عباس بن حسن ابو احمد ۲۲

عبد الاحد خان نواب ۷۰، ۱۱۴، ۱۲۲

عبد الله رجوع کن به درازيت خان

عبد الله آش پز هروي ۲۴

عبد الله ارغون ۲۴

عبد الله الاماسي ۲۴

عبد الله بيگ مرواريد تبريزي ۱۲۵

عبد الله حافظ ۹۱

عبد الله خان انبک ۵۰

عبد الله شرف الدين ١٠٢

عبد الله صراف ٢٤

عبد الله صيرفي ٢٤

عبد الله طبّاخ ١٢٥

عبد الله قريمي ٢٤

عبد الله ابو محمد ٢٣

عبد الله مرواريد رقم مولانا ٢٥، ٧٧

عبد الله مشكين قلم ١٠١

عبد الله بن ابي اسحق ابو العباس ٢٢

عبد الله بن سعد بن ابي سرح العامري ١١

عبد الله بن شداد ٢٠

عبد الباقي حداد ١٢٥

عبد الباقي نهارندي ٨٧

عبد العجبار الرومي ٢٠

عبد الحي خواجه ٣٨

عبد الحي مولانا ٢٤، ١٢٥

عبد الرحمن ٩٥

عبد الرحمن فرمان نويس ٥٤

عبد الرحيم ٦٣

عبد الرحيم خانخانان ٨٧، ٨٨

عبد الرحيم فرمان نويس ٥٦

عبد الرشيد ديلمبي ٢٦، ٥٤، ٥٥، ٥٦، ٥٧، ٦٠، ٦٢، ٦٣، ٦٤، ٦٥

٦٧، ٦٩، ٧٠، ٧١، ٧٢، ٧٣، ٧٥، ٩٥، ٩٦، ٩٨، ١٢١

عبد الصمد شيرين قلم ٨٤، ٩٠

عبد العزيز مولانا ٧٨

عبد الغني حافظ پسر حافظ محمد علي ٩٨

عبد القادر آخوند ملا ٨٩

عبد الكريم ٥٦

عبد الكريم قادري ٥٦، ٦٥

عبد الكريم نبيرو عبد الرحمن فرمان نويس ٥٦

عبيد زاکاني ٣٩

ابو عبيدة بن الجراح ١١

عثمان بن زياد العايل ٢٠

عثمان بن عفان رض ١١

عرشي رجوع کن به محمد مؤمن

عزيز الله بخاري شاه ٢٦

عصمت الله برادر زاده ياقوت ١٢٦

عصمت الله خان قاضي ٦٩، ١٢٧، ١٢٩، ١٣٠

عزض سيد ۴۰

ابو عقيل ۱۹

علاء بن الحضرمي ۱۱

علاء الدولة بن بايسنغر ۴۷

علاء الدين مولانا ۲۵

علامه شيرازي رجوع کن به قطب الدين

علامي بن مبارک ابو الفضل ۲۴، ۲۵، ۷۹

علي ۳۴

علي احمد مهر کن ۸۴

علي اصغر خراساني مير ۱۲۵

علي بيدگ رجوع کن به صايب ميرزا

علي تبريزي مير ۲۵، ۴۲، ۴۳

ابو علي الحسن رجوع کن به نظام الملک

علي خان سيد تبريزي جواهر رقم ۲۶

علي خان شمس الدين ۵۸، ۵۹، ۵۷

علي خراساني مير ۴۳

علي رضا ملا ۱۲۵

علي شيرازي مير ۴۳

علي کاتب مير ۴۹، ۵۴، ۷۸

علي مشهدي رجوع کن به سلطان علي مشهدي

علي نقی مير ۱۰۹، ۱۱۰، ۱۱۳، ۱۲۱

علي هروي مير ۲۶، ۴۳

علي يزدي شرف الدين ۴۶

علي بن ابني طالب رض ۱۱، ۱۷، ۴۲، ۱۲۴

علي بن عيسى ابو الحسن ۲۲

ابو علي محمد بن علي رجوع کن به ابن مقله

علي بن هلال رجوع کن به ابن بواب

عماد الحسيني القزويني مير ۲۶، ۵۴، ۵۷، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۵

۹۲، ۹۳، ۹۴، ۹۵، ۹۶

عماد الملك نواب ۶۵، ۷۷

عماد الملك غازي الدين خان ۷۶

عمو ثاني رجوع کن به عمر بن عبد العزيز رض

عمر خيام ۳۷

عمر شيخ سلطان ۴۳

عمر بن الخطاب رض ۱۱

عمر بن زراره ۱۱

عمر بن عبد العزيز رض ۱۸

عمر بن مسعدة ۲۰

عزایت الله خان ١٢٩

عزایت الله مبروص ١٢٩

غازي الدين خان عماد الملك ٧٦

غفاري ٨٣

غلام حسين خان رجوع كن به كلو خان

غلام علي خان المشهور به خوش نويس ٧٠

غلام علي خان (مصنف شاه عالم نامه) ٦٧

غلام علي مير ١٠٨، ١٠٩

غلام قادر خان ٦٤، ١٣١

غلام مجتبیٰ ١١٤

غلام محمد دهلوي خليفه ٤، ٢٦، ١١٢

غلام معي الدين ١١٤

غلام نقش بند خان خواجه خلف خواجه يوسف ١٥

غياث الدين بن همام الدين المدعو بخواند امير ١٠٤

غيلان بن سلامة الثقفي ١١

ابن ابی فاطمه ١٩

فتح الله شيرازي مير ٨٥

فتح عليخان برادر زاده بسنت خان ٧٧

فخر الدين مولوي ٦٩

فراقي رجوع كن به پريم كشور كفور

ابو الفرج ١٩

فرخ سير ٥٩

فرخنده بخت بهادر ميرزا ٦٩

فضل الله ميرزا ١٢٦

فضل بن سهل ذو الرياستين ٢١

ابو الفضل بن مبارك ٢٤، ٢٥، ٧٩

فقير رجوع كن به شمس الدين فقير

فلاطون ارمني ٧١

فيروز جنگ رجوع كن به غازي الدين خان عماد الملك

فيض الله برادر حقيقي قاضي عصمت الله ١٢٧

فيض الله بيدگ ٧٥

فيض الله قاضي ١٢٧

فيض علي بن مولوي طالب حق ٦٤

فيلاگ دگلس كرون كرزل ٨

قادر بخش ١١٢

القاسم بن اسمعيل بن اسحق ابو محمد ۲۲

قاضي رجوع كن به عصمت الله خان قاضي

قدرت الله خان حكيم ۴

قدسي ۱۱۸

قرشت ۱۲

قطب الدين بختيار كافي ۹۹

قطب الدين علامه شيرازي ۳۶

قطبه ۲۰

قمر الدين خان نواب ۶۰

قوام الدين حسن بن صدر الدين رجوع كن به ذو الفقار سيد

ابو قيس بن عبد مغاف بن زهرا بن كلاب ۱۱

كاتبى محمد ترشيزي ۴۷، ۴۸

كاظم حسين مولانا ۳

كام بخش شاهزاده ۵۸

كرم علي مير ۱۲۸

كريم الدين رجوع كن به حبيب الله وزير خراسان

كريم الدين مولوي ۹۱، ۷۶، ۱۱۶، ۱۲۰

كسل سنگهه منشي ۱۱۴

كشفي رجوع كن به محمد صالح

كعب ۱۰

كفايت خان ۵۵، ۵۳، ۵۵، ۱۰۶، ۱۰۷، ۱۲۱، ۱۲۲

كلن ۱۲

كلن مير ابو الحسن ۶۴، ۷۰، ۷۴، ۱۱۲

كلو خان ۱۲۶

كليم ۱۱۶

كمال خجندي ۴۲

كنول كشن راجه ۱۱۵

كيومرث ۱۴

كدائي مغلوبويه مير ۱۲۸

گشتاسپ بن لهراسپ ۱۴

گويي ناتيه راى ۱۲۲

لچهمن سنگهه منشي ۱۱۲، ۱۱۶

لچهمي رام پنذت ۱۱۲، ۱۱۹، ۱۲۰، ۱۳۰

لطف الله خان صادق ۶۲

لعل خان بن كفايت خان ۱۰۷

- لقوة شاعر ۲۰
 لون کرن رای ۹۰
 مامون عباسی ۲۱
 مانی ۵۷
 مبارک شاه سیوفی ۲۴
 مبارک شاه قطب ۲۴
 ابن مجالد ۱۹
 مجنون رجوع کن به علی الکاتب میر
 محبوب رای منشی ۱۱۲
 محمد اسلم ۹۱
 محمد اسمعیل ۱۱۲
 محمد اشرف خواجه سرا ۹۵
 محمد اشرف سعیدا ۵۵، ۹۵
 محمد اصغر رجوع کن به اشرف خان میر منشی
 ابو محمد الاصفهانی ۱۹
 محمد اعظم شاه ۵۸
 محمد افضل ۱۲۹
 محمد افضل الحسینی ۶۰

- محمد افضل القریشی ۶۰
 محمد افضل لاهوری فامی قادری ۶۰
 محمد اکبر ۱۰۶
 محمد امیر رضوی ۷۱، ۷۲
 محمد اویهی مولانا ۲۵
 محمد باقر طغرا نویس ۶۱
 محمد باقر میر ۵۹
 محمد ترشیزی کاتبی ۴۶، ۴۷
 محمد تقی ۱۱۲
 محمد تقی العسنی الخطیب ۱۳۱
 محمد تقی الدین خان ۱۱۷
 محمد جان بن میان محمد عاشوری ۷۴
 محمد جعفر رجوع کن به نفایت خان
 محمد حسین ۸۲، ۹۵
 محمد حسین تبریزی مولانا ۲۹
 محمد حسین حکیم ۱۲۹
 محمد حسین حکیم میر ۶۴، ۶۹
 محمد حسین کشمیری ۲۹، ۵۸، ۷۸، ۹۱، ۱۲۵
 محمد حسین مظفر پادشاه ۷۸

- محمد حسين ميرزا ۱۰۳، ۱۰۴، ۱۰۵
 محمد حسين مير بن مير كلن ۷۰
 محمد حفيظ الانصاري القادري ۶۱
 محمد حفيظ خان ۶۴، ۷۰، || | | ۱۱۲، ۱۱۸، ۱۱۹
 محمد حكيم ميرزا ۱۳۰
 محمد خدا بنده بن شاه طهماسب بن شاه اسمعيل ۱۰۴
 محمد خليل مولوي ۶۹
 محمد (خوارزم) شاه ۳۶
 محمد زاهد ۵۹
 محمد شاه (بادشاه دهلي) ۵۶، ۶۰، ۶۱، ۱۰۷
 محمد شريف پسر عبد الصمد شيرين قلم ۹۰
 محمد صادق طباطبائي رجوع كن به مرید خان نواب
 محمد صالح كشفي مير مولانا ۲۶، ۱۰۱
 محمد صالح كذبوه لاهوري ۱۰۰
 محمد طاهر رجوع كن به طاهر وحيد ميرزا
 محمد عابد ۶۳
 محمد عارف ياقوت رقم خان ۱۲۶
 محمد عسكر ۱۲۶
 محمد عشق ميرزا ۴

- محمد عطا حسين خان تحسين مرصع رقم ۶۱
 محمد علي حافظ ۶۷
 محمد علي حكاك مهر كن ميرزا ۶۶، ۶۷، ۷۷، ۸۲
 محمد علي بن خير الله فرمان نويس ميرزا ۶۵، ۶۶
 محمد علي بن زرین رقم ۶۶
 محمد عيسى قنھا ۱۲۱
 محمد غفاري قاضي ۸۲
 محمد قاسم شادشاه ۲۵
 محمد قباد ميرزا ۱۰۹
 محمد قيام الدين قايم ۱۲۰
 محمد كاشي مير ۹۱
 محمد الماستري ۳۶
 محمد مراد ۱۲۵
 محمد مراد كشميري شيرين قلم ۱۰۰
 محمد مرواريد شمس الدين ۷۷
 محمد مظفر رجوع كن به آل مظفر
 محمد معز الدين غوري ۳۸
 محمد مقيم ۶۰، ۹۱، ۱۰۵
 محمد موسى مير ۶۱، ۱۲۱

محمد موسی بن کفایت خان ۱۰۶

محمد مومن حسینی عرشی ۱۰۱، ۲۶

محمد میر رجوع کن به سوز میر

محمد میرزا حکیم ۱۱۸

محمد نیشاپوری مولانا شاه ۲۶

محمد هدایت حسین ۲

محمد هروی ۲۵

محمد یار شیخ ۷۵

محمد بن اسد الکاتب ۲۳

محمد بن تکش خوارزم شاه ۳۶

محمد بن عبد الله ملقب بمدنی ۲۰

محمد بن عبدوس الجهشیاری ابو عبد الله ۱۴

محمد بن علی رجوع کن به ابن مقله

محمد بن مظفر ۳۹

محمد بن مظفر مبارز الدین رجوع کن به آل مظفر

محمد بن یوسف الغاریابی ۱۹

محمدی میان ۱۳۰

محمد خواجه مولانا ۸۳

محمد رفیعی ۳۹

محمد ملا شیخ ۲۵

محمی شیرازی ملا ۲۴

مخلص رجوع کن به محمود خواجه

مرار ۱۷

مرار بن مره ۱۰

مرصع رقم رجوع کن به بدر الدین علیخان

مروارید رقم رجوع کن به عبد الله مولانا

مرید خان نواب ۱۰۷، ۱۰۸، ۱۱۳، ۱۱۴

مسکور ۱۹

مسعود حافظ ۱۲۸

مشکین قلم رجوع کن به عبد الله میر

مضطرب رجوع کن به درگا پرشاد لاله

مظفر پادشاه محمد حسین ۷۸

مظفر خان ۸۶، ۸۸

مظفر سلطان ۵۲

مظفر علی رجوع کن به مظفر خان

مظهر خان نواب ۱۰۸

معاریه بن ابی سفیان ۱۱

معتمد عباسی ۱۹

ابن معدان ۲۱

معز کاشي مير ۲۶

معز الدين | محمد غوري ۳۸

معظم بخت بهادر ۷۳

مقبول نبی خان پسر انعام الله خان یقین ۶۷

مقندر بالله العباسي ۲۱، ۱۲۳

مقصود خان ۱۲۵

مقصود علي ۹۱

مقصود مولانا ۸۴

ابن مقفع ۱۵

ابن مقله ۲۲، ۲۳، ۲۴، ۱۲۳

مقیم آقا ۵۶

منصور شاه ۴۱

منصور عباسي ۲۰

منصور مسگر ۹۲

منصور بن سلطان مظفر ۴۰

منو میر ۶۰

منوهر رای ۹۰

ابن منیر ۲۲

مولانا تبریزی رجوع کن به علي تبریزی مير خواجه

مولانا روم رجوع کن به جلال الدين رومي

مولائي ۵۵، ۷۳

مومن خان بن عبد الله خان اذبک ۵۰

مهدي ۵۰

مهدي عباسي ۲۰

مهدي الكوفي ۱۹

مهدي مير بن مير مقصود ۱۳۰

میدان محمدي ۱۳۰

میران شاه گورگان ۱۴۳، ۱۴۴، ۱۲۵

میر حاجي ۵۵، ۹۵

میر علي الكاتب رجوع کن به علي الكاتب مير

میر علي تبریزی رجوع کن به علي تبریزی مير

میر علي ملا ۷۸، ۸۲، ۸۳، ۹۳، ۹۵، ۱۰۱، ۱۰۳، ۱۰۶

میر گدائي مغلیوی ۱۲۸

نادر رجوع کن به شکر ناتھ پندت کشمیری

ناصر شاه ۶۳

ناگور مل ۱۱۵

نامدار حاجي ۵۹

نامي خواجه ۵۵

نثار علي مير ۶۶

نجف خان بهادر ذو الفقار الدوله ۱۱۹

نجم الدين ۶۳

ابن نديم (مصنف كتاب الفهرست) ۶، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۹

نصر فرزند حضرت اسمعيل عم ۱۳

نصر بن عاصم ۱۷

نصير الدين طوسي ۳۶، ۳۷

نعمت الله قاضي ۶۵، ۶۳

نعمت الله ولي ۱۰۱

نظام رجوع كن به غازي الدين خان عماد الملك

نظام الحق ۶۹

نظام الملك ۳۷

نظام الملك خواجه ۸۴

نظام هروي ۸۴

نظامي ۸۱، ۸۳

نظيري نيشابوري ۸۷

نقيس فرزند حضرت اسمعيل عم ۱۳

نور الله حافظ ۶۳، ۶۴، ۶۵، ۱۱۱

نور الله شيخ ۶۲، ۶۳

نور الله شوستري قاضي ۴۲، ۵۱

نور الدين محمد رجوع كن به ظهري ترشيزي

نغدرام پندت رجوع كن به راجه نغدرام پندت

وارث علي شاه ۱۳۰

والا جاه ۵۹

بغورجه النعجه ۲۲

وجيهه الله ۶۵

وزير عليخان ۶۶

وصفي رجوع كن به عبد الله مشكين قلم

ولايت حسين مولانا شمس العلماء ۲

وليد بن عبد الملك ۸

هارون الرشيد ۱۹

هجراني مولانا ۲۵

هدايت الله ۶۰

هدايت الله زرئين رقم ۲۶، ۵۸

هدایت الله لاشوري ۵۹

ابن هشام ۱۲

هلاکو خان ۳۷، ۳۸

همام خواجه ۳۶

همایون بادشاه ۸۴، ۸۸، ۱۰۴، ۱۲۵

همت بهادر گسائین راجه ۱۱۵

هوارت کامذت صاحب ۵

هوز ۱۲

یاقوت جمال الدین ۱۲۵

یاقوت رقم رجوع کن به عبد الباقی حداد

یاقوت رقم خان رجوع کن به محمد عارف

یاقوت مستعصمی ۲۳، ۲۴، ۲۶، ۴۶، ۱۲۵

یاقوت بن عبد الله الرومی الحموی ابو الدر ۲۳

یاقوت بن عبد الله الموصلی ابو الدر ۲۳

یاقوت بن یاقوت بن عبد الله رجوع کن به یاقوت مستعصمی

یحیی سبیک نیشابوری رجوع کن به یحیی واسطی

یحیی صوفی ۲۴

ابو یحیی مالک بن دینار ۱۹

یحیی واسطی ۴۷

یحیی بن یعمر ۱۷

یزید بن ابی سفیان ۱۱

یعرب بن قحطان ۱۲۴

یوسف جلال الدین ۱۰۳

یوسف شاه ۳۶

یوسف ضیاء الدین بن مولوی عبد الرحمن جامی ۸۷

یوسف کاتب ۲۰

بسم الله الرحمن الرحيم

ستایش و نیایش مر خدای را عزَّ اسْمُهُ - که خطوط شعاعی
آفتاب را بر صفحات افلاک بقلم قدرت نگاشته - و حمد و سپاس
مر معبود حقیقی را جَلَّ جَلَّالُهُ - که مشاطهٔ منعش عروسِ فطرت
انسانی را بهیولای و صورت مرتب - و بهرتو ظلال صفات ابد پیوند
خویش منور ساخته - در کنار قابلیت نفس ناطقه نهاده -
فَتَبَارَكَ اللهُ أَحْسَنَ الْخَالِقِينَ *
* قطعه *

ای کرده ز کلکِ صنع ترکیب بشر
ز انشای تو نقش بسته اجسام و صور
هر حرف که از خامهٔ حکمت زده سر
طنجرائی قضا گشته و عنوانِ قدر

و گلگونهٔ زیبای چهرهٔ دل آرای کلام - نعتِ سیدِ انام - امی لقبی
است - که تکنون عالم - و تولدِ بنی آدم - از بطنِ عدم - بطفیل
حضرت مفترض الطاعهٔ او است - و سرخ رویی کونین بغازهٔ کاری
مشاطهٔ شفاعت او - وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ - آب و رنگ
رخسارِ حقیقت - برنگ آمیزمی خامهٔ شریعت - و صفحهٔ پردازمی

نامه طریقت اوست - و غرض نقاش ازل از نقش انگیزی
بیرنگ نیرنگ ابداع و ایجاد - نقش زیبای صورت دلآرای او -
صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَاصْحَابِهِ أَجْمَعِينَ * * قطعه *

خاتم لقبی که فخر آدم آمد

مقصود وجود هر دو عالم آمد

ز یافت شرف نامه نامی وجود

آری شرف نامه ز خاتم آمد

و تحفه تحیات زکیات - و صلوات طیبات - بر آل و اصحاب او که
حُما مملت بیضا - و هدایات طریقت زهرا - و فارسان میادین دین -
و حارسان شرع مبیین اند - باد *

اما بعد خوشه چین خرمین ارباب استعداد - احقر هداد -

محمد هدایت حسین مدرس زبان عربی و فارسی در پرسیدنسی

کالج واقع بدار السلطنه کلکته - غفر الله ذنوبه - و سقر عیوبه - و حشره

فِي يَوْمِ الدِّينِ - تَحْتَ لَوَاءِ سَيِّدِ الْمُرْسَلِينَ - ابن سرآمد علمای دوران -

و سر سلسله فقهای زمان - علامه الاعلام - مرجع الانام - قدوة المحدثین -

رئیس المفسرین - جمال الملة و الاسلام - بهجة الیالی و الایام -

بدر الغضلاء - شمس العلماء - مولانا ولایت حسین مدرس مدرسه عالیة

کلکته - اَدَامَ اللهُ فَيَضَانِ بَرَكَاتِهِ عَلَيَّ مَفَارِقِ الْمُسْلِمِينَ - ابن مرحوم مغفور

خلد آرامگاه - سید الافاضل - سند الامثال - مفخر الانساب بالنسب

الرفیع - مقتدی الاطیاب بالحسب المنیع - انسان عین الفضل

و الاجال - عین اعیان الجود و الافضال - بدر البدور - صدر الصدور

محکمه عالیة علی پور - جناب مستطاب مولانا خیرات حسین قعدة

الله بحلّل الغفران - مع المتّقین فِي جَنَّةِ الرِّضْوَانِ - ابن مرحوم مبرور

بالا نشین مسند عزت - کرسی نشین مجلس شوکت - زبده المحدثین

و المفسرین - قدوة النحویّین و الصرفیّین - سالک مسالک تحقیق -

صاعد مصاعد تصدیق - نوشنده کاس رحیق - مولانا و بالعلم

و الفضل اولانا - خلد آشیان - مولانا کاظم حسین رحمه الله المئان -

بِحُرْمَةِ سَيِّدِ الْاِنْسِ وَ الْجَنّانِ - میر منشی فرمانفرمای ممالک

هندوستان - باوجود فقدان بضاعت - و عدم استطاعت - و اختلال

امور ماموری - و کارهای شخصی - از مدتی مدید - و عرصه بعید -

جمع آوری مذاقب و اوصاف و حالات خوش نویسان ایرانی

و عربستانی - و بالتخصیص جادو قلمان هندوستانی را بر ذمت

همت خویش لازم دانسته - تا جمال شاهد مطلوب از نظر طالبان

مستحجوب نماید - و حرکات شرقی در طبقات نوعی پدید آید - و بواسطه

آنکه درین اوقات متاع فهم و کمالات فاسد - و بازارش کاسد - این

امتعه نفیسه که جمهور امم بومی محتاج اند - بطاق نسیان منطمس -

و بکلی معدوم و مندرس گردیده - و ذکر خیر بغان سحر بنیان -

و خامه عنبر انشان ایشان - که در اعجاز رقم طرازی - طعنه زن

نگارخانه چین و رشک ارزنگ مانی است - بکلی معدوم الخبر -
و مفقود الاثر گشته - و نسخهای گوهر سلک شان درین آوان - از
گردش دوران - در اطراف و اکناف جهان - چون رشته مفصم
لآبی و مرجان منتثر - و هر حبه و دانه اش در رخنه و شکافی
ضایع و منتشر گردیده - لهذا مدتی جدّ و جهد را پیدش نهاد
مقصد و بحصول این مرام بذل همت را مصروف داشتم -
چنانچه بمصداق هَمَّةُ الرَّجَالِ تَقْلَعُ الْجِبَالَ - نسخه قلمی المسمی
بذکره خوش نویسان از مصنفات مولانا غلام محمد هفت (۱) قلمی
المتخلص براقم - وفاتش تقریباً در سال هزار و دویست و سی
و نه واقع شده - بدست آوردم - که اوراقش از مرور دهور -
و وفور حوادث گردش مایه و هور - و تواتر نوایب شهر - مانند قلوب
عاشقان پراکنده - و چون زلف عروسان آشفته بود - بدقت نظر -

(۱) مولانا غلام محمد المشهور بهفت قلمی المتخلص براقم دهایی الاصل
و از جمله شاگردان حکیم قدرت الله خان بوده - در انشا پردازي بزبان فارسي
عديم المثل و در علم عربي في الجملة ربطی نیز تحصیل کرده بود - و باقسام
رسم خط مثل نسخ و تعلیق و نستعلیق و ثلث و شکسته و شقیعه و ریحان
مهارتی تمام داشت - و گاهی بزبان اردو اشعار نمکین نیز می گفت - پس از
مدت زمانی جلالی وطن کرده از دهلی بلکنو آمد - چون مایل بن طب بود از
خدمت میرزا محمد عشق اکتساب این فن شریف نمود - وفاتش در سال مذکور
اتفاق افتاد - رحمه الله عليه *

و امعان بصر - ملاحظه نمودم دیدم - فی الواقع نقل و طبع آن
خیلی شایسته و شایان است - اگرچه درین خصوص نیز کتب
عدیده بنظر رسیده - یکی امتحان الفضلا تصنیف میرزا سفغلاخ
ایرانی و در سنه هزار و دویست و نود و یک در طهران طبع شده
است - ولیکن مصنف مذکور چنانچه ظاهر است دو مطلب
بنظر داشته - اول آنکه ذکر سی و چهار نفر از مشاهیر خوشنویسان
عراقین عرب و عجم نموده است - دوم آنکه عبارت پردازي و رقم
طرزاي بحدی نموده است که بنظر اجانب موحش - و بدیده
فارسي گویان اهل ایران مونس آمده - و نسخه دوم کتاب المسمی
بخط و خطاطان تصنیف حبیب آندی بزبان ترکی که در تسننطیه
در سنه هزار و سه صد و شش طبع شده - و تصنیف سوم از حضرت
والا مرتبت - سپهر مغزات - ناهید فطرت - برجیس فطنت -
گل بوستان حشمت و شهر یاری - ثمره شجره دولت و کامگاری - شمس
العلماء الکرام - تاج الکماء العظام - اجل اکرم کلمنت هوارت صاحب
ادام الله اجاله و ابد اقباله - بزبان فرانسه است - که در پاریس در
سنه هزار و نه صد و هشت میلادی طبع پوشیده - چون درست
مطالعه و وارسی نمودم - دیدم ذکر چند جلد دیگر نیز در مسئله
خطاطان دارا است - لکن مصنف معزی الیه کتاب خود را از روی
نسخه مفتاح الخطوط که در سنه هزار و دویست و چهل و نه هجری

رضا علی شاه قادری در هندوستان تصنیف نموده بود - اخذ و ترتیب داده است - و رضا علی شاه مرحوم غالب مطالب خود را از روی نسخه ترکی سابق الذکر اقتباس کرده است - لهذا چندان توجیهی بذکر خوش قلمان عطار نشان هندوستان نداشته اند - و این نسخه موصوفه هم دارای آسامی خوش نویسان هند است - و هم مشتمل بر ذکر مشکین قلمان خارج * و از قرار قول داکتر چارلس ریو نسخه دیگر این تذکره موصوفه در کتابخانه متحف برطانیه (برنش میوزیم) لندن موجود است - لکن از آنجائیکه دامان آن شاهد دلبربای شوخ و شنگ - و آستین ساعد سیمین آن تحفه فرنگ - بدست نخواهد آمد - لهذا باوجود وفور زحمات - و تکمیل مشقات - نسخه مذکوره را ترتیب و تنظیم نموده - در ایشیاٹک سوسائٹی بمطرح انظار مبارک اراکین عظامش در آوردم - بعد از ملاحظه - امر عالی صادر شد - که کتاب مذکور باسلوب مرغوب بزیور طبع آراسته شود * و بذابر تزئین و تدمیم نسخه مذکور مطالب چند که مفید فواید اصلی - و مغنچ نتایج کلی است - بر این نسخه افزوده - اگر چه از متقدمین تا متاخرین - در هر زمان و بهر زبان - بلغات مختلفه - و مضامین متنه - متون صحایف مشحون است - و لیکن این بنده ناچیز هیچمدان انچه از اقوال مستنده که محل وثوق و موجب اعتماد دانسته - از کذب معتبره مثل کتاب الفهرست ابن ندیم و کشف

الظنون و فتوح البلدان بلاذری و وفیات الاعیان و مقدمه ابن خلدون و غیر هم - انتخاب نموده - و بچهار مقاله ترتیب داده - و بعبارت سلیس در سلک تحریر در آورده - مقدمه کتاب مذکور مقرر داشتم - تا بنظر ناظرین نقش حسن قبول گیرد *

مقاله اول در بیان حدوث رسم خط عربی *

مقاله دوم در ذکر حدوث و ایجاد اقسام رسم خط

اهل فرس قدیم *

مقاله سوم در ذکر حدوث نقاط و حروف معجمه

در سلسله اسلام *

مقاله چهارم در بیان تاریخ فن خوش نویسی بر

سبیل اجمال *

و در حقیقت جمع و ترکیب - و نظم و ترتیب این روایات صریحه - و حالات صحیحه - که اسرار حکمت آمیز - و نکات رغبت انگیز شان مایه غیرت مستبصران - و عبرت ناظران است - وقتی فواید اتمام - و رونق انصرام - خواهد یافت که در نظر عالیجناب - سامی القاب - اختر برج شہامت و بسالت - رخشنده گوهر درج سعادت و فخامت - شمس المدارس و المکاتب - بدر المعالی و المناقب - زبدة العلماء المحققین - قدوة الفضلاء المدققین -

سرکار شوکت‌مدار ادورد دینیسون روس صاحب لا زَالَتْ شَمْسُ اَئْبَالِهِ
 بَارِغَهُ - و بدورِ اِجْلَالِهِ طَالَعَهُ - و جناب مستطاب - رئیس اصحاب
 الشوری - و سر حلقه ارباب الفجری - الادیب المحقق - الکبر
 المدقق - شمع انجمن بلذرائی - چراغ دود؛ بینائی - نیر اعظم سپهر
 علم و هنر - سرکار جلالت آثار جورج هاولت تَبِیْرُ صاحب - ام - ای -
 اِف - جی - اس - دام اَئْبَالُهُ الْعَالِي و عالیجاه مجددت همراه -
 مصباح رموز نکته دانی - مفتاح کنوز معانی - فائد المثل و النظیر -
 العلامة التحریر - سیّد الحکماء الکاملین - سند البلغاء الغاضلین -
 زنده دان علم را سر چشمه آبحیات - سرکار عالی وقار کرفل دگلَس
 کَرِیْمُون فِیْلَات صاحب - صَانَهُ اللهُ عَنْ جَمِیعِ الْعَاهَاتِ وَ الْاَفَاتِ - بجاه
 سیدنا محمد سید الکائنات - و بِحَرَمَةِ آلِهِ و اصحابه رفیعی الدرجات -
 علیهم صفوف التحیات و الوف الصلوات - و مجمع اراکین عظام
 انجمن مذکور - قرین موقع قبول پذیرد *

امید از ناقدان بصیر - و واقدان روشنضمیر ایفکه هرگاه در
 مجاری مسطورات سهوی یا اشتباهی بینند - یا خطائی نگردد -
 بحسن خلق فرموده بذکر خیری یاد نمایند - و الله المستعان
 وَ عَلَيْهِ التَّكْلَان *

مقاله اول در بیان حدوث رسم خط عربی

بر مطالعه کفندگان که رای حقایق پیرای ایشان مشرق
 الشمسین دانش و کمال - و مجمع البحرین معارف و افضال
 است - مخفی نخواهد بود - که در هر قری از قرون - مورخین
 و مصنفین بعبارات مختلفه - روایاتی و بیاناتی درین خصوص عنوان
 نموده اند - و این گمغام بامعان نظر و دقت بصر کتب تواریخ معتبره
 را ملاحظه نموده - و بعد از استکشاف کلی انتخاب نموده - آنچه
 بنظر ظاهر بینان دور - و بدیده حقیقت شناسان نزدیک و مناسب
 آمده - ثبت و ضبط آن پرداخته - الحمد لله الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا *
 قول اول اینکه اول کسیکه صانع و مخترع رسم خط عربی و فارسی
 و سایر رسوم کتابت شد حضرت آدم عَلِي نَبِيْنَا وَ عَلَيْهِ السَّلَام
 بود - که سه صد سال قبل از وفات خود این رسوم را بر گل خام
 منقش و مرتب نمود - و آن گلهای خام را در آتش گذاخته زیر زمین
 پنهان داشت - چون هنگام طوفان وقوع و ظهور یافت - و ساکنین
 روی زمین همگی غرق و نابود شدند - و سفینه بساحل سلامت
 رسید - پس کشتی نشینان بر کوه جودی فرود آمدند - و بتدریج
 بر ربع مسکون منتشر و متفرق شدند - هر فریقی رسمی از آنها یافته -

و از آن نقشباً صور حروف کتابت خود را قرار دادند - مصنف کتاب
 الفهرست همین روایت را بعینها از قول کعب که از راویان مشهور
 است - ذکر نموده - لیکن این را منجمله اقوال ضعیفه و اخبار مردوده
 شمرده * قول دوم آنکه اول کسیکه واضع و مخترع رسم خط
 عربی شد - حضرت ادريس علی بن نبی و علیه الصلوٰة و السلام بود *
 قول سوم چنانچه در فتوح البلدان و غیره بطریق وثوق ذکر می نمایند
 اینست - اول کسیکه واضع و مخترع رسوم کتابت عربی شد سه نفر
 از اهل بولان بودند - که قبيلة ایشان در سرزمین انبار فرود آمده -
 و در آنجا سکونت داشتند - اسمای ایشان مرامر بن مره و اسلم بن
 سدره و عامر بن جدره بود - که بتأیید و اتفاق همدیگر مجتمع
 و همدست شده حروف موصوله و مقطعه عربی را بمناسبت
 حروف سریانی ابداع و اختراع نمودند - هر یکی از ایشان موجد
 و مخترع هیئتی خاص شدند - مرامر بن مره مخترع صور
 و نقوش حروف گردید - و اسلم بن سدره فصل و وصل را امتیاز
 داد - و عامر بن جدره حروف معجمه را تعیین کرد - پس از آن
 جماعتی از اهل انبار از ایشان تعلیم یافتند - و بعد از آن اهل حیره
 از ایشان اخذ نمودند - و پس از آن بشر بن عبد الملك که صاحب
 درمه الجندل بود - در هنگام قیام خود در حیره از ایشان اخذ این
 فن شریف نمود - چون در مکه آمد - سفیان بن امیه بن عبد الشمس

و ابو قیس بن عبد مناف بن زهره بن کلاب او را دیدند - که فن
 کتابت میداند - هر دو از استاد عامی تعلیم نمودند - و بشر بن
 عبد الملك به تعلیم ایشان پرداخت - و رسوم حروف هجا و کتابت
 را بایشان تعلیم نمود - بعد از آن هر سه برسم تجارت بطایف رفتند -
 و در آنجا غیلان بن سلمة الثقفی از ایشان تعلیم گرفت - و بعد از آن
 بشر از ایشان جدا شد - و بدیار مضر رفت - و در آنجا عمر بن زراره
 از بشر تعلیم یافت - بعد از آن بشر عزیمت شام نمود - و آنجا بتعلیم
 کتابت مشغول شد - بلاذری (۱) می گوید - چون پرتو شعاع آفتاب
 اسلام از افق مشرق دین مبین دمید - هفده نفر دانای رسم خط
 و کتابت در طایفه قریش بودند - و اسامی ایشان عمر بن الخطاب -
 و علی بن ابی طالب - و عثمان بن عفان - و ابو عبیده ابن الجراح -
 و طلحه - و یزید بن ابی سفیان - و ابو حدیفه بن عتبّه بن ربیعہ -
 و حاطب بن عمرو - و ابو سلمه بن عبد الاسد المخزومی - و ابان بن
 سعید بن العاصی بن امیه - و خالد بن سعید - و عبد الله بن
 سعد بن ابی سرح العامری - و حویطب بن عبد العزی العامری -
 و ابو سفیان بن حرب بن امیه - و معاویه بن ابی سفیان - و جهیم
 ابن الصلت بن مخزومه - و علاء بن الحضرمی - رضی الله تعالی
 عنهم - بوده است * قول چهارم اینکه اول کسیکه واضع و موجد

(۱) فتوح البلدان صفحه ۴۷۱ *

این رسومات شد - شش نفر بودند از اهل طمس - که باین اسما موسوم بودند - ابجد - هوز - حطي - کلمن - سعفص - قرشت - و این شش نفر بمفاسبت اسمای خود وضع حروف نمودند - و حروفیکه در اسمای ایشان نبود - از قبیل ثا و ضاد و ذال و ظا و غیر ذلک را بر حروف اصلي ملحق و مرتب نموده - و بعضی روایت دیگر چنین ذکر می نمایند - که این اسماء - اسامی پادشاهان مدین است - و هلاکت ایشان در یوم الظلّه در زمان حضرت شعیب عَلَى نَبِيِّنَا وَعَلَيْهِ السَّلَام واقع شده بود * قول پنجم آنکه اول کسیکه بخط عربی نوشت حمیر بن سبا بوده - و این روایت را ابن هشام در سیرت خود ذکر می نماید * قول ششم اینکه اصل لغت عربی لغت حمیر و جدیس و طسم و ارم و حریدل بوده - چه اینها خلاصه عرب بوده اند - و مصداق بر این قول این است - که چون حضرت اسماعیل عم حصول مجاورت حرم کعبه شریف نمود - و نشوونمای آنحضرت در آن سرزمین متبرکه واقع شد - و بعد بلوغ رسید - در قبیله جرهم مزاجت نمود - و بسبب پیروی حکم پدر بزرگوار بآن قبیله مانوس شده - و بمخالطت ایشان پرداخت - فلذا بواسطه مواسبت و مجالست ایشان لغت عربی را اخذ نمود - و پیوسته فرزندان آنحضرت بمرو ازمنه و ایام - بحسب حدیث و ظهور اشیا تسمیه هر شی را -

بر سبیل اشتقاق کلام - بعضی از بعضی نموده - و چون قبایل عرب فی الجمله کثرتی یافتند - بسبب تفریق - لغت هر قبیله انفراد پذیرفت - که تا کنون این قانون در اصول - مشترک البین است - اما در لهجه و فرع فی الجمله اختلاف واقع است - و اول کسیکه بعربی نوشت - نفیس و نصر و تیماء و دومه فرزندان حضرت اسمعیل علیه السلام بوده اند - که ایشان حروف را مفصل و مشرح وضع نمودند * قول اخیر قریب بحق است - و قابل قبولیت نفس سلیم و طبع مستقیم است - و نیز در تواریخ معتبره و کتب مستنده همین مذکور است * این ندیم می گوید که در آغاز مراسم خط نویسی - رسم خط مکی بود - چون این رسم شایع گردید - و بمدارج کمالات ترقی یافت - رسم خط مدنی ازو مشتق نمودند - چون این رسم نیز در حجاز و عراق عرب شایع شد - اهل بصره رسم خط خاص از رسم مدنی اختراع نمودند - و بعد از آن اهل کوفه رسم خطی مخصوص از رسم بصری استخراج نمودند - که برسم خط کوفی در آفاق مشهور گردید *

مقاله دوم در حدود و ایجاد اقسام

رسم خط اهل فارس قدیم

مورخین فارس درین باب - بیانات مختلفه و روایات متفرقه اوراق صحایف را مشحون و مزین نموده اند - اما آنچه روایات

موثقه بنظر رسیده از کتاب الفهرست ایوان نموده ایم - و العهده
 علی الرواة - بعض گویند که در بدو امر کیومرث که قوم فرس او را
 آدم ابوالبشر می دانند - متکلم بلغت فارسی شد - و بمقتضای
 النَّاسُ عَلَي دِينِ مَلُوكِهِمْ - و سَالِكُونَ طَرِيقِ سُلُوكِهِمْ لغت او را
 در عالم منتشر نمودند * و برخی برانند که اول کسیکه بفارسی
 نوشت بیوراسپ بن ونداسپ بود - که مشهور بضحاک است *
 و جمعی قایل اند که افرودون بن اثقیان - پس از آنکه بر معموره
 روی زمین تسلط یافت - مملکت را بر پسران خود که سلم و طوس
 و ایرج بودند - قسمت نمود - و هر کدام را بحصه مخصوص
 امتیاز بخشید - و درمیانه ایشان فرمانی بزبان فارسی نوشت
 که بان دستور العمل رفتار نمایند * و ابن ندیم از کتاب الوزراء که از
 مصنفات ابو عبد الله محمد بن عبدوس الجیشیاری است - نقل
 نموده که رسم نوشتن بزبان فارسی تا قبل از زمان گشتاسپ بن
 لهراسپ بسیار قلیل بوده - و مردم آنوقت بنوشتن مطالب بیسط
 و تفصیل و تشریح بهیچ گونه هفتر و اقتداری نداشتند - و یک کلمه را
 بدقت تمام بتسوید یک صفحه می نوشتند - و مطالعه کنندة او نیز
 بشق النفس تحقیق مطلب نمودی - در هنگامیکه بستاسب زینت
 آرای افسر و دیهیم سلطنت گردید - رسم نوشتن در میان مردمان
 وسعت یافت - و چون زردشت بن اسبتمان ظاهر گشت - و در

اجرای شریعت مجوس موفق و موید گردید - کتابی عجیب
 بیرون آورد - که بر جمیع لغات مختلفه جاری بود - و مردمان را
 بتوسیع رسم خط و نوشتن ترغیب و تاکید نمود - لهذا مردمان آنزمان
 بواسطه پیروی آن موجد طریقت بتعلیم و تعلم رسم خط - همت
 گماشتند - ابن مقفع ذکر نموده که اهل فرس را هفت گونه رسم قلم
 هست که هر یکی از آن رسوم خصوصیتی خاص دارد و از دیگران
 ممتاز است - و از جمله این رسوم یکی دبیره است که
 دارای سه صد و شصت و پنج حرف است - و بان علم فراست
 و تفارول و اشارات چشم و ابرو و امثال اینها می نوشتند - ابن ندیم
 که در سغه سه صد و هشتاد و پنج هجری قدسی وفات کرد
 می گوید - که درین هنگام آن رسم خط بکلی معدوم و هیچ کسی در
 ابغای فرس دارای آن رسم خط نیست * دوم کسج که شرطنامه
 و استجاره زمین و قطعات جلی و خفی را بان رسم می نوشتند -
 و ایضا بان نگین خاتم و طرز ملبوس و فرش خانه را نقش
 و زینت آرائی می دادند - و نیز سکه درهم و دینار ایشان بهمان
 رسم بوده - و عدد حروفش بست و هشت - سوم نیم کسج که بان
 کتب طبیه و فلسفیه را بقید کتابت می آوردند - و بست و هشت حرف
 بود * چهارم شاه دبیره که سلاطین و ملوک عجم باستعمال آن حروف
 در میان خود شان نامه و پیام می نمودند - و رموز امور سلطنت

خود را بهمان رسم ثبت می کردند - و این رسم خط را از سایر اهل مملکت مخفی و پوشیده می داشتند - تا کسی بر اسرار امور سلطنت ایشان واقف و آگاه نشود * پنجم هم دبیریه و نامه دبیریه که دارای سی و سه حرف بود - و این رسم خط مخصوص اصناف عمومی اهل مملکت بوده * ششم راز سهریه که طبقه سلاطین اسرار رمز سلطنتی خود را برعایا باین حروف می نوشتند - و عدد آن چهل حرف که هر یک را شانی و صورتی مخصوص و شکلی جداگانه بود * هفتم راس سهریه که بان علم منطق و حکمت می نوشتند - و عدد حروف آن بست و چهار حرف و بعضی با نقاط بودند * و قاعده هجائی که مسمی بزوارشن و تقریبا هزار کلمه بود - داشتند - و این کلمات را هم موصول و هم مفصول می نوشتند - و بهمین کلمات فرقی میان متشابهات می نمودند - این همه رسوم بقراریکه در کتاب الفهرست نوشته است - مذکور شد - چنانچه در زمان سلطنت طبقه فرس که تمامی روی زمین را مسخر کرده - و ترقی و تمدن عمومی ایشان بدرجه علیا رسیده - این مرسومات در میان آن قوم شریف متداول بود - لیکن بمقتضای زوال آن دولت عظیمه این مرسومات نیز رفته رفته بکلی معدوم و نابود گردید *

فصل سیوم در ذکر حدوث نقاط و حروف معجمه در سلسله اسلام

حدوث نقاط و حروف معجمه را بچند نوع روایت نموده اند - در بدو اسلام اخذ و تحصیل قرأت قرآن شریف و احادیث مقدسه از افواه الرجال بود - که بتأیید تلقین از زبان همدیگر اصغا و حفظ می نمودند - پس چون اسلامیت بکثرت رواج یافت - و سلسله اسلام قوی شد - فرقه اسلامیان بواسطه حروف متشابه الصور مضطر شدند - قوی هست که اول کسیکه بوضع نقاط اقدام نمود - مرار بود - و حروف معجم را عامر مبدع گردید - و بقول دیگر ابو الاسود الدؤلی بتلقین حضرت علی رضی الله عنه اینها را وضع نمودند - بعضی می گویند که نصر بن عامر - و بقول دیگر یحیی بن یعمر - بحکم حجاج بوضع نقاط اقدام نموده بود - اما بحسب ظاهر ز مجمع اقوال استنباط می شود - که باید وضع نقاط در حین ابداع و اختراع حروف بوده باشد - چه بسیار مستبعد می نماید که حروف با وجود تشابه صوری تا زمان جمع نمودن و اصحاف مصحف - عاری از نقاط باشد - و نیز بروایات متعدده و اقوال متکثره این امر بثبوت رسیده - که صحابه کرام رضوان الله علیهم اجمعین - مصحف را از هر چیز حتی از نقاط هم تجرید نمودند - و این

مسئله واضح می نماید که سابقاً نقاط موجود بوده است - و الا
تجربید از نقاط چگونه ممکن باشد ^{لله اعلم} * و الله اعلم *

فصل چهارم در بیان تاریخ فن خوشنویسی بر سبیل اختصار

آنچه در کتب نواریخ معتبره بنظر رسیده - و طرف یقین
و محمل وثوق است - اینکه در صدر اسلام اول کسیکه بفروشتن مصحف -
دارای هفر بلند - و رتبه ارجمند - و مدارج سعادت مند - و موصوف
بحسن خط بود - و اشعار و اخبار خوش اسلوب - بطرز مرغوب - جهت
ولید بن عبد الملک می نوشت - خالد بن ابی الهیاج بود که
رسم خط او بخط کوفی مشهور آفاق است - و سعد او را باین منصب
مقرر کرده - و او مخترع رسوم دیگر هم بوده است - چنانچه در شرح
العقیده مفصلاً مذکور است - و کتبه سوره مبارکه ^{و الشمس} و ضحیها
به آب طلا بطرف قبله مسجد حضرت خاتم الانبیاء ^{علیه السلام} و الثناء نوشته بقلم اوست - و روایت است که حضرت عمر
بن عبد العزیز رض از خواهش نوشتن تمام مصحف نمود - پس
مصحفی بنهایت هفر مندی و طرز دانی و تذهیب باتمام
رسانید - و نزد وی برد - چون نظر حضرت عمر ثانی رض بان مصحف
گواهی افتاد - بوسید - و بر سر و چشم مالید - و ملاحظه بسیار

بامعان نظر در اسلوب نوشتن و طرح جداول و طرز سطوری نمود -
در ادای حق قلم او متعیر آمد - که صله و انعام متجاوز از وهم
و قیاس است - لهذا مصحف را بوی بار داد - و از جمله خوش
نویسان ابو یحیی مالک بن دینار که مولای سامه بن لوی بن
غالب بود - و مصحف را باجرت می نوشت - وفاتش در سال
یکصد و سی هجری وقوع پذیرفت - و از جمله کذاب مصحف که
بحسن خط موصوف بودند یکی خشنام البصری و دوم مهدی
الکوفی که در ایام هارون الرشید بوده اند - و نیز از آنجمله ابو حدی
الکوفی بود - که در ایام خلافت معتصم عباسی از نویسندگان بزرگ
و حاذق ترین معاصرین خود بود - و مصحف را بنهایت لطافت
می نوشت - و بعد ایشان جماعتی دیگر ظاهر شدند - از آنجمله ابن
ام شیبان و مسحور و ابو حمیره و ابن حمیره و ابو الفرج که در زمان
ابن ندیم موجود بوده اند - و آنانکه مصحف را برسم خط محقق
و مشق و امثال آن می نوشتند - ابن ابی حسان و ابن الحضرمی
و ابن زید و محمد بن یوسف الفریابی و ابن ابی فاطمه و ابن مجالد
و شراشیر المصری و ابن سیر و ابن حسن المایح و حسن بن الفعالی
و ابن حدیده و ابو عقیل و ابو محمد الاصفهانی و ابو بکر احمد بن
نصر و پسر او ابو الحسنین بوده اند * ابن ندیم و حاجی خلیفه از قول
ابو العباس احمد بن محمد بن ثوبه نقل نموده اند - که در ایام

خلافت بنوامیه اول کسیکه بنوشتن مصحف مشهور و بحسن خط معروف بود قُطَبَه بود - که از وفور هنرمندی و حداقت طبعی رسم خط را بچهار نوع استخراج نمود - باشقاق بعض از بعض - و بعد از آن در اوایل خلافت بنی عباس درین فن ضحاک بن عجلان فرید دهر و وحید عصر خوش گشت - و باز دیاد کَشْشَهای مرتوب و تلپذیر - عروس خط را زینب و زینت بخشیده - و فائش در سده یکصد و پنجاه و چهار وقوع یافت - و سپس از اسحق بن حماد در خلافت منصور و مهدی عباسیان در فن خوش نویسی مشهور و معروف گردید - و مجمعی از طلاب در حلقه درس مشق و تکمیل این فن شریف نمودند - و اسامی ایشان یوسف کاتب او ملقب بلقوه شاعر - و ابراهیم بن المحسن که بر یوسف رتبه برتری چسبته - و شقیق خادم قاسم بن منصور و ثناء کاتبه جاریه این فیوما و عبد الجبار الرومی و شعرانی و ابرش و سلیم خادم جعفر بن یحیی و عمرو بن مسعد و احمد بن ابی خالد و احمد الکلبی کاتب مامون عباسی و عبد الله بن شداد و عثمان بن زیاد العایل و محمد بن عبد الله ملقب بمذنی و ابوالفضل صالح بن عبد الملك تمیمی خراسانی است - و جملگی دارای رسم خط اصلیه موزونه شدند که عبارات از دوازده نوع رسم قلم است - باین تفصیل قلم الجلیل - قلم السجلات - قلم الدیباچ - قلم الطومار

الکبیر - قلم الثلثین - قلم الزنبور - قلم المفتح - قلم الحکم - قلم اليهود - قلم القصص - قلم الحرفاج - و این جماعت در اصناف این گونه رسم خط بنهایت مهارت و اقتدار باختراع طرزهای شیرین و اسلوبهای دلنشین شهرت تمام داشتند - اینتهی * و تیکه طبقه بنوهاشم ظاهر شدند - احداث رسم خط که مشهور بخط عراقی است نمودند - و پیوسته در ترقی دادن آن سعی کما یفنی می کردند - چون امر خلافت بمامون عباسی دایر شد - محرک صنعت تجرید خطوط گردید - سپس شخص دیگر ظاهر شد - که مشهور به اَحْوَل محرز که از تمام رموز کتابت مطاع و باخبر و از سایر نکات ماهر بود - پیوسته بمراسم و قوانین خط تکلم می نمود - و مخترع انواع رسوم نوشتن گردید - و بعد قلم المرصع - و قلم النسخ - و قلم الریاسی که مخترع آن ذو الریاستین فضل بن سهل است - و قلم الرقاع - و قلم غبار الحلیه این پنج رسم قلم دیگر ظاهر و مشهور شدند - بعد از اینها اسحق بن ابراهیم تمیمی که مکئی بابی الحسین و معلم مقتدر عباسی و اولاد او بود - او هم در ایام عصر خود بهترین کتاب و سرآمد کل - مشهور و معروف بود - و در رسم الخط رساله قالیف کرده - و مسمی بتحقفة الوامق نموده - و اسحق تحصیل این کمالات را از ابن معدان و غلامش ابواسحق ابراهیم الغمس نموده - و این شیوه مرضیه را در میان اقربای خود

جاری داشت - و تمامی خویشان و اولاد او اکتساب این کمالات نموده گوی سبقت و نیک نامی از معاصرین خود زبوده - خصوصاً برادر او ابو الحسن که قدم بقدم و نعل بنعل بمسلك وی پیروی نموده - و کذاک پسرش ابو القاسم اسمعیل بن اسحاق بن ابراهیم و پسرزاده او ابو محمد القاسم بن اسمعیل بن اسحاق و ذریه او ابو العباس عبد الله بن ابی اسحاق - و این گروه رسوم خط را بر وجه اتم و اکمل تحصیل نمودند - و در آن عهد و زمان در حسن خط و ظرافت نکات کتابت - احدی بیایه ایشان نرسیده - و از جمله نویسندگان بنوجه الفعجه و ابن مزیر و زنفطی و روایدی بوده اند - و ایضاً خوش نویسانیکه در سلسله وزرا خوش قلم بوده اند - یکی ابو احمد عباس بن حسن و ابو الحسن علی بن عیسی که وفاتش در سنه سه صد و سی و چهار وقوع پذیرفت - و ابو علی محمد بن علی بن مقله که مولد شریفش هفتم عصر در روز پنجشنبه بیست و یکم شوال سنه دو بیست و هفتاد و دو - و وفاتش روز یکشنبه دهم شوال سنه سه صد و بیست و هشت اتفاق افتاد - و برادرش ابو عبد الله الحسن بن علی - و مولد شریفش اول فجر روز چهارشنبه سلخ شهر رمضان المبارک سنه دو بیست و هفتاد و هشت - و وفاتش در شهر ربیع الاخر سنه سه صد و سی و هشت وقوع پذیرفت - و این دو برادر طرح خوش قلمی را بعلیا مدارج رسوم ترقی دادند - که بنسبت کتاب سلف بمراتب

احسن و اعلی می نوشتند - و از اولاد ایشان ابو محمد عبد الله و ابو الحسن بن ابی علی و ابو احمد سلیمان بن ابی الحسن و ابو الحسین بن علی بوده اند - و در خانواده ایشان این طرز و سبک خوش نویسی بدرجه رسید که از متقدمین تا متاخرین هیچ کس بدرجه ایشان نرسیدند - صاحب کشف الظنون می نویسد که این مقله اولین کسی است که مبتدع و مخترع رسم خط بدیع است - لهذا نام نکویش در دایره حیات تا دامن قیامت باقی است - و بعد ازین علی بن هلال معروف بابن البواب ظاهر شد - و رسم خط بدیع را بنهایت خوش اسلوبی و بطرزی بسیار مرغوب ترتیب داده - در سال چهار صد و سیزده هجری وفات یافت - در متقدمین دیده نشد که در نوشتن بآن اسلوب و آبداری قلم کسی مانند او یا قرین او بوده باشد - اگرچه این مقله اول مخترع این رسم است - و فضیلت او بر دیگران بجهت مسبقیت و هم من باب حسن خط است - اما این بواب این طریقه را تنقیح و تنظیم کرد - و بحلیه تحلی تجلی داد - و کسوت بهجت و طراوت پوشانید - و شیخ او محمد بن اسد الکاتب بود - و بعد از این البواب - ابو الدر ظاهر شد - که نام او یاقوت بن عبد الله الموصلی بود - و در سال ششصد و هیجده هجری وفات یافت - و بعد از او ابو الدر یاقوت ابن عبد الله الرومی الحموی بود - و در سال ششصد و بیست و شش هجری وفات کرد - و بعد از آن یاقوت بن یاقوت بن عبد الله الرومی

المستعصمي بود - وفات او در سال ششصد و نود و هشت هجری
 واقع شد - و همین یاقوت مستعصمي است - که ذکر خیر او مشهور
 آفاق در اطباق الرجال الی يوم التلاق نقل هر محفل و نقل هر
 مجلس است - و بعد از آنها چیزیکه در طبقه متاخرین شهرت یافته
 این شش رسم القلم است که مشهور بثلاث و نسخ و تعلیق و ریحان
 و محقق و رزاق است - و اشخاصیکه در این فن شریف خصوصاً
 در این شش رسم قلم سر حلقه نویسندگان عالم - در سلسله بنی آدم
 بوده اند - ابن مقله - و ابن البواب - و یاقوت - و عبد الله ارغون -
 و عبد الله صراف - و یحیی صوفی - و شیخ احمد سهوردی -
 و مبارک شاه سیوفی - و مبارک شاه قطب - و اسد الله کرمانی -
 اند - و از جمله مشاهیر کتاب در بلاد روم حمد الله بن شیخ الاماسی
 و پسرش دده چلبی - و جلال - و جمال - و احمد قرة حصاری -
 و شاگردان او حسن - و عبد الله الاماسی - و عبد الله قریمی
 و غیر ذلک اند انتهی - ابو الفضل علامی بن مبارک می گوید
 که در متاخرین مولانا عبد الحی که مغشی ابو سعید میرزا بود -
 در خط تعلیق ید طولی داشت - و مولانا درویش این طرز خط را
 از او بدرجه اعلی رسانید - اما از مغشیان هند هیچکس برابر
 اشرف خان که از منشیان حضرت شاهنشاهی جلال الدین اکبر
 غازی بود - نمی نوشت - و خواجه عبد الله صیرفی - و ملا محیی
 شیرازی - و ملا عبد الله آش پز هودی - و ملا ابو بکر - و ملا شیخ

محمود - و خواجه عبد الله مروارید این رسم خط را بپایه اعلی
 رسانیدند - چنانچه صیت خوش نویسی ایشان در اطراف
 و اکفاف عالم منتشر گردید - و در زمان امیر تیمور گوزگان خواجه
 میر علی تبریزی از نسخ و تعلیق خط هشتم را ابداع نمود - که آنرا
 نستعلیق نامند - و از شاگردان او دو کس این رسم را پیشگاه همت
 والا نژاد گذاشتند - و بر معاصرین خود رتبه تفوق یافتند - یکی
 مولانا جعفر تبریزی - و دیگر مولانا اظهر - لیکن در این موضوع
 علامی ایراد نموده و می گوید که خاطر تامل دارد بواسطه آنکه
 بسا خطوط نستعلیق که پیش از زمان حضرت صاحبقرانی نوشته
 بودند - بنظر در آمده است - و از خوشنویسان نستعلیق مولانا
 محمد اوبی است - و سرآمد همه مولانا سلطان علی مشهدی
 است که خط را درین طرز بدیع بپایه والا نهاد - اگرچه از مولانا
 اظهر تعلیم نگرفته - اما از خطوط وی بسا استفاده نموده -
 و فیض وافر برداشت - و شش کس از شاگردان مولانا درین
 طرز خط مشهور آفاق شدند - یکی سلطان محمد خندان - دوم
 سلطان محمد نور - سوم مولانا علاء الدین - چهارم محمد هروری - پنجم
 مولانا زین الدین عبدی نیشاپوری - ششم محمد قاسم شاد بشاه
 و هر یکی بطرز مخصوص بدربائی گروهی ممتاز گشت - دیگر
 مولانا سلطان علی شیر مشهدی - و مولانا هجرانی که درین خط
 رتبه دارند - و بعد از ایشان سر دفتر خوشنویسان نستعلیق مولانا

میر علی هروی است - اگرچه بظاهر شاگردی مولانا زین الدین
 کرد - اما از خطوط مولانا سلطان علی استغاضه تمام نمود - و از جودت
 و ذهانت خویش - تغییر روش بیش نموده - تصرفات نمایان یادگار
 گذاشت - یکی از ایشان پرسید - که میان خط شما و خط مولانا سلطان
 چه فرق است - گفت که من هم خط را بکمال رسانیده‌ام - لیکن
 آن نمکی که در خط مولانا سلطان علی هست در خط من نیست -
 دیگر مولانا ملا محمد حسین تبریزی - و میر سید احمد مشهدی -
 و ملا حسن علی مشهدی - و مولانا شاه محمد نیشاپوری -
 و میر معزز کاشی - و میرزا ابراهیم اصفهانی اند - و دیگر کاتب
 جادو رقم مولانا محمد حسین کشمیری است - که در عهد سلطنت
 پادشاه جمجاه جلال الدین محمد اکبر پادشاه غازی مسند کتابت
 مزین بذات شریفش بود آنتهی - و دیگر از اشخاص مشهور و کاتبان
 معروف که لوای شهرت در این فن بر افراخته - مولانا میر عماد
 قزوینی - و مولانا عبد الرشید دیلمی - و مولانا میر محمد مومن
 حسینی عرشی - و شاه عزیز الله بخاری - و خلیفه غلام محمد
 دهلوی - و هدایت الله زرین رقم - و مولانا میر محمد صالح کشفی -
 و میر سید علی خان تبریزی جواهر رقم و غیر ذلک هستند -
 که شرح احوال ایشان در ضمن کتاب مذکور است - هَذَا مَا أَرَدْنَا
 أَيْرَادَةً فِي هَذِهِ الْمَقَالَاتِ - وَاللَّهُ خَيْرٌ مَعِينٍ - آيَاهُ نَعْبُدُ وَبِهِ نَسْتَعِينُ -
 وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ *

بِسْمِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

در حمد

ای قطعه لطف زیر مشق کرمت
 اوراق عطا ز خسروان رقت
 مجموعه رحمت بکنابی که فیض
 شادابی خط یافت ز جَفَّ الْقَلَمِ

در نعت

چون خامه اسلام در آورد بدست
 نقش خط نسع دین اغیار نشست
 شد نستعلیق گولب اعجازش
 بازار زمان ثلث انگار شکست

بر آگاه دلان خُبرت پر روشن است - که این اعجوبه آفرینش
 که او را خط خوانند چون عالم قدیم بی سر و بن است - نه او را
 بدایت است نه او را نهایت - در هر زمانی هر طایفه روشی خاص
 در نقوش آن پرداخته - چون هندی و یونانی و سریانی و قبطی

و معقلى و عبرى و انگريزى و فرنگى و كشميرى و كوفى و حبشى
و ربحانى و روحانى و غيره - در بعضى كتب - عبرى را بآدم نسبت
كند - و طايفه بادريس كه خط معقلى را ترتيب داده *

در بيان قلم

بدانكه بهترين قلم آن بود كه پخته باشد يعنى نه خام بود و نه
سوخته - و نشان پختگى آنست كه رنگ بجايت سرخ بود و نه سفيد -
و نه در سفيدى زردى باشد و نه در سرخى سياه رنگ بود - و قلم
ثقىل باشد و محكم - و اندرون او سفيد باشد - و رگهاى قلم راست
بايد - و اگر رگهاى قلم راست نباشد - در كتلت لايق و فايق
نيست - و در درازى شانزده انگشت يا دوازده انگشت باشد -
و سطرى آن از سر انگشت كوچك - و اگر سبك و سياه باشد عمده
نيست * در قلم شش تن بود - سه از آن حسن سه از آن قبيح - سرخ
و سخت و سفلى - و ديگر سبك سست و سياه * * ابیات *

اولاً ميكنم بيان قلم

بشنو اين حرف از زبان قلم

قلم سرخ رنگ مي بايد

نه به سختي چو منگ مي بايد

نه سياه و نه كوته و نه دراز

ياد گير اى جوان ز روى نياز

معتدل نه سطر نه باريك
اندرونش سفيد نى تاريك
نه درو پيچ نه درو تايى
ملك خط را ست نيك اسبابى
گر قلم سخت باشد و گرسست
دست را زين و زان نبايد بست
قط اول نكو نمي آيد
دويمش گر نكو بود شايد
قط اوسط كني خطا باشد
گر معرفت كني روا باشد

در بيان ساختن مداد يعنى ر و شنائى و تركيب

آن كه استادان متقدمين يعنى ياقوت

مستعصي و غيره هر يك تركيب

مركب بروضع خود بيان نموده

اگر خواهى كه بشناسى سياهى

بگويم با تو تحقيقش كماهى

سياهى نزد ما نيكوتر آن ست

كه اندر ديده براق و روان است

و لیکن چون سواد دیده باید
 که در آبش خلل پیدا نیاید
 بدانند هر که از اهل تمیز است
 که اجزای سیاهی چار چیز است
 نخستین زاگ دویم دوده پاک
 ولی هم سنگ باید دوده بازاگ
 سیوم جزو سیاهی هست مازو
 ولی مازو بود هم سنگ هر دو
 بود جزو چهارم صمغ خوشترنگ
 ولی هر جزو او را ساز هم سنگ
 سیاهی چون به پالوده رسائی
 ز کرباس لطیفش بگذرانی

چون زاگها عزیز الوجود کمیاب اند اگر نباشد بدل او شب یمانی
 کفند *
 شعر *

زاگ سوری سرخ باشد قلقدیس اسفید دان
 سبز قلقند است و باشد زرد زاگ قلقطار

و اجود توین همه زرد است - مازو را جو کوب در در چندان آب یکشب
 بخیسانند - و با زاگ سوده در ظرف آهنی غلیان نمایند که نصفی
 باز آید و تقطیر کنند - و در ظرف مزجج یا در سنگ سماق - بضرورت

هاون آهنی و برنجی - بالای دوده و صمغ چکانند و صد ساعت
 سحق کنند *
 شعر *

هم سنگ دوده زاگ است هم سنگ دوده مازو
 هم سنگ هر سه صمغ است و انگاه زوز بازو
 ترکیب آنست که دوده بگیرند - و در کاغذ پیچند - و در خمیر گیرند -
 و در تنور گرم بر سر خشت پخته نهند - تا که آن خمیر پخته گردد -
 و پس از آن بیرون بر آورند - و دوده را در هاون یا کوهائی آهنی ریزند -
 بعد از آن صمغ عربی را در ظرفی کفند - و آب دران اندازند مقداری
 که چون بگذارد بقوت عسل بود - پس پارۀ صمغ حل کرده را در هاون
 ریزند - و آن دوده را در آب صمغ خمیر سازند - و بسیار بدسته بکوبند
 و بمالند - بعد از آن مازو را بگیرند و بشکنند - و دوچندان آب درو ریزند -
 و برگ حفا و برگ مورد از هر یک یکدرم - و همه بر سر مازو ریزند -
 و آب مازو و آب زاج و آب چوب بیجاسار ریزند - و یکشنبه روز
 بگذارند - و بعد از آن بر آتش نهند و بجوشانند و کفچه زند *

در بیان روشنائی پایدار

اختراع خوشفویسانست در خط بیشتر
 کرده حل این عقده را هر کس برغم یکدیگر
 تا شود تحریر ابیض متصل هر حرف را
 آرزو نقاش نادان را مددای زان بسز

مردمان دیده در کردند ایجادش بفکر
 لیک کوشیدند در اخفا ز اقران بیشتر
 چون میسر شد بمن این نسخه از فضل خدا
 نعمت حق را نپوشیدم ز یاران دگ
 کرده ام اظهار آن اسرار بر مشتاق خط
 تا مدف سان گوش او گردد ز نظم پر گهر
 روی کاغذ را بکن آهار و پشتش را مساز
 از کمال احتیاط خود چو گل رنگین و تر
 بعد از آن بر روی کاغذ مهره کن بر پشت او
 تا که از آئینه باشد در نوشتن صاف تر
 توتیای سبز را باریک کن چون سرمه سا
 حل نما در آب خالص ای گرمی نامور
 توتیا یک جزو بسنن روشنائی دان دو جزو
 حل در آب توتیا کن روشنی را سر بسر
 میدهد تحریر ابیض را مضرت بی شمار
 آب ساده در سیاهی گر کنی داخل دگر
 گر شوی محتاج اجرای قلم ای نکته دان
 گیر آب توتیا کان آب ندهد خود ضرر
 بعد از آن بنویس هر چیزی که منظورت بود
 خط شکسته نسیم یا تعلیق یا خطی دگر

خامه کوزه خانه هم نیست در این خط روا
 خشک گردد در نوشتن حرفهایش زود تر
 مگر ضرر افتد میان شق سر موی گذار
 تا مرگب از شکاف او بگذد افزون گذر
 ریزش آن روشنی یکسان بود خوشتر ترا
 سرزند تحریر ابیض هر طرف از هر ممر
 پارچه لگ را بکن تر بعد از آن با هر دو دست
 ده فشارش تا نماید از رطوبت بس اثر
 پس دو ته آن پارچه را بر فراز تخته کن
 تا که از چین و شکنج ایمن بود او سر بسر
 یک ته دیگر سر بالای آن کن پارچه
 خشک و نازک در قماش از جنس محمودی دگر
 در میان آن ته باریک نه مکتوب را
 تا در آید نصف زیر و نصف دیگر بر زیر
 ربع ساعت کن توقف یا که از قرآن بخوان
 نصف سی پاره بطور ناظران دیده در
 یا ز آب و یا ز لب تر کن سر انگشت را
 نه به پشت خط که تحریرش چنان شد جلوه گر

چون نمایان شد ترا تحریر رنگی خشک کن
 و نمایان نیست دیگر صبر کن لمح البصر
 بعد از آن بر پشت کاغذ رنگ کن از رنگها
 احمر و اصفر کبود و سبز عنابی دگر
 بهر این تحریر ابیض سالها کردم تلاش
 تا بسعی آمد سر این رشته در دستم دگر
 در بیان و در نوشتن فرق بسیار آمده
 میشود از تجربه معلوم بر اهل هنر
 سالها این راز مخفی بود در خاطر مرا
 تا ز چشم مردمان این جنس باشد مستتر
 هیچ کنهی بهر این تحریر نتوانم نهفت
 زانکه دنیا فانی و باقیست علم داد گر
 گر تو کوشی در خطا از خویش دان سهو القلم
 و رفته من نهفته ام این راز ای فرخنده فر
 لیک می باید ترا از بهر این عقل تمام
 تا نه بینی شام را از نقص بینائی سحر
 کثرت گفتار می باشد بخاطرها گران
 زین سبب کرده علی اشعار خود را مختصر

در ذکر خوشنویسان

ضیاء الحق حسام الدین چلبی مرید (۱) مولوی روم بود -
 نستعلیق کتابت خوب میفرمود - و خوشنویس عصر خود
 بود *

(۱) جناب مولانا حسام الدین چلبی - که نام اصلی ایشان حسن
 ابن محمد بن حسن بن اخي ترک بوده - بموجب ذکر تذکره دولتشاه -
 صفحه ۱۹۵ - مرشد جناب مولانا جلال الدین رومی بوده است - چنانچه
 میفویسد - که در آخر جناب مولانا روم دست ارادت در دامن تربیت شیخ العارف
 المحقق چلبی حسام الدین قونیهی زد - و مرید او شد - و مولانا کتاب مثنوی را
 باشارت چلبی حسام الدین می گوید من المعنوی المعنوی المولوی
 ای ضیاء الحق حسام الدین بیار این سیوم دفتر که سنت شد سه بار
 مدتی این مثنوی تاخیر شد مهلتی بایست تا خون شیر شد
 و اما در تذکرهاى متعدده دیگر برخلاف این مسئله است چنانچه شمس الدین
 احمد افلاکی - در کتاب خود المسمى بمناقب العارفين که باشاره مرشد خود
 مولانا عارف چلبی پسر زاده جناب مولانا روم در شرح حالات مولانا و اولاد
 و اتباع ایشان در سنه هفتصد و پنجاه و چهار تصنیف نموده - چنین ذکر مینماید -
 که حسام الدین چلبی یکی از مریدان خاص جناب مولانا روم و معمر را
 و در هرکار یار و مددگار او بوده است - و این قول اصح می نماید - وفات
 حسام الدین چلبی بموجب ذکر سفینه الاولیا - صفحه ۱۰۹ - در سنه
 ششصد و هشتاد و سه هجری بوقوع پیوسته - رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِمْ اَجْمَعِينَ
 ۱۲ مصحح *

سید ذوالفقار (۱) در عهد سلطان محمد خوارزم شاه شاعر
و خوشنویس بود *

خواجه همام (۲) در وقت اتابک محمد شاهزاده (۳) ممدوح
شیخ سعدی با وجود فضیلت خوشنویس بود - و اتابک محمد
شاهزاده نیز با وصف علم و فضل چند خط را بمرتبۀ کمال رسانیده *

(۱) در مسئلۀ روزگار سید ذوالفقار که نام اصلی آن بزرگوار سید
قوام الدین حسن بن صدر الدین علی است - تذکرۀ نویسان اختلافی نموده اند -
چنانچه در تذکرۀ دولتشاه صفحہ ۱۳۱ و هفت اقلیم مذکور است - که ظهور
سید مغفور در روزگار دولت سلطان محمد بن تکش خوارزم شاه (که از سنه
پانصد و نود و شش الی سنه شش صد و هفده سلطنت داشت) بوده است -
و بموجب عرفات العاشقین و آتشکده آذر - سید مرحوم بواسطۀ آن قصیدۀ
عزّ المسمی بمفاتیح الکلام فی مدایح الکرام که در مدح صدر اعظم محمد
الماستری وزیر شیروان انشاد کرده بود - سفارشی از وزیر مذکور در دست داشته
در عراق بخدمت یوسف شاه اتابک لر رسید - و در جرگ ملازمان سلطان
منسلک گردید - و وفات آن سید عالی تبار در سنه شش صد و هشتاد و نه وقوع
یافت رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ * مصحح *

(۲) بر حسب ذکر تذکرۀ دولتشاه - صفحہ ۲۱۹ - خواجه همام الدین
از جمله شاگردان خواجه نصیر الدین طوسی است - و از اقربان مولانا قطب الدین
علامۀ شیرازی است - و در شهر سنه ثلاث عشر و سبع مائه وفات یافت -
و در تبریز آسوده است و خانقاه او معین است ۱۲ مصحح *

(۳) سلطنت اتابک ابوبکر بن سعد بن زنگی ممدوح شیخ سعدی
علیه الرحمۀ از سنه ششصد و بیست و سه الی سنه ششصد و پنجاه و هشت
بوده است - حبیب السیر - جلد دوم - جزو چهارم صفحہ ۱۲۹ * ۱۲ مصحح *

سیف الدین اسفرنگی (۱) مرد صاحب علم و صاحب سخن بود -
و چند خط را خوب می نوشت - و در زمان سلطنت چنگیز خان
و اولادش خط نستعلیق و رقاع رواج یافت - و سیف الدین اسفرنگی
خوشنویس عهد سلطان سنجر است *

نظام الملک (۲) وزیر همعصر عمر خیام و حسن صباح -
صاحب دفتر - خوشنویسی گذشته که باوجود علم و هجر و سیاق -
خط نستعلیق و رقاع بکمال خوبی مینوشت *

خواجه نصیر الدین طوسی (۳) در هر علم صاحب کمال بود - و در
جمیع خطوط بد طولی داشت و خوشنویس بود - در روزگار هلاکو خان
مختار شده بالکل قلاع ملاحده فتح کرد - چنانچه درین باب خود گوید *

(۱) حالات مولانا سیف الدین اسفرنگی در تذکرۀ دولتشاه مطبوع یورپ
در صفحہ ۱۲۶ مذکور است - و سلطان سنجر از سنه پانصد و یازده هجری
الی سنه پانصد و پنجاه و دو سلطنت نمود - حبیب السیر جلد دوم -
جز و چهارم صفحہ ۹۷ * ۱۲ مصحح *

(۲) نظام الملک ابو علی الحسن در سنه چهارصد و هشت متولد
شد - و در سنه چهار صد و هشتاد و پنج وفات کرد - برای تفصیل احوالش
حبیب السیر جلد دوم - جز و چهارم - صفحہ ۹۰ ببینید ۱۲ مصحح *

(۳) خواجه نصیر الدین طوسی تولدش در طوس در سنه شش صد و
هفت و وفاتش در سنه ششصد و هفتاد و دو وقوع یافت - برای تفصیل احوالش
فوات الوفيات جلد دوم صفحہ ۱۴۹ و روایات الجنات فی احوال العلماء
و السادات صفحہ ۶۰۵ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

* رباعي *

سال عرب چو ششصد و پنجاه و چار بود
روز در شبه اول ذیقعده بامداد
خور شاه بادشاه سماعیلیان ز تخت
برخواست پدش تخت هلاکو بایستاد

سلطان اویس^(۱) بادشاهی لطیف طبع هنرمند نیکومنظر
عالم و شاعر بود - بقلم واسطی چنان قطعاً خوش خط و صورت دلکش
مینوشت - که خطاطان نامی و مصوران آن عصر حیران ماندندی *
خواجه عبد الحی منشی سر دفتر و در خوشنویسی سرآمد
روزگار بوده - تربیت یافته و شاگرد سلطان اویس است *
ملک معز الدین محمد غوری^(۲) پادشاه هنرمند قدرشناس
خوشنویس قوی دست جلدنویس بوده *

(۱) ذکر حالات سلطان اویس مفصل و مشروح در حبیب السیر مجلد ۵
سوم در جزو اول صفحه ۱۳۶ مذکور است - و سلطنت از از سنه هفت صد و
پنجاه و هفت الی هفت صد و هفتاد و شش بوده - و این مضمونیکه مصنف
درباره سلطان اویس و خواجه عبد الحی ذکر می نماید از تذکره دولتشاه
(مطبع یورپ از صفحه ۲۶۲) اخذ نموده است ۱۲ مصحح *
(۲) معز الدین محمد بن سام غوری از سنه پنج صد و شصت و نه
تا سنه شش صد و دو سلطنت کرد ۱۲ مصحح *

عبید زاکانی^(۱) مرد هنرمند و فاضل و شاعر و خوشنویس
گذشته - کتابی در علم معانی و بیان و قطعه های خوشخط بنام شاه
ابو اسحق درست کرده میخواست تا آن نسخه و قطعه ها بعرض
حضور در آرد - مردمان حضور گفتند که اینوقت مستخره آمده و شاه
بدو مشغول است - عبید تعجب نمود که هرگاه تقرب سلطان
بمستخرگی میسر گردد - واهزالان مقبول و علما و هنرمندان و شاعران
محبوب و منکوب باشند - چرا باید که کسی برنج و محنت تحصیل
علم نماید - به مجلس شاه ابو اسحق نرفته بازگشت - و مترنم باین
رباعي گشت *

در علم و هنر مشو چو من صاحب فن
تا نزد عزیزان نشوی خوار چو من
خواهی که شوی قبول ارباب زمن
کنک آرد و کنکری کن و کنکری زن

آل مظفر^(۲) حاکم شیراز و فارس بادشاهی مستعد و هنرمند

(۱) خواجه عبید زاکانی در دربار شاه ابو اسحق حاکم شیراز و فارس
که از دست محمد بن مظفر حسب روایت دولتشاه - صفحه ۲۹۳ - در سنه
سیع و اربعین و سبعمانه و حسب الذکر تواریخ معتبره در سنه ثمان و خمیسین
و سبعمانه کشته شد - موجود بوده - برای تفصیل احوالش تذکره دولتشاه
مطبوع یورپ صفحه ۲۸۸ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *
(۲) مبارز الدین محمد بن مظفر از سنه هفتصد و سیزده تا سنه
هفتصد و پنجاه و نه سلطنت کرد - و این حکایت سید زاده را دولتشاه نیز
در صفحه ۲۹۴ ذکر کرده ۱۲ مصحح *

و خوشنویس بود - چند خط میفوشت - حکایت کنند که روزی سلطان مظفر در مکتب در آمد که سیدزاده بکتابت مشغول بود - پرسید که این کودک پسر کیست - گفتند که پسر سید عضد است - دید که جمال با کمال و فراستی زیبا و کلامی موزون دارد - معلم را پرسید که در مکتب کدام کودک بهتر می نویسد - عرض کرد این سید زاده سید جلال نامی - محمد مظفر - سید جلال را طلب فرمود - و گفت : بنویس تا خط ترا تماشا کنیم - سید بدیده این قطعه نظم کرد - و کتابت خوشخط نموده بدست سلطان داد * * قطعه *

چار چیز است که در سنگ اگر جمع شود
لعل و یاقوت شود سنگ بدان خارا ئی
پاکی طینت و اصل گهر و استعداد
تربیت کردن مهر از فلک مینائی
در من این هر سه صفت هست ولی می باید
تربیت از تو که خورشید جهان آرا ئی

محمد مظفر در حسن خط و زیبایی شعرو قابلیت سید زاده حیران بماند - و سید عضد را گفت که این پسر صاحب فضیلت است - و او را در ملازمت خود گرفت - و سید عضد بروزگار محمد مظفر وزیر بود *

شاه منصور (۱) بادشاه ایران بادشاه ذی شوکت و شجاعت

(۱) سلطنت شاه منصور بن سلطان مظفر از سنه هفتصد و نود تا سنه هفت صد و نود و پنج بوده - برای تفصیل احوالش حبیب السیر - جلد سوم - جزو دوم صفحه ۴۰ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

در علم و هنر صاحب کمال گذشته - هفت خط را بخوبی میفوشت - و هرچه می نوشت دلچسپ می نوشت - شاه مذکور ممدوح خواجه حافظ شیراز (۱) است *

(۱) خواجه علیه الرحمة نظمهای چند - چون سلک لالی منثور - در مدح شاه منصور دارد - از آنجمله چند بیت که بوزن مثنوی بضمین اشعار نظامی قدس سره گفته درین مورد ذکر می نمائیم * * اشعار *

میں تا بود مظهر عدل و جور * فلک تا بود مرتع جدی و نور
خدییو جهان شاه منصور باد * غبار غم از خاطرش دور باد
بحمد الله ای خسرو جم نگین * شجاعی به پیدان دنیا و دین
بمنصورت در جهان رفته نام * که منصور باشی بر اعدا تمام
و نیز در غزل که مطلعش رشک مطلع آفتاب است بطریق تهنیت آورده *

بیا که رایت منصور بادشاه رسید * نوید فتح و بشارت بهر و ماه رسید
و در مسئله سنه وفات خواجه علیه الرحمة اختلاف است - چنانچه در تذکره دولتشاه - صفحه ۳۰۸ مذکور است که وفات خواجه حافظ در شهر سنه اربع و تسعین و سبعمائه بوده - و در لب التواریخ و خلاصه الاخبار بموجب عدد خای مصلی وفات و بنا در سنه هفتصد و نود و یک ذکر نموده اند - اما آنچه درست و بتحقیق پیوسته اینکه بطریق تعمیه در اعداد کلمه خای مصلی در سنه هفتصد و نود و دو وفات ایشان وقوع یافته - و همین تاریخ را در نفعات الانس صفحه ۷۱۵ و حبیب السیر جلد سوم جزو دوم صفحه ۳۸ و خزانه عامره صفحه ۱۸۱ و کشف الظنون جلد سوم صفحه ۲۷۲ ذکر نموده اند ۱۲ مصحح *

خواجه مير علي تبريزي^(۱) از نسخ و تعليق خط هشتم ابداع نمود - که آنرا نستعلیق گویند - و آن تمام دور ست - پیشتر هم خط

(۱) قاضي نور الله شوسنري در مجالس المومنين اشعاری چند که مشتمل بر حالات مولانا مير علي تبريزي است - از رساله منظومه مولانا سلطان علي مشهدی نقل کرده - تَنْمِيماً لِلْفَائِدَةِ - درینجا درج شد *

مثنوي

نسخ و تعليق گر خفي و جلي است * واضع الاعمال خواجه مير علي است
حسبش بود با علي ازلي * نسبش نیز ميرسد بعلي
تا که بود ست عالم و آدم * هرگز این خط نبود در عالم
وضع فرمود او ز ذهن دقيق * از خط نسخ و وز خط تعليق
نی کلکش از آن شگوریز است * کاملش از خاک پاک تبریز است
نکني نفي او ز ناداني * بی ولایت نبوده تا داني
کاتبانی که کهنه و نویند * خوشه چینیان خرمن اویند
در جمیع خطوط بوده شگرف * ز اوستادان شنیده ام این حرف
خط پاکش چو شعر او موزون * هست تعریف او ز حد افزون
بد مفاخر بجمع الافصال * شیخ شیرین مقال شیخ کمال
آنکه شعرش چو میوه های خجند * هست شیرین تر از نبات و ز قند
همه رفتند ازین جهان خراب * رخ نیفتند در نقاب تراب
بهرشان ز آنچه خوانم و دانم * روح الله روحهم خوانم
در مرآت العالم نوشته که مولانا تبريزي معاصر کمال خجندی المثنوي سده
نالت و ثمانمائه بوده است - و شریزه از حالات وی نیز در آئین اکبری
جاد اول صفحه ۱۱۴ مذکور است ۱۲ مصحح *

نستعلیق می نوشند - لیکن این مرد بزرگوار قواعد در خط نستعلیق مقرر نموده - و نزاکتی بهم رسانیده - و از شاگردان او دو کس کار پیش دستی بردند - یکی مولانا جعفر تبريزي - و دریمی مولانا اظهر - در زمان امیر تیمور صاحبقران خواجه مير علي شهرت پیدا کرده *
مير علي هروي - و ملا مير علي شیرازي - و مير علي خراساني -
دوسه اشخاص دیگر خوشنویسان هم نام در زمان امیر تیمور صاحب قران گذشته اند - نوشته هریک بظن در آمده - بوضع علیحده علیحده -
قوت دست و رویه هر همه داشتند - خواجه مير علي در عهد امیر صاحب قران زیاده از جمیع خوشنویسان شهرت داشت * تاریخ وفات *

سلطان تمبر آنکه مثل او شاه نبود

در هفتصد و سی و یک آمد بوجود

در هفتصد و هفتاد یکی کرد خروج

در هشتصد و هفت کرد عالم پدرود

هفتاد و دو سال و یک ماه و هجده روز عمر یافت * جهانگیر سلطان (۱)

و عمر شیخ سلطان (۲) - و میران شاه گورگان (۳) - و میرزا شاه رخ

(۱) فیث الدین جهانگیر در سنه هفتصد و هفتاد و هفت وفات

کرد ۱۲ مصحح *

(۲) عمر شیخ در سنه هفتصد و نود و هفت دنیا را وداع

نمود ۱۲ مصحح *

(۳) جلال الدین میران شاه از سنه هشت صد و هفت الهی سنه

هشت صد و ده در آذربایجان و عراق حکمرانی کرد - و در همان سال تخت

سلطنت را پدرود نمود ۱۲ مصحح *

بهادر^(۱) هر چهار پسر امیر تیمور شجاع و شاعر و خوشنویس صاحب علم و هنر بوده اند * و از بادشاهان عصر که هفت قلم دران عصر بوده - سلطان السلطان احمد بغداد - خلف سلطان اویس جلایر که به شش هفت قلم نوشتی - قبل از وصول حضرت صاحب قران سلطان احمد این قطعه گفت - و از دست خود بهفت قلم به خوشخطی کمال نوشته نزد صاحبقران فرستاد * قطعه *

گردن چرا نهیم جفای زمانه را
زحمت چرا کشیم بهر کار مختصر
دریا و کوه را بگذاریم و بگذریم
سیمرغ وار زیر پر آریم خشک و تر
یا با مراد بر سر گردن نهیم پای
یا مرد وار در سر همت کنیم سر

میران شاه و شاهزاده میرزا خلیل بموجب ارشاد امیر جواب شافی نظم کرده - و بخوشخطی تمام فوراً درست نموده نزد احمد بغداد فرستاد - و آن اینست *

(۱) میرزا شاهرخ در خراسان و مازندران و سجستان در سده هشت صد و هفت ایالت داشت - و از سده هشت صد و هفتصد در شیراز و اصفهان و غیر ذلک فرمانفرمایی نمود - و در سده هشت صد و پنجاه راه سفر آخرت پیدش گرفت ۱۲ مصحح *

* قطعه *

گردن بنه جفای زمان را و سر میبیم
کار بزرگ را نتوان داشت مختصر
سیمرغ وار از چه کنی قصد کوه قاف
چون صعوه خورد باش و فروریز بال و پر
بیرون کن از دماغ خیال محال را
تا در سر سرت نرود صد هزار سر

شاهزاده بایسنغر^(۱) بن شاهرخ میرزادار علم و هنر خوشنویسی گوی از اقران رنوده - و شش قلم نوشتی - در هنرمندی و هنرمند نوازی شهره آفاق و خط و شعر در روزگار او خیلی رواج یافت - گویند چهل کاتب خوشنویس در کتاب خانه او بکتابت کلام الله و کتب فارسی و عربی و ترکی مشغول بودی - و مولانا جعفر تبریزی - سرآمد کاتب و رئیس الکاتبین دربار وی بوده - بعد از خسرو پرویز چون بایسنغر سلطان کسی بعشرت و تجمل معاش نکرد - و شعر عربی و ترکی و فارسی نیکو گفتی * و له *

گدای کوی او شد بایسنغر
گدای کوی خوبان بادشاه است

(۱) شاهزاده بایسنغر در سده هشت صد و سی و هفت بدار باقی

سلطان ابراهیم^(۱) از نبایر تیمور - ابن شاه رخ میرزا فهیم و ذکی و خوشنویس و شاعر و در علم سیاق سرآمد زمانه - قانون دفاقر فارس بخط خود نوشته - و خطوط فارسی و عربی بکمال رسانیده که نقل خط یاقوت مستعصمی کردی - و مبصران آنرا بخواهش خریدند - شاهزاده مذکور مولانا شرف الدین علی یزدی را طلبیده زر خطیر صرف کرده درخواست تاریخ تیموری نموده - و مولانا در وقت پیری آن کتاب بیاس خاطر شاهزاده تالیف نموده - به ظفر نامه موسوم ساخت *

مولانا کاتبی - نام او محمد است و مولد و منشای او قریه طرق و رارش بوده که از اعمال ترشیز است - در ابتدای حال به نیشاپور آمده - در خطاطی و خوشنویسی قدرت کمال داشت - و بسبب خوشنویسی تخلص او کاتبی است - از جهت ناقدردانی از تراکه ناخوش گشته این قطعه در حق اسکندر بن قرابوسف گفته *

قطعه *

زن و فرزند ترکمانرا گاد * همچو مادر سکندر بد رای
آنچه ناگاده مانده بود از وی * دادگان بلشکر چغتمای

(۱) سلطان ابراهیم در بلخ از سنه هشت صد و دوازده تا سنه هشت صد و هفتده مالک انسر و دیهیم بود - و در لوسقان در سنه بست و هفت نیز مالک الرقاب گشت - و در سنه هشت صد و سی و هفت رخت سفر آخرت بست ۱۲ مصحح *

مولانا در اواخر عمر در شهر استرآباد اقامت نموده - و مرقد مولانا محمد کاتبی^(۱) نیز در خطه استرآباد است *

مولانا سیمی در شش خط مهارت داشت - در هر فن مرد مستعد صاحب کمال - اول در نیشاپور بودی - بعد از آن در مشهد مقدس رضوی ساکن شد - و بعهد علاء الدوله شاهزاده بن بایسنغر - مولانا سیمی^(۲) در یکشنبه روز سه هزار بیت نظم کرده - و بطور کتابت خوشنویسانه نوشته - و در آن معرکه خاص و عام مشهد جمع بودند - و نقاره و دهل میزدند - نه بقضای حاجت برخاست - و نه طعام خورد - و نه خواب کرد *

یحیی واسطی^(۳) در فن خطاطی صاحب کمال مشهور است - و در شاعری و علم فقه یگانه دهر - بروزگار خاقان مغفور شاهرخ

(۱) وفات مولانا کاتبی در سنه هشت صد و سی و هشت اتفاق افتاد - برای شرح حالش تذکره دولتشاه صفحه ۳۸۱ - و خزانه عامره - صفحه ۳۸۵ - و حبیب السیر - جلد سوم - جزو سوم - صفحه ۱۴۹ ملاحظه فرمایند ۱۲ مصحح *
(۲) این واقعه را تذکره دولتشاه در صفحه ۴۱۳ نیز ذکر کرده و باقی شرح حالش نیز در آنجا مذکور است ۱۲ مصحح *

(۳) یحیی واسطی مشهور بمولانا یحیی سدید نیشابوری است - وفاتش بموجب ذکر حبیب السیر در سنه اثنین و خمسین و ثمانمانه اتفاق افتاد - شرح حالات وی در تذکره دولتشاه - صفحه ۴۱۷ - و حبیب السیر جلد سیوم - جزو سیوم - صفحه ۱۴۸ مفصل است ۱۲ مصحح *

سلطان بفضل و استعداد شهرت یافت - خصوصاً در علم شعر و خط صاحب فن بوده است - و چند کتاب بنظم آورده - و کتاب اسراری و خماری تألیف نموده - و سخنان اکبر و استادانرا بتضمین در آن نسخه آورده - و این بیت از آن جمله است *

* شعر *

مکن اسرار خالص را به قند و زعفران معجون
به رنگ و بوی و خال و خط چه حاجت روی زیبا را

مولانا سلطان علی مشهدی در خط نستعلیق مشهورتر از آنست که احتیاج نوشتن تعریف باشد - در مشهد مقدس بتعلیم خلائق پرداخت - مرد مرناس و متورع بود - و شعر هم میگفت - و این ابیات ازوست *

مرا عمر شصت و دو شد بیش و کم
هنوزم جوان ست مشکین قلم
توانم نوشتن خفی و جلی
هنوزم که العبد سلطان علی

و این شخص بزرگ از همه بهتر بود - اگرچه باین نام چند کس خطاطان دیگر هم - مثل سلطان علی فانی - و سلطان علی تبریزی - و سلطان علی خراسانی - و سلطانعلی قزوینی و غیره گذشته اند - چنانچه خط آنها در مرقعات بقید کتبه بنظر در آمد - و از سلطان

علی مشهدی (۱) رساله در قواعد فن خط بطور شعر قدما در تمام هند و مشرق و مغرب مشهور و معروف است *

* شعر *

حَبَّذَا كَاغْذِ سَمَرْقَنْدِي
مَكْنَشْ رَدِ اِگَرِ خَرْدَمَنْدِي
كَاغْذِي بَهْتَرِ اَزِ خَطَائِي نِيَسْتِ
حَاجَتِ اَنْكِهْ اَزْمَائِي نِيَسْتِ

میر علی الکاتب از سادات هرات است - نام پدر وی محمود که متخلص برفیقی است - و میر علی شاگرد سلطان علی بوده - جامع جمیع علوم - در عربی و فارسی و شعر دخل تمام داشت - شاعر نازک خیال است - مجنون تغلص می کرد - چندی در بخارا نیز سکونت کرد - چنانکه خود میفرماید *

* قطعه *

عمری از مشق دوتا بود قدم همچون چنگ
تا که خط من بیچاره بدین قانون شد
طالب من همه شاهان جهان اند و مرا
در بخارا جگر از بهر معیشت خون شد

(۱) وفات مولانا سلطانعلی مشهدی بموجب ذکر مرآت العالم در سنه نهصد و دو بوده - اما در حبیب السیر وفاتش در سنه نهصد و نوزده مذکور است - وَاللَّهِ اَعْلَمُ - و تفصیل حالاتش در حبیب السیر جلد سوم - جزو سوم - صفحه ۳۴۴ و مجالس المؤمنین ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

ساخت از غصه درونم چه کدم چون سازم
که مرا نیست ازین شهر زهی بیرون شد
خوشنویسان جهان ساغر عشرت نوشند
سافر عیش مرا بین که سراسر خون شد
حسن خط بهر خلاصی ز جنون می جستم (۱)
وہ کہ خط سلسلہ پای من مجنون شد

و این معما باسم مهدی از منظومات اوست * * معما *

خوش آنکه بعشق مبتلا گردیده
بیگانه ز خویش و اقربا گردیده
یکبارگی از قید خرد وارسته
در میکده‌ها بی سرو پا گردیده

همراه عبد الله خان اذبک بسیار ماند - و گویند به آستادی پسرش
مومن خان سرفرازی داشت - لیکن آب و هوای بخارا موافق طبع
نیامده - و از آنجا به بهانه سیر بلاد بر آمده - گلشن خط را رنگ
و بوی تازه و رونق بی اندازه داده - مشام عالم را از ریاض و ریاحین خط
خود معطر ساخت * و در اصول و صفا از همه خوب تر نوشت -

(۱) در مجالس المؤمنین این مصرع چنین مذکور است *

مصرع

این بلا بر شوم از حسن خط آمد امروز * ۱۲ مصحح *

خوشنویسی مثل خواجه میر علی (۱) که نزد بعضی واضع الاصل
است - و میر علی الکاتب تصور کردن وهم و خیال - و خطاطی چون او
پیدا شدن محال - خط آنها ضرب المثل است - که هر چیز خوب را
قطعه میر علی گویند - هر کتابی و هر مرقعی که می‌نوشتی تاریخ
اقام را خود نوشتی و گفتی - لیکن نوشته سندی این بزرگ
بهم رسیدن خیلی دشوار است - مرقعی که جهانگیر بادشاه از شوق
خود درست کرده بود - گویا باغ بهاری بود - سندی و صحیح معه کتبه
سید ملاحظه شد - مردم در اکثر نوشته نام بزرگان و رفگان نوشته
خلق را در وهم انداخته اند - و این اتمام تاریخ مدرسه بخارا از وصت *

* قطعه تاریخ *

میر عرب قطب زمان غوث دهر

ساخت چنین مدرسه بوالعجب

(۱) مراد ازین خواجه میر علی - علی بن هلال الکاتب المشهور بابن
بواب است - ابن خلکان در وفیات الاعیان جلد اول - صفحه ۳۷۶ (مطبوعه
ایران) گفته که در تاریخ وفات وی اختلاف است - برخی بر آنند که در سال
چهار صد و بیست و سه وفات کرد - و بعضی گفته‌اند که وفات او در
جمادی الاول از سال چهار صد و سیزده بود - و در بغداد مدفون گردید -
و همین اختلاف را نیز در مجالس المؤمنین قاضی نور الله شوستری ذکر
نموده - شرح حالات او را در ابن خلکان در صفحه مذکور هر کس بخواند
ملاحظه فرماید ۱۲ مصحح *

بوالعجب این است که تاریخ او

۹۴۲

مدرسه عالی میر عرب

قواعد خطوط سبعة را برای شاهزاده سلطان مظفر منظوم ساخته -
در آنجا داد سخنوری داده - چون تعریف خط خود را نیکو گفته -
و احاطه اشعار رنگین او را در این مختصر گنجایش ندیده - بر چند
بیتی از دیوانش اکتفا کرده *
* مثنوی *

شاعر نادر سخن و ساحرم

در فن خط نیز بسی ماهرم

فیض مسیحا ز دم می چکد

آب حیات از قلم می چکد

* رباعی *

تا کلک نوشتن تو اعجاز نماست

بر معنی اگر لفظ کند ناز بجا است

هر دایره ترا فلک حلقه بگوش

هر مدّ ترا مدّت ایام بها است

* رباعی *

هر کس که به صفحه خطم دیده گشاد

دل بر خط دلبران مهوش نهداد

در عالم خط منم مسلم امروز

آستادان را چنین خطی دست نداد

* قطعه *

الا ای بی نظیر خطّ خط

کسی نفوشته از تو در جهان به

چو از کلک تو گردد دال مرقوم

ز دور زلف و قد دلبران به

* قطعه *

چشم صاد و زلف دال و قد الف

طوره لام است و دهان میم مراد

کلک آستاد ازل زین پنج حرف

مد آلم بر روی جان مانهداد

* قطعه *

مرا اگر تو ندانی عطاردم داند

که کیستم من و از کلک من چه کار آید

هزار سال بیاید که تا بیاف هجر

ز روی دانش چون من گلی بیاراید

* قطعه *

چند در وادی خط میکنی ایدل تگ و پوی

بشغو این نکته و چون من بفشین فارغ بال

پنج چیز است که تا جمع نگردد باهم

هست خطاط شدن نزد خرد امر محال

قوت دست و قوفی ز خط و دقت طبع
طاققت محضت و اسباب کتابت بکمال
گر ازین پنج قصور بست یکی را حقا
ندهد فائده گر سعی نمائی صد سال

گویند بر درکان عطاری نشست - شخصی درخواست مفردات کرد
فوراً قلم را تراشیده همان دم بسرعتی تمام نوشت - که اول تا آخر
تر بود - و وی با اکثر یاران میگفتی - که هر چند خط من از خط
سلطان علی فایق است لیکن آن نمکی که خط او دارد در خط من
نیست - زهی انصاف و منصفی که بزرگان از حق نمیگزینند (۱) *

دارا شکوه (۲) پسر شاهجهان بادشاه شاگرد عبدالرشید
آقا است - باوجود اشغال امور شاهزادگی و دیگر علوم - برویه آقا
عبد الرشید شاید کسی مثل او نوشته باشد *

(۱) در تذکره شمع انجمن - میر علی کاتب معنون را معاصر جامی
گفته - و در مرآت العالم مذکور است که وفاتش در سنه نهصد و بست چهار
اتفاق افتاد - اما اصح اقوال اینکه وفاتش تقریباً در سال نهصد و پنجاه واقع بوده -
و از مصنفات او دو کتاب یکی المسمی برسم الخط و دیگر المسمی بخط و سواد
در کتابخانه مبارکه برتش میوزیم موجود است - و در حبيب السیر - جلد سوم -
جز و سوم در صفحه ۳۵۰ اشاره در حالات او تحریر نموده ۱۲ مصحح *

(۲) وفات شاهزاده دارا شکوه در سال یکهزار و شصت و نه هجری وقوع

یافت ۱۲ مصحح *

میر حاجی پسر خواننده آقا عبدالرشید که خیلی متوجه
حالش بودند - و عزیز و محترم میداشتند - نستعلیق بطور آقا خوب
می نوشت - اکثر نقل خط آقا نموده است - گویا آقا نوشته است -
از کتبه معلوم میشد که نوشته میر حاجی است *

سعیدای محمد اشرف از شاگردان رشید آقا عبدالرشید بود -
نوشته اش برویه آقا خیلی زبردست بنظر در آمده *

مولائی شاعر از شاگردان آقا گذشته - هم در خفی و هم در
جلی بسیار خوب رویه است که می نگاشت *

چندر بهان منشی (۱) و سچ بهان از شاگردان آقا عبدالرشید
در نستعلیق بودند - و خط شکسته از کفایت خان تحصیل نمودند -
در هر دو خط یکتا گذشته اند - مشق و قطعه و کتابت هر دو
توده توده از نظر گذشته *

خواجه نامی از شاگردان آقا عبدالرشید در نوشتن خط نستعلیق
بکمال قوت و شیرینی سرآمد همعصران خود بوده - اکثر کتابت
و خط و قطعه ها نوشته او دیده شد *

(۱) چندر بهان متخلص ببرهن و مصنف چهارچمن حسب ذکر مرآت
جهان نما در سال هزار و شصت و هشت و مطابق قول صاحب تذکره شمع انجمن
صفحه ۹۲ در سنه هزار و هفتاد و ۵۳ وفات کرد ۱۲ مصحح *

عبد الرحمن فرمان نویس شاگرد آقا عبد الرشید بوده - قطعه‌ها و نوشته خفی او دیده شد - لیکن در فرمان زور دست خیلی معلوم میشود *

عبد الرحیم فرمان نویس از تلامذۀ آقا عبد الرشید - برویۀ آقا فرمان زبردست می نوشت - در قطعه و فرمان متانت در خطش از دیگران زیاده یافته شد *

عبد الکریم نبیرۀ عبد الرحمن فرمان نویس نیز از آن دوره است - نوشته این بزرگ زبردست و دلچسپ است - نوشته‌های او بسیار دیده شد - و قطعه نوشته بی ساخته او نزد فقیر موجود است *

عبد الکریم قادری خوشنویسی گذشته - و بسیار خوب مشق بهم رسانیده - اصل نوشته او بسیار ملاحظه کرده شد - و نیز عبد الکریم نام خوشنویس اشخاص دیگر هم گذشته اند در عهد محمد (۱۱) شاه - و جمله خوشنویسان مسلم التبت بودند *

سید علیخان جواهر رقم الحسینی - گویند از تبریز است - نام پدر وی آقا مقیم است که علم خط در ولایت تکسب کرده برویۀ آنجا می‌نوشت - و برویۀ میر عماد بسیار مشق کرده - و چله‌ها

(۱) محمد شاه بادشاه دهلی از سنه هزار و صد و سی الی سنه هزار و صد و شصت و یک بر اورنگ شاهی نشست ۱۲ مصحح *

کشیده - و شوق تحصیل خط زیاده از حد داشت - تا خطش باین پایه رسید - در اوایل عهد بادشاهی عالمگیر (۱) در هند آمده مشهور گردیده * مطلع *

خطش بکردۀ مانی و نقش بهزاد است که این سیاه قلم کار خوب استاد است

عالمگیر او را باوستانی شاهزادگان برگماشت - رفته رفته بخدمت نویسی داروغگی کتابخانه سرفرازی حاصل نمود - اگرچه در اوایل ایام پیش آقا خطش سرسبز نشده - تمام عمر در رکاب اورنگ زیب در کشمیر و دکن مانده عمدگی بهمرسانید - روزی شخصی از قلمدان بردارش پرسید - که خان از روی خط کدام کس مشق میفرمایند - گفت روزی از روی خط میر عماد - و روزی از خط آقا عبد الرشید دیلمی - و باقا اتجاد قلبی میداشت - و بسیار پاس خاطر و تواضع و تعظیم و رسل و رسایل و حسن سلوک فیما بین هر دو

(۱) آنچه از کتب دیگر مثل مرآت العالم وغیره بنظر رسیده اینکه میر سید علیخان جواهر رقم در عهد صاحبقران ثانی شاهجهان وارد هندوستان گشت - و از حضور وی بخطاب جواهر رقمی مشرف گشته - بتعلیم محی الدین محمد اورنگ زیب عالمگیر مامور شده - هر امتیاز بر اقراشت - در عهد سلطنت عالمگیر بداروغگی کتابخانه مقرر شده - و طبع شعر نیکو داشت - در سنه یکهزار و نود و چهار هجری بدار باقی شناخت ۱۲ مصحح *

موعی بوده - گویند بعارضه جفون در دکن ازین جهان درگذشت -
و نهش او را از دکن بدهلی آورده مدفون کردند *

شمس الدین علیخان پسر او نیز بخطاب جواهررقم مخاطب
گشته - لیکن در خط برابر شاگردان پدر خود نشد - چنانچه
نوشته اش معه کتبه نزد فقیر موجود است *

هدایت الله زرین رقم (۱) گویند در ابتدا بطور محمد حسین
کشمیری مشق میکرد - و بعد از آن از سید علیخان جواهررقم خط
اخذ نموده - بمشق شبانه روز خط را بکمال رسانیده - رفته رفته داروغه
کتابخانه عالمگیر شده - و اکثر نسخه دیوان حافظ بموجب ارشاد
بادشاه بخط خفی میفریشت - و به استاد شی شاهزاده کام بخش
و غیره سرفراز شده - حق اینست که قطعه بخط هدایت الله زرین رقم
بنظر درآمده - که بهتر از نوشته جواهررقم خان بود - غرض گویی
سبقت از استاد بوده است - لیکن خود را کمترین می دانست - هرگز
الفاظ تکبر و عجب بر زبان نیارده - در آن زمان اکثر شاهزادها
و پسران محمد اعظم شاه و غیره شاگردان این بزرگوار خوب نوشته اند *

(۱) در تاریخ محمدی مذکور است که در عهد اورنگ زیب یکی از کتّاب
معتبر بود - و در سنه هزار و صد و هیزده هجری در احمد نگر طومار عالمگیری
عمر خود بمقرآن موت منقرض نمود ۱۲ مصحح *

هدایت الله لاهوری خوشنویس زبودست گذشته - و بطور
میر عماد خیلی خوش اسلوب و دلچسپ نوشته - و در سه اشخاص
دیگر باسم هدایت الله در خوشنویسی گذشته اند - و نوشته آنها نیز
از نظر گذشته *

میر محمد باقر خوشنویس عالمگیر است (۱) - خط این عزیز
بسیار شیرین و دلچسپ و مضبوط بنظر در آمد - و بادشاه را خط
میر مذکور بسیار پسند آمد - چنانچه در اکثر رقعات خود ذکر نموده -
و به استاد می والا جاه و غیره سرفراز فرمود *

محمد زاهد مرد مشاق و خوشنویس بسیار زبودست گذشته -
آخر دوره عالمگیر مستثنی بوده - هرچه می نوشت بمذات
و شیرین میفریشت - و در فن تصویر هم دستگهی داشت *

حاجی نامدار از خوشنویسان نامی است - اکثر قطعه خفی
این بزرگوار بر رویه آقا دیده شد - و مرد مشاق بوده - و هرچه نوشته
بر وضع نیکو و شایسته نوشته - در دور فرخ سیر (۲) بوده - اکثر
شاهزاده را اصلاح می داد - و استاد مشهور گذشته *

(۱) دوره سلطنت محی الدین اورنگ زیب عالمگیر چنانچه از تواریخ
استنباط می شود از سنه هزار و شصت نه الی سنه هزار و صد و هیزده بوده
است ۱۲ مصحح *

(۲) مدت فرمانروائی فرخ سیر چنانچه از تواریخ مشهور افتاد از سنه هزار
و صد و بست و چهار تا سنه هزار و صد و سی و یک امتداد داشت ۱۲ مصحح *

محمد افضل الحسيني خوشنویسی از خوشنویسان نامی است - لیکن اکثر نوشته اش بطور جواهر رقم و هدایت الله دیده شد - گویند در سرکار نواب قمرالدین خان (۱) در ابتدا بر استاد می میر منو امتیاز داشت - اکثر قطعه خفی و کتابت او دیده شد *

محمد افضل القریشی خوشنویسی زبردست - اکثر قطعه و کتابت و مشق برویه آقا عبد الرشید نوشته - الحقیق خوب می نوشت - در مشاهده اکثر تحریرش رسیده *

محمد افضل لاهوری نامی قادری نوشته این بابا بر همه همفامان ترجیح دارد - و گویند که مشق را برابر مشق آقا رشید رسانیده - مردم در دور محمد شاه بادشاه (۲) او را آقای ثانی میگفتند *

محمد مقیم مردمی خوشنویس مشهور کتابت خط خفی بسیار خوب میکرد - و شاگردان او اکثر خوشنویسان زبردست گذشته اند - در کالی مسجد دهلی سکونت میداشت - عالمی را ازین مرد بزرگ فیض رسیده - اکثر بطور میر عماد نوشته اند *

(۱) قمرالدین مخاطب باهتمام الدوله در سلسله وزارت محمد شاه مرحوم بادشاه دهلی سرفراز بود - و در سنه هزار و صد و شصت و یک هجری بدار بقا عزلت گزین گردید ۱۲ مصحح *

(۲) محمد شاه بادشاه دهلی از سنه هزار و صد و سی و یک الی سنه هزار و صد و شصت و یک زیننده تاج و تخت بادشاهی بود ۱۲ مصحح *

محمد اسلم (۱) گویند مرد متقی و مرتاض - خوشنویس خط نستعلیق بوده - اکثر مشق و قطعه دستخطی او بمطالع و مشاهده در آمده - بموقع و بطرز خوب مینوشت - و بوضع آقا رشید کتابت میفرمود - در خط وی متانت و شیرینی جلوه ظهور میداد *

میر محمد موسی سید صحیح النسب باشنده و مترن سرهند - خوشنویسی مشهور - برویه میر عماد کتابت مینمود - هم قطعه خوب می نوشت - و هم کتابت خوش آیند میکرد - و در دوره محمد شاه در سلک خوشنویسان حضور منسلک بود - و استاد رای سده رای دیوان خالصه شریفه است *

میر محمد عطا حسین خان متخلص به تحسین مخاطب بموضع رقم این محمد باقر طغرانویس در هندوستان اشتهار دارد - قصه چهار درویش بموجب ارشاد نواب شجاع الدوله بهادر (۲) بزبان

(۱) محمد اسلم پسر محمد حفیظ الانصاری القادری مصنف کتاب المسمی بفرحة الناظرین (در تاریخ مسلمانان هند از ابتدا تا سنه هزار و صد و هشتاد و چهار) در زمان نواب شجاع الدوله در فیض آباد بوده - شاید که محمد اسلم خوشنویس سابق الذکر همین باشد و الله اعلم ۱۲ مصحح *

(۲) نواب شجاع الدوله صوبه دار اوده از سنه هزار و صد و شصت و هفت تا سال هزار و صد و هشتاد و هشت بود - و شرح حالات میر محمد عطا حسین متخلص بنحسین در تذکره شعرائی هند مترجمه مولوی کریم الدین در صفحه ۲۱۸ نیز مذکور است ۱۲ مصحح *

ریختن هندی بعبارت رنگین و متین تصنیف نموده - و در خط نستعلیق و نسخ و شفیعه کمال دستگام میداشت - اکثر نوشته اش بنظر درآمده *

سید اعجاز رقم خان خطاط زبردست - صاحب کمال - روشن قلم - سردفتر نکته پردازان با حقایق و لطافت و اهلیت - نوشته اش هم مفردات و هم مرکبات بسیار در لکهنو دیده شد - فی الواقع کاتب خوشنویس باکمال بوده - اکثر نوشته آقا عبد الرشید قطعه و مشق در سرکار او بنظر درآمده - خود هم بطور آقا خیلی شیرین و دلچسپ مینوشت *

خلیفه سلطان از شاگردان شیخ نور است - این مرد بسیار مشتاق بود - در مشق شبانروزی و دماغ سوزی خط را بکمال رسانیده - اکثر در مسجد لطف الله خان صادق سکونت داشت - رفته رفته در آخر عمر بسبب خسر افراسیاب خان^(۱) شدن ادبار باقبال مبدل گشت - و بدرجه عمدگی رسیده - و داد عیش و کامرانی در پیرانه سالی داد - در علی گده از شاهجهان آباد همراه قبایلان نواب مذکور رفته سکونت ورزید - و همانجا فوت شد *

(۱) افراسیاب خان در سال هزار و صد و نود و هشت هجری در بلوا قریب آگره کشته شد ۱۲ مصحح *

شاه اعز الدین در اوایل عمده روزگار بود - و در اواخر عمر ترک لباس دنیوی کرده مرید شاه ناصر صاحب شد - از برکت فیض صحبت ایشان نسبتی بحق رسانیده - مشق خط نستعلیق جلی بطور آقا میفرمود - و معلومات دقیق از روی رسایل ازبر داشت - گویند در شاه گردی مقوی و جریده معلوم مشقها و قطعهای آقا عبد الرشید بقیمت سهل بدستش افتاد - ازین جهت بغور قوت در آن خط را به ترقی رسانیده شهرت پیدا کرد - اکثر از دنیا داران عمده شاگرد میکرد - لیکن فقیر باوجود تلاش بسیار یک قطعه صاحب بطوری رسانده - دستخط شاه صاحب ندیده - مگر مشق خفی و جلی سرسری در خانه خوشوقت رای دانگی که شاگرد رشیدش بود بنظر در آمد *

محمد عابد خوشنویس مرد خلیق و خوش گپ از شاگردان شاه اعز الدین صاحب بوده - با فقیر خیلی اتکاد داشت *

نجم الدین خوشنویس قوی دست صاحب کمال از شاگردان شاه صاحب گذشته *

شیخ نور الله خوشنویسی از شاگردان عبد الرحیم بوده - گویند در اوایل حافظ نور وغیره ازین بزرگ استفاده کرده اند! - و پیشوای این علم بوده - واقعی این است که در خط مشق و کتابت و قطعه او متانت و شیرینی زیاده از کاتبان ماسبق ظاهر و عیان است *

حافظ نور الله مرد صاحب کمالی گذشته - برویه آقا عبد الرشید این بزرگوار که نوشته است کسی نه نوشته - فقیر بعد هنگام غلام قادر در لکنئو در عهد نواب آصف الدوله (۱) بهادر از ملاقات این بزرگ مسرور شده - اول یک مرتبه بموجب قرغیب فیض علی بن مولوی طالب حق بخانه اش رسیدم - بگرمجوشی تمام در پیش آمد - صد چند آنچه می شنیدم بلا تکلف دیدم - حافظ مردی بوده متواضع و خلیق و خاکسار حق پسند انصاف آشنا از عجب و تکبر جدا بوده است - باری خیلی اختلاط و تواضع بتقدیم رسانیدند - آخرش از نوشته و قطعه و مشق بمطالعه فقیر در آوردند - و در آن عصر هفت بند ملا حسن کاشی بموجب فرمایش آصف الدوله بهادر نقل آقا نوشته بود - چگویم که چه جادو رقمی در آن بکار برده - باغ و بهاری بود بیننده را هرگز دل از دیدن او سیر نمیشد - تا دیر بمشاهده و سیر آن گذشت - بی اغراق این بزرگ با وجود کمال هرگز غرور نداشت - و نهایت شیوین زبانی و خوش کلامی و اخلاق بی نظیر داشت - تا دیر تذکار شاهجهان آباد در میان ماند - از احوال حفیظ خان و میر گلن و حکیم میر محمد حسین و غیره پرسان می شدند - و فرمودند که شنیده ام که نوشته آقا از شهر همراه

(۱) نواب آصف الدوله را رشته ایالت در آورده از سال هزار و صد

و هشتاد و هشت الی هزار و دوست و دوازده میآمد بود ۱۲ مصحح *

آورده آید - دیده این مشتاق را نیز از دیدن آن نورانی سازید - گفتم بسیار خوب و رخصت شدم - بار دیگر بموجب استدعای حافظ چیو معه نثر لقمان حکیم دستخط خاص آقا عبد الرشید بدولتخانه آن بزرگ والاصفات رفتم - حافظ صاحب از دیدن خفی و جلی و غیره خیلی محظوظ شدند - تا دو بهر روز بمطالعه خط آقا صرف شد - و از دولتخانه خود هم نوشته جید و سندی آورده بملاحظه فقیر در آوردند - در آن وقت از شاگردان حافظ صاحب لاله سرب سنگه و میان وجیهه الله موجود بودند *

حافظ خورشید برادر حافظ نور خط نستعلیق بطور میر عماد خوب مینوشت - در لکنئو با فقیر نهایت اخلاق میفرمودند *

میرزا محمد علی بن میرزا خیر الله فرمان نویس - خویش میان عبد الکریم قادری از اوستادان مسلم الثبوت است در لکنئو با فقیر نهایت اخلاق میفرمودند - در نوشتن خط خفی و جلی جادو قلمی بکار برده - برویه آقا عبد الرشید یکتای زمانه - رویه آقا را به کمال رسانیده گوی سبقت از هم عصران خود روده - مدت مدید در سرکار عماد الملک گذرانیده - و چندی در فرخ آباد سکونت ورزیده - راقم را در لکنئو بعهد نواب آصف الدوله بهادر ملاقات میرزا شده - فقیر که از قدیم واله و مشتاق سیر خطوط اساتذده است - بموجب تحریص و تحریک بمبالغه قاضی نعمت الله که از شاگردان رشید میرزا بود - روزی بخانه آنصاحب کمال رفتم - دیدم مردی

نورانی خضر صورت فرشته سیرت مذهب الاخلاق - در اول ملاقات خیلی نپاک و مهربانی و گرمجوشی و الطاف در حق خاکسار مبدول داشتند - یکپاس در استفسار احوال دهلی و آشنایان گذرانیدند - بعد از آن تمام و کمال نوشته‌های قدیم و جدید خود آوردند - تا دیر در ملاحظه و سیر آن گذشت - پند نامه و گلستان که برای وزیر علیخان نوشته مطلقاً و مذهب مرتب شده بود - از دیدن آن خیلی معظوظ شدم - گویا میرزای مذکور تمام قوت و صنعت تحریر خود در آن صرف کرده بود - و ترکیب و کرسی و دوایر و کشش همه درست داشت - در آن ایام میرزا صاحب بر استاد می میرزا وزیر علیخان برای اصلاح خط نستعلیق مقرر شده بودند - که بعد چندی روبروی فقیر و بیعت حیات نمودند - از شاگردانش قاضی نعمت الله و خلیفه بخش الله و میر نثار علی - خوب می نوشتند *

محمد علی بن زرین رقم در خط نستعلیق دوش بدوش والد خود بوده - در خط جلی قوت و متانت زیاده از پدر خود دارد - این همه از کثرت مشق اوست *

میرزا محمد علی حکاک مهرکن از شاگردان میرزا محمد علی ابن میرزا خیر الله است - مرد خوش طلعت و خوش کلام - در علم و هنر بهره وافیه داشت - و در فن مهرکفی دران عصر بی‌عیل بی‌سهم بوده - یک یک حرف از برابر لعل و یاقوت و زمرد در دیده

بیننده مرئی میشد - و چشم را نور می بخشید - و سوای مهرکفی قطعه جلی خوب می نوشت - و خط هندی و خط نسخ و ربعان و ثلث را نیز خوب در استعمال میداشت *

مقبول نبی خان پسر انعام الله خان یقین (۱) شاعر - مرد متقی و حلیم الطبع و صالح در خط نستعلیق از شاگردان میرزا محمد علیست - کتابت خفی بطور استاک خیلی بخوبی و خوش اسلوبی می نوشت - چنانچه اکثر کتب دستخطی خود بر صفحه روزگار یادگار گذاشت *

حافظ محمد علی از خوشنویسان قدیم بادشاهی - خط نستعلیق برویه آقا عبد الرشید خوب مینوشت - و در دستکاری نهایت کمال داشت - و خط نسخ هم مینوشت - و در زمره استادان میرزا جوان بخت بهادر (۲) سرفرازی و سربلندی داشت *

(۱) مولانا شیفته در گلشن بیخار می گوید یقین تخلص انعام الله خان خلف اظهارالدین خان - اصلش از سرهند است و مولد و منشای وی جهان آباد - با میرزا مظفر بغایت مربوط بوده و فخر تلمذ هم داشت ۱۲ مصحح *

(۲) غلام علیخان در مقدمه شاه عالم نامه گفته که شاهزاده جوان بخت پسر جلال الدین شاه عالم ثانی بوده - و بتاریخ بست و پنجم شعبان المعظم سنه هزار و دوست و سه هجری از خرابه دنیا بزممور آباد عقبی شتافت - اما حسب الذکر هجرت نامه مولانا خیرالدین بتاریخ بست و چهارم شعبان - سنه هزار و دوست و دو هجری در بنارس از قید جسم خلاصی یافته بروحانیان پیوسته ۱۲ مصحح *

حافظ عبد الغنی پسر حافظ محمد علی در خط نستعلیق و نسخ قریب مشق والد خود رسیده بودند - در بنارس در سرکار حسینیه بیگم بصیغه اوستادچی میرزا خرم و غیره پسران میرزا جوان بخت بهادر مدتها گذرانیده - رفته رفته بعنایت بیگم عظم و شان پیدا کرده بکار خدمات کارخانه جات چندی دخیل شده عمدگی حاصل نمود *

حافظ ابراهیم مرد خلیق و متقی و متورع - نستعلیق و نسخ بر وضع خوب مینوشت - کتابت شیرین و دلچسپ می نمود - علاقه کتابت بحضور (۱) داشت - و از استادان مرشدزادگان (۲) بوده است *

حافظ بقاء الله پسر حافظ ابراهیم خوش نویس - ذات با برکاتش نهایت خلیق و انسان کامل الصفات حسنه است - در خط نسخ و نستعلیق دوش بدوش والد بزرگوار خود است - در خاندان خود در خوبی اخلاق بی مثل و بی مانند است - در قلعه مبارک بدستور آبا و اجداد خود بر اوستادچی شاهزادگان مامور و معومر است *

(۱) مراد از لفظ حضور درین کتاب هر جا که ذکر شود ابوالنصر معین الدین اکبر شاه دانی است که از سنه هزار و دو بیست و بست و یک الی سنه هزار و دو بیست و پنجاه و سه در قلعه دهلی ریاست داشت ۱۲ مصحح *

(۲) در هندوستان شاهزاده را بلفظ مرشدزاده خطاب می نمایند - و درین مورد اشاره به پسران ابوالنصر معین الدین اکبر شاه دانی است ۱۲ مصحح *

مولوی محمد خلیل مرد بزرگ خوشنویس صاحب علم و فضل و مرتاض و متقی بوضع متقدمین - وطنش چارکلیانۀ چرخه داندی است - خط نستعلیق برویه آقا عبد الرشید اختیار کرده خیلی مشق می نمود - تا وقت مرگ مشقش ناغه نشده - در سلک اوستادان میرزا فرخنده بخت بهادر مباهی و ممتاز بود *

حکیم میر محمد حسین مرد ممتاز عمده خاندان با اخلاق نهایت متواضع خوش گفتار ملاحیت شعار خط نستعلیق در اوایل از خلیفه سلطان اخذ کرده - رفته رفته بطور آقا عبد الرشید مشق نموده خط را بکمال رسانیده - و نوشته آقا عبد الرشید بسیار پیدا کرده جمع نمود - و در نسخ خاص شاگرد قاضی عصمت الله خان بوده - خیلی مشق نموده - اکثر سیپاره و پنجسوره بطور قاضی خوب نوشته - در علم موسیقی و شاعری ید طولی داشتند - ستار خوب می فواختند - از یاران خاص و معتقدان با اخلاص مولوی فخر الدین (۱) قدس سره بودند - در آخر عمر ترک لباس دنیاری فرمودند *

(۱) مولانا فخر الدین پسر مولانا نظام الحق در خاندان چشتیه بیعت داشت - و مردی صالح و درویش مشرب بوده - در علوم ظاهری نیز صاحب ید طولی بود - از تصنیفات او کتاب نظام العقاید و غیره است - در سنه هزار و صد و نود و نه هجری وفات کرد - و در جوار حضرت قطب الدین بختیار کاکي علیه الرحمة مدفون است ۱۲ مصحح *

میر ابو الحسن عرف میر گلن سید صحیح النسب از سادات رضویہ - بزرگانش اهل ولایت بوده اند - از دوسه پشت در شاهجهان آباد توطن اختیار کرده - خوشنویس پاک نهاد - در خط نسخ و نستعلیق از شاگردان محمد حفیظ خان - خط را برویہ آقا عبد الرشید بکمال خوبی کتابت میکرد - و بخوبی مینوشت - مدتی برفاقت نواب عبد الاحد خان گذرانیده - تودہ تودہ کتابت نموده - از افراط کتابتش به خوشخطی و بقید قواعد خوشنویسی چه نویسم - بی تکلف اگر راست نویسم دروغ معلوم شود - در آخر عمر در سلک خوشنویسان حضور منسلک شده کتابت خود بر صفحه روزگار یادگار گذاشت *

میر محمد حسین خلف الرشید میر گلن - صاحب اخلاق صالح - بکلیه علم و هنر آراسته و پیراسته - در خوشنویسی برابر والد خود - از چندی در لکهنو در سرکار مرشدزاده میرزا سلیمان شکوہ بہادر بصیغہ میر منشی گری سرفراز است *

غلام علی خان المشهور بہ خوشنویس از خوشنویسان قدیم حضور اقدس - مرد خوش تقریر و خوش ظاهر - در علم مجلس خیلی مهارت داشت - در شعر دوهرة و گیت و لقلقه گفتگو از اقوان خود گوی سبقت ربنده - اخلاق محمودش از شہد و شکر شیرین تر - صاحب جاگیر بود *

سید محمد امیر رضوی بن صاحب میر - صحیح النسب از سادات عالی تبار است - جوان مہذب باخلاق حسنه - و مزین باطوار خجسته - خوش طبع - شیرین زبان - یار باش - نیک اساس - در هنر پنجه کشی و کشتی و بانگ و مصوری و نقاشی و لوح و جدول و صحافی و علاقه بندی و سنکتراشی و غیره دستگاہی کمال دارند - در اوایل عهد حکومت جنرل برون صاحب فرنگی ملاقات و تعارف فقیر بسید ممدوح بہر سیدہ - و در آن ایام بخانہ فلاتون نام فرنگی ارمی بصیغہ اوستادی آغا میرزا و غیره اطفال می بودند - خط نستعلیق بطور قدما مینوشتند - چون این سید بزرگوار با فقیر روز بروز تعارف و اتحاد بہر سانیده چندین بار بغریب خانہ آمد و رفت کردند - دیدم کہ این سید دست قابل و ذہن ذکی دارد - برویہ آقا عبد الرشید - ترغیب و تخریص کردم - و خط آقا در آن وقت کسی بدیدن ہم نمیداد - و اعتبار ہم نمیکرد - و این خاکسار نوشته های آقا عبد الرشید ملاحظہ اش کنانیدم - بلکه بارها قطعہ آقا برای نقل بطریق رعایت حسب تمنای او دادم - و هرگز دریغ درین باب نداشتم - بفضل الہی در اندک زمان بمشق شبانہ روز خطش رونق گرفت - رفتہ رفتہ علم اوستادی و خطاطی برافراشت - هرچہ می نویسد برویہ آقا دلچسپ و شیرین می نویسد - و نوشته های مشق و قطعہ آقا اول ببلدی و رهنمونی فقیر راقم

بدست آورد - حالا توده توده بهم رسانیده و بهر نوع که ممکن شد جمع نموده - اکثر قطعه و مشق بقیمت سهل خریده از دستکاری خود مطلقاً ساخته - و خود هم نقل نوشته آقا نوشته در آن نام عبد الرشید مرقوم نموده بدست خریداران مشتاق خط آقا فروخت - و از کثرت مشق - خط خود نیز بمرتبیه رسانیده که نقل کرده دست او را از اصل خیلی غور می خواهد تا فرق سازد - از چند سال عرس آقا عبد الرشید در ماه محرم مقرر نموده - اکثر اساتذده و خطاطان و غیره شهر شاهجهان آباد در مجلس مذکور حاضر می شوند - و بملاقات یکدیگر مسرور و شاد کام میگردند - و در تذکار خط و خطاطان میگذرانند - با فقیر دوستی و اخلاص و اتکاد قلبی است - و سررشته حفظ الغیب از جانبین مرعی - و بظاهر از دل و زبان - حاضر و غایب یکسان (۱) - وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِالصَّوَابِ *

آغا میرزا (۲) جوان صالح سعادت اکتساب از تلمیذ با تمیز و شاگرد رشید سید امیر رضویست - انسان سلیم الطبع خلیق حلیم متواضع

(۱) سید محمد امیر رضوی در ایام بلوای هند که در سنه هزار و هشت صد و پنجاه و هفت میلادی واقع شده بود گلوله مجرّوی بوجود مبارکش رسید - و دارفانی را وداع نمود ۱۲ مصحح *

(۲) تاریخ وفاتش " آغا مرگیا " ای هزار و دو بیست و هفتاد و چهار هجری ۱۲ مصحح *

با هر کس باخلاق و اخلاص پیش می آید - در خط نستعلیق کمال حاصل نموده - دوش بدوش استاد رسیده - و مشق را بطرز آقا عبد الرشید بدرجه اعلی رسانیده - با راقم از قدیم اتکاد دلی و فیما بین رابطه بی تکلفی زیاده از یگانگیت و یکجهتی است *

میرزا عباد الله بیگ پسر میرزا عبد الله بیگ شاگرد سید امیر رضویست - از ایام طفولیت بخدمت گذاری میر مذکور مصروف مانده اطاعت استاد را سعادت خود دانسته - و استاد نیز قواعد خط نستعلیق را از ته دل بوی آموخته - از فرط محبت از جمله تلامذه ممتاز گردانیده - دوش بدوش آقا میرزا که از همه شاگردان میر امیر بهتر است گشته - الغرض خوشنویس مسلم الثبوت است - و در خوشنویسان بادشاهی بخطاب زمرد رقم سرافراز (۱) *

مولائی صاحب مردی پاک نهاد - انسان صلاحیت شعار - خجسته خصایل - در اوایل عمر شوق خط نستعلیق بسیار داشت - رفته رفته رویه آقا بکمال رسانیده - و به تبع خط آقا عبد الرشید خیلی مصروف مانده - از کثرت مشق - نقل خط قریب به اصل رسانیده - در علم آشنائی یک رو و یکجهت است - از مدت مدید به استادی مرشد زاده میرزا معظم بخت بهادر ممتاز - و از حضور بادشاه بخطاب آقایی ثانی سرافراز است *

(۱) در هنگام اشتعال نائره بلوای هند عباد الله بیگ دهلی را گذاشته در سرکار مهارجه پتیماله رفت و آنجا ممتاز و سرفراز گردید ۱۲ مصحح *

محمد جان بن میان محمد عاشوری ملازم حضور والا - جوان صالح
متکامل متصف باخلاق حمیده و اوضاع پسندیده - و خط نستعلیق
بخوبی می نوشت - از شاگردان رشید میر گلن است - کتابت
بطور خود بوجه احسن مینماید - و رویه اوستاد را بکمال رسانیده -
و بسبب کثرت مشق در فن خوشنویسی مقابل و هم بفعله امثال
و اقربان خود است - با مولف خیلی محبت دارد - و در سرکار
میرزا ابوظفر ولیعهد بهادر (۱) بصیغه خوشنویسی و کتابت و غیره
ممتاز است *

بدرالدین علیخان مخاطب بموضع رقم - جوانی خردمند - صاحب
دانش - سلیم الطبع - و طریق مروت و مدارا به اعلی و ادنی مرعی
میدارد - و خوشنویسی که در هر خط مهارت دارد - و در علم مهرکفی
و حکاک بی عدیل و بینظیر - و در عقل معاش یگانه - و مهرکفی
در خط نستعلیق و نسخ و شاستری و انگریزی و غیره بآئین شایسته
بجلاوه ظهور می آرد - آنقدر قوت دست و دقت طبع در ایجاد
تراکیب و اسلوب و کرسی بندی دارد که عقل هم پیشگان این فن بدان

(۱) مراد از ابوظفر ولیعهد بهادر - بهادر شاه ثانی است که در سنه هزار
و دو بیست و پنجاه و سه هجری بمنصب ریاست قلعه دهلی رسید - و بعد از
بلوای هند مأمور بمسافرت رنگون گردید - و سلسله سلاطین عظام تیموری هند
باوشان منقرض گردید ۱۲ مصحح *

نمی رسد - بلکه بدیدن حسن اختراع و ابداع و ایجاد و احداث - دیده
حاسدان حیران می ماند - اینهم لطف خدا داد است - شاگرد شیخ
محمد یار نام - جد مادری خود بوده - در ابتدا و اوایل عمر
در بازار درین کلاں دهلی بر مکان خود نشسته شغل مهرکفی میکرد -
شده شده بذهن مستقیم و رای سلیم و جودت طبع بی اعانت
و امداد غیری این فن را بدرجه اعلی رسانیده - در اینوقت
در اطراف و اکناف مثل این هنرمند درین فن کم کسی باشند -
و باوجود بهم رسانیدن عزت و تمول و املاک و اقتدار در هم چشمان
خود مطلقاً عجب و تکبر ندارد - و برای بدست آوردن نوشته های
خوش نویسان خصوصاً خط آقا عبد الرشید دیلمی زر خطیر
میدههد - و آنرا بجای اوستاد نزد خود میدارد - الغرض شخص
بی نظیر است *

خواجه غلام نقش بند خان (۱) خلف خواجه یوسف در خط
نستعلیق و شکسته و شفیعه یکنای روزگار - داماد فیض الله بیگ خان -
از چندمی بسبب وارستگی مزاج ترک لباس دنیوی کرده بگوشه خانه
فیض کاشانه بیاد حق اوقات بسر میفرمایند *

(۱) خواجه غلام نقش بند خان بامصنف تذکره هذا معاصر بوده ۱۲ مصحح *

میرسوز (۱) تخلص - محمد میر نام - ماورائی درویشی
و شاعری در نوشتن خط نستعلیق و خصوصاً شفیعه و در وضع خواندن
شعر - نامدار و یگانه روزگار گذشته - صوفی مذهب و ظریف
الطبع بود *

عماد الملک غازی الدینخان (۲) با وجود صیغه وزارت و اشغال امور

(۱) در زمان شاه عالم که سلطنت دهلی مختل و متزلزل شد -
و مردم متفرق شدند - میرسوز در سنه هزار و صد و نود و یک بلکنو آمد اما
وسعتی حاصل نمود - و بمشاد اباد رفت - آنجا هم در ششدر حیرت بود -
در زمان نواب اصف الدوله (۱۲۱۲ - ۱۱۸۸) بلکنو مراجعت نمود - و باستانی
نواب سرافراز گردید - قلیل زمانی بحالت خوش گذرانید و بعد ساکن جوار
رحمت آله گردید - و بیان حالش در آبجیات صفحه ۱۹۸ و گلشن بینگار
و تذکره شعرائی هند ترجمه مولوی کریم الدین صفحه ۱۴۵ مذکور - طالبان
ملاحظه نمایند ۱۲ مصحح *

(۲) عماد الملک غازی الدین خان فیروز جنگ مخاطب به امیرالامرا
پسرزاده نظام الملک اصف جاه بود - و بوزارت احمد شاه (۱۱۶۷ - ۱۱۶۱)
و عالمگیر ثانی (۱۱۷۳ - ۱۱۶۷) رتبه افتخار داشت - چون در سال هزار
و صد و هفتاد و سه وفات عالمگیر ثانی وقوع یافت - عماد الملک تارک دنیا
شد - در فن شعر گوئی سحر البیان بود - و متخلص بنظام - و دیوان نظام
از مصنفات اوست - در کالپی در سنه هزار و دوست هجری تقریباً بروضات
چنان ساکن گردید - و شرح حالاتش در خزانه عامره صفحه ۵۰ و متأثر الامرا
جلد سوم صفحه ۸۹۱ و گلزار ابراهیم و نغمه عندلیب و غیر ذلک مسطور
است ۱۲ مصحح *

مملکت - در علم عربی و فارسی و شعر و سخن در هفت قلمی
و هفت زبانی شهره آفاق - خط نستعلیق بر وضع میرزا محمد علی
و نسخ بر وضع یاقوت - و شفیعه بخوبی مینوشت *

میرزا ارجمند عمده دودمان - مرد قابل - انسان کامل - نبیره
میرزا ارجمند خان مغلیوریه است - شخصی ذی فهم و عقل - صاحب
همت - خوشنویس و منشی و شاعر و مصور سرآمد زمانه بوده -
بچندی بخدمت میر منشی گری نواب عماد الملک ممتاز بوده -
خط شفیعه را بچندی عنوان می نوشت - در آخر عمر در اجزای
همراهان میرزا فتح علیخان (۱) برادرزاده بسفت خان سکونت
میداشت *

مولانا خواجه عبد الله مروارید رقم (۲) ابن خواجه شمس الحق
والدین محمد مروارید - سالها باستحقاق وزیر سلاطین - و از اکابر صنادید
و اشراف کرمان کرمان بوده است - این بزرگ فاضل با وجود فضل
و استعداد خطش در رعنائی کججیح الطاؤس - و انشایش در نیکوئی

(۱) میرزا فتح علی خان در سال هزار و دوست و سه هجری وفات
کرد ۱۲ مصحح *

(۲) خواجه عبد الله مروارید رقم المتخلص ببیان در سنه نه صد و
بیست و دو هجری بغرفهای فردوس شرافت - و تفصیل حالش در تذکره دولتشاه
صفحه ۵۱۵ و حیب السیر جلد سوم جزو سوم صفحه ۳۳ مشروح است
۱۲ مصحح *

و زیبایی کَشَاطُ النَّفُوسِ - نواهی قانونش دلهای عشاق را بی قانون کرد - لاجرم طبع سلطان روزگار محمد حسین مظفر بادشاه بیروزش این فاضل خوشنویس خیلی مایل و مصروف شده - و این مرد صاحب معرفت از امور خطیر مدارت و وزارت استعفا داشت - و عذر میخواست - و آرزوگی کسی روا نمیداشت - کتاب بخط تعلیق و انشاهی مولانا بخط تعلیق بسیار دیده شد * رباعی *

خوشوقت کسانی که ز پا بفشستند
در بر رخ مردممان نادان بستند
کاغذ بدریدند و قلم بشکستند
وز دست و زبان حرف گیران رستند

ضیاء الدین یوسف^(۱) بن مولوی عبد الرحمن جامی باوجود فضل و کمال عربی و فارسی و غیره در خطاطی خیلی مهارت داشت - خوشنویس بیمثل بوده - نستعلیق را بطور عالی الکاتب خوب می نوشت - نوشته اش بسیار دیده شد *

محمد حسین کشمیری^(۲) نستعلیق نویس از خوشنویسان

(۱) وفاتش تقریباً در سال نه صد هجری وقوع پذیرفت ۱۲ مصحح *
(۲) در آئین اکبری صفحه ۱۱ علامی مینویسد که مولانا محمد حسین کشمیری بخطاب زرین قلمی مشهور آفاق - شاگرد مولانا عبد العزیز و بهتر از استاد می نوشت - و کار آگاهان و برا بیایه ملا میر علی پنداشتند انتهی وفاتش در سنه هزار و بیست هجری وقوع یافت ۱۲ مصحح *

هندوستان است - بسیار خوب و نازک نوشتی - همه استادان و خطاطان او را باستانی قبول دارند - و گویند که اکبر بادشاه او را مخاطب بزرین رقم ساخت - و نیز ابوالفضل دیوا بجادو رقمی منسوب ساخته - از خطش کتابها و قطعهای خفی و جلی بنظر در آمده *

میر خلیل الله شاه از سادات عراق عجم است - در ملک دکن نزد ابراهیم عادل شاه^(۱) آمده بیایه عالی رسید - و در شهر بیجاپور کوس خطاطی بقام نامی خود نواخته - و بادشاه دکن او را از جانب خود حاجب نموده بایران فرستاده سربلند ساخت - و این ابیات از شاه ایران در صفت او ست * رباعی *

خورشید عراق از دکن می آید
کان لعل بکان خویشتن می آید
سرد فتر جمله خوشنویسان جهان
یعنی که خلیل بت شکس می آید

گویند وقتی که کتاب نورس تصنیف زمان ابراهیم عادل شاه میر مذکور بخوشخطی نوشته گذرانید - بادشاه خیلی معظوظ شد - و مخاطب به بادشاه قلم ساخت - و بر تخت خود نشانیده وزرا

(۱) ابراهیم عادل شاه ثانی از سنه نه صد و هشتاد و هشت الهی سنه

هزار و سی و هفت در مملکت دکن فرمانروا بود ۱۲ مصحح *

و سایر اعیان دولت برکابش داده بخانه اش رسانیدند - تاریخ خطاب
مستطاب آنست *

شاه عالی نسب خلیل الله
چون مستخر نمود ملک رقم
پیش استاد و پیر ابراهیم
بادشاهی ستاره خیل و حشم
شاه عادل که از پی خامه
ستد از دست خصم تیغ و علم
از سیاهی کلک گلگونش
روسپید است دودمان قلم
اوستادی که گشت از دانش
در حریم هنر چنان محرم
کز مریر قلم تولد یافت
گرچه برخاست از زبان قلم
قطعه برد از پی تعلیم
یافت زان قطعه خسرو اعظم
که بفرمان او قلم گردید
شه و را خواند بادشاه قلم
سال تاریخ این خجسته خطاب
۱۰۲۷
شاه گردید بادشاه قلم

گویند جوانی مبتلای خطوط او هر چند درخواست نمود - مالکش
نداد - بهفت صد رویه پیش آمد - سود نکرد - به اسم عربی
مبادله نمود - ظهوری^(۱) ترشیزی از مداحان اوست - و او را در
انشای خود بققره های رنگین و قافیه های دلنشین ستوده - و این
ابیات در مدح او گفته *

خامه می ترسم ز دستش سرکشد
ناگهان خطی بخطها درکشد

مثنوی

در آرایش صفحه روزگار * ربایند خطش چو خط نگار
بسر خط نویسی علم زان نمط * که رخسار خوبان کند مشق خط

رباعی

خوشگویی نشد از قلمش هر که نگفت
نوکش چه گهرهای معانی که نسفت
گر خار نوشت در دل خصم خلید
وز گل بنوشت بر رخ دوست شگفت

(۱) نورالدین محمد ظهوری ترشیزی در سال هزار و بیست و چهار یا
هزار و بیست و پنج هجری وفات یافت - ذکر حالش در منتخب التواریخ بدائنی
جلد سوم صفحه ۲۶۹ و مرآة الخیال صفحه ۱۱۷ مسطور است ۱۲ مصحح *

رباعی

آنانکه بجستن جواهر خستند
 روز عقد گهر گذشته خطش چستند
 خطها همه آب در خراسان از شرم
 درنه بعرق عراقیان می شستند

گویند در همانجا برحمت حق پیوست - و از نوشتههای خود کتاب نارس و غیره در جهان یادگار گذاشت - فقیر راقم خطوط و کتاب دستخطی او در بلدة لکنه در کتابخانه نواب آصف الدوله بهادر ملاحظه کرده - و بسیار دیده - نزاکت در خطش زیاده از کاتبان یکنونه معلوم می شد - و بطور خفی و جلی محمد حسین برویه میرعلی مرقوم - لیکن بخط رویه آقا نمیرسد - بلکه نوشته میرزا محمد علی و حافظ نور بر نوشته او ترجیح دارد *

قاضی احمد غفاری پسر قاضی محمد غفاری از ایران است - و شاعر خوشگو و بذله سنج و خوشنویس - خط نستعلیق را بدرجه کمال خوب می نوشت - و این اشعارش از دستخط او بنظر در آمده - صاحب طبع و جلد دست بوده است * * منقوی *

چهل سال عمرم بخط شد تلف
 سر زلف خط نامد آسان بکف

ز مشقش دمی هرکه فارغ نشست
 چورنگ حنا رفت خطش ز دست
 مکن جز بتعزیر اوقات صرف
 که صورت نمی آید از صوت حرف

شاهزاده پرویز را تعلیم خط میکرد - و بعد وفات شاهزاده ترک روزگار کرد - و نوکری قبول نکرد - و در همان جا (۱) در گذاشت *

مولانا خواجه محمود (۲) شاگرد بلاواسطه ملا میرعلی است - خط خفی و جلی او بدرجه اعلی است - گاهی که قطعه و کتابت خود را بنام ملا میرعلی میکرد - مردم کم می شناختند - و میرعلی برسم مطایبه قطعه در حق او گفته *

خواجه محمود آنکه یکچندی * بود شاگرد این فقیر حقیر بهر تعلیم او دلم خون شد * تا خطش یافت صورت تحریر در حق او نرفته تقصیری * لیک او هم نمیکنند تقصیر مینویسد هرآنکه از بد و نیک * جمله را میکند بنام فقیر

(۱) وفات غفاری در سنه ۹۵ صد و هفتاد و پنج هجری وقوع یافت - و شرح حالش در منتخب التواریخ بدائونی جلد سوم صفحه ۱۸۵ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) خواجه محمود نیشاپوری متخلص بمخلص تقریباً در سنه ۹۵ صد و شصت هجری طومار عمر طی نموده است - و خمسه نظامی و هفت پیکر بقلم خاص وی نوشته در کتابخانه برتش میوزیم موجود است ۱۲ مصحح *

عبد الصمد شیرین قلم^(۱) در حضور جلال الدین اکبر بادشاه بود -
خط نستعلیق خوب می نوشت - و خطش نهایت شیرین - مرد
قابل و شاعر - تربیت یافته نظر کیمیا اثر حضرت خلیفه الهی است *

ملا علی احمد مهر کن^(۲) بجمیع خطوط دستگاہی کمال
داشت - و در همه خطوط مهر را صاف و خوب می کند - و شعر هم
نیکو می گفت *

(۱) مولانا عبد الصمد ولد خواجه نظام الملک که وزیر شاه شجاع
شیرازی بود - بدو در تبریز بشرف حضور مبارک بادشاه همایون رسید - و در سنه
نه صد و پنجاه و شش هجری نیز در کابل ادراک فیض حضور همایونی نمود -
در زمان اکبر بمنصب چهار صدی نایل گردید - و در سال بیست و دوم جلوس
اکبری در فتحپور سکری امین دار الضرب مسکوکات دولتی شد - و در سال سی
و یکم جلوس دیوان مملکت ملقان گردید - در مهارت قلم چنان هنرمندی بود
که سوره مبارکه اخلص بر دانه خشخاش نوشت - تفصیل احوالش در جلد سوم
اکبرنامه صفحه ۱۹۵ و آئین اکبری صفحه ۱۱۷ و ترجمه انگلیسی آئین
اکبری از بلخمن صاحب صفحه ۴۹۵ مسطور است ۱۲ مصحح *

(۲) در آئین اکبری - صفحه ۴۸ مسطور است که فولاد را کسی بر اثر
مولانا علی احمد دهلوی نیاراست - خط شناسان او را درین صنعت بی همتای
روزگاران دانند - غیر از تعلیق خطوط را بوالا پایگی رسانیده - لیکن نستعلیق را بس
دلفریب آراید - این پیشه را از پدر خود شیخ حسن برگرفت - و از دید کارکرد
مولانا مقصود کسایش یافت و از همه درگذرانید انهنی - نظام هروی در طبقات
اکبری هم و تراذکو کرده و دو سه بیت از کلام او نقل نموده ۱۲ مصحح *

ملا سعید سمرقندی^(۱) بسیار دانشمند و خوشنویس -
در اکثر علم و هنر آراسته و پیراسته و بمراحم بادشاهانه
ممتاز بود *

میر فتح الله شیرازی^(۲) مرد فاضل و خوشنویس - در سنه نه صد
و نود از دکن بملازمت رسیده مشمول مراحم خسروانه گشت - دانشمند
متبحر بود - در فنون علم عقلی و نقلی از علمای خراسان و عراق
و هندوستان امتیاز داشت - و در زمان خود در کل عرصه عالم مثل
و قرین خود نداشت - و در علم غریبه از نیرنجات و طلسمات نیز
بهره مند بود - چنانچه آسیای پراز آب ساخت که خود حرکت
میکرد - و آرد میشد - و آئینه ساخت که از دور و نزدیک
اشکال غریبه مرئی میگشت - و بیک چرخ دوازده بندرق
سر میشد *

(۱) ملا سعید سمرقندی در سنه نه صد و هفتاد هجری در کابل بجوار
رحمت اله پدوست - شرح احوالش در منتخب التواریخ جلد سوم صفحه ۱۵۲
مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) میر فتح الله شیرازی در سنه نه صد و نود و هفت هجری در
کشمیر بدار باقی شناخت - و تفصیل حالش در منتخب التواریخ جلد سوم
صفحه ۱۵۴ مرقوم است ۱۲ مصحح *

خنجر بیگ^(۱) در فنون جزئیات علم و حکمت خصوصاً در خطوط و موسیقی ممتاز بود *

اشرف خان^(۲) میر منشی از افاضل وقت بود - نام آن یگانه عصر محمد اصغر است - و از سادات عربشاهی بود - و هفت خط را خوب مینوشت - در زمره امرای اکبری انتظام داشت *

مظفر خان^(۳) مظفر علی نام از خوشخطی بهره تمام داشت - از نویسندگانهای زبردست بود - بمرتبه امیر الامرائی رسیده - در بنکاله در حادثه قاقشالان^(۴) کشته شد *

(۱) خنجر بیگ از امرای چغنه است - و در جرگ رجال دولت اکبرشاهی منقخر بود - شرح احوالش در منتخب التواریخ جلد سوم صفحه ۲۲۳ و اکبرنامه جلد دوم صفحه ۸۲ مفصل است ۱۲ مصحح *

(۲) اشرف خان در سنه نه صد و هفتاد و سه هجری در بلده گور رخت هستی بریست - بیان حالش در مآثر الامرا جلد اول صفحه ۷۳ مسطور است ۱۲ مصحح *

(۳) مظفر خان در سنه نه صد و هشتاد و هشت هجری در قلعه نانده کشته شد - بیان حالش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۳۴۸ نمبر ۳۷ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۴) ذکر حالات قاقشالان در ترجمه انگلیسی آئین اکبری که از مصنفات بلاخون صاحب است در صفحه ۳۶۹ مفصل است ۱۲ مصحح *

میرزا عبد الرحیم خانخانان^(۱) خلف الصدق بیوم خان است بعد فتح گجرات بمنصب خانخانان و سپه سالاری رسیده - و مصدر خدمات و فتوحات عظیم شده - از فهم و دانش و علم و کمالات آن بزرگ نهاد هرچه نویسند از صد یکی و از بسیار اندکی است - در خوشنویسی مهارت کمال رسانیده - و در هنرهای خیلی دستگاه داشت - و خط هنر خوب مینوشت - مولانا نظیری نیشاپوری^(۲) از جمله رفقا و مداحان اوست - شفقت بر علما و فضلا و محبت با فقرا و طبع نظم او را موروثی است - در دوره اکبری بفضایل و کمالات از ارباب دولت قرین خود نداشت - و در غزل رحیم تخلص میفرمود *

(۱) میرزا عبد الرحیم خانخانان در سنه نه صد و شصت و چهار هجری مولود شریفش اتفاق افتاد - و در سنه هزار و سی و شش هجری از حاضیه ناسوت بعالم لاهوت شتافت - و شرح احوالش با فتوحات و مهمات و غیرها در نسخه ملا عبد الباقي نهاوندی المسمی بمآثر رحیمی دیده شد - و امسال که سال هزار و نه صد و نه میلادی است بتصحیح این فقیر برای ایشیاتک سوسایتی کلکته - طبع و نشر او شروع شده - وَاللَّهُ وَابِيُّ التَّوْفِيقِ ۱۲ مصحح *

(۲) طایر روح نظیری نیشاپوری در سال هزار و بیست و دو هجری قفس تن را شکسته بشاخسار جنان پرواز نمود ۱۲ مصحح *

میرزا ایرج^(۱) و میرزا داراب^(۲) پسران نواب خانخانان و ادیبم خان
خط نستعلیق و نسخ را خوب می نوشتند - اکثر قطعه و هفت بند
بدستخطی این صاحبان بنظر درآمده مطلقاً و مذهب و کاغذ زرفشان *
خواجه سلطان علی^(۳) ملقب بافضل خان از امرای جنت
آشیانی همایون بادشاه بود - حضرت خلیفه الهی جلال الدین
اکبر بادشاه بخطاب افضل خانی سرافراز فرموده - در عقل و کیاست
و خوشخطی بهره کمال داشت *

تودرمل از طایفه کهنتری - نویسنده چاپک دست - و خطوط
بخوشخطی و فکی مینوشت - بوسیله مظفرخان برتبه وزارت اکبری

(۱) میرزا ایرج پسر میرزا عبد الرحیم خانخانان در سنه هزار و بیست
و هشت هجری از عالم ملک بعالم ملکوت روان شد - تفصیل حالش در ترجمه
انگلیسی آئین اکبری صفحه ۱۴۹۱ مشروح است ۱۲ مصحح *

(۲) میرزا داراب برادر مذکور در سال هزار و سی و پنج هجری از
ریاست فانی بویاست باقی فایز گردید - شرح حالش در ترجمه سابق الذکر
صفحه ۳۳۹ مرقوم است ۱۲ مصحح *

(۳) خواجه سلطان علی در سرکار همایون پادشاه در سنه نهصد و پنجاه
و شش هجری امتیاز داشت - و در سال پنجم اکبری بشرف آستان بوسی
استعداد یافته - و مورد انضال عرش آشیانی شده بیایه والای امارت و منصب
سه هزار مرتقی گردید - مال کار او و تاریخ وفاتش بنظر نرسیده ملاحظاً از
مآثر الامرا جلد اول صفحه ۶۵ * ۱۲ مصحح *

رسیده - مدت هفتده سال دیوان باسقلال مانده - و چهار
هزار سوار داشت - در سنه نهصد و هشتاد و نه^(۱)
در گذشت *

زین خان کوکه^(۲) در فهم و عقل و دانش و سایر کمالات مثل خط
و تصویر ممتاز - و در شجاعت و دیگر صفات حمیده سرآمد ابتدای
روزگار - بمنصب پنجهزاری سرافرازی داشت *

ملا عبد القادر اخوند^(۳) حضرت خلیفه الهی در علم و هنر عربی
و فارسی و علم خطوط صاحب کمال بوده - در آخر عمر سفر حججاز
اختیار نموده *

(۱) اصح این است که تودرمل در سنه نه صد و هشت هجری
لباس هستی از تن بیرون نمود - شرح حالش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری
صفحه ۳۵۱ نمبر ۳۹ ثبت است ۱۲ مصحح *

(۲) زین خان کوکه در سنه هزار و ده هجری از عالم خاک بعالم ارواح
پای ملحق شد - شرح حالش در منتخب التواریخ جلد سوم صفحه ۲۳۵
و ترجمه انگلیسی آئین اکبری صفحه ۴۴۳ نمبر ۳۴ مذکور است
۱۲ مصحح *

(۳) ملا عبد القادر استاد حضرت خلیفه الهی جلال الدین اکبر شاه
(۱۰۱۴ - ۹۶۳) بود - اشاراتی در بیان حالش در ترجمه انگلیسی آئین اکبری
صفحه ۴۴۵ ، ۴۸۵ رفته است ۱۲ مصحح *

گفتیم از ارشاد پیر عقل در تاریخ آن
۱۰۸۱
بود باہم مردن آقا رشید و صابا

مثنوی شاعر زینختہ گوکہ در تعریف آقا عبد الرشید خوشنویس گفته

میں نے خطاط یقلم دیکھے
لیکن آقا سے لوگ کم دیکھے
ای خوشا وقت و عہد شاہجہان
جسکی خدمت میں ایسے ہوں انسان
یعنی عبد الرشید تھا استاد
خوشنویسی کی جس نے دی ہے داد
خط کی خوبیکا اوسکے اب تک تہنگ
صفحہ روزگار کا ہے رنگ
وہ تصرف کہیں جو کرتا ہے
شکل نقاش نقش بہرتا ہے
حیرت افزای حسن ہر تحریر
مشقی اوسکی ہے قطعہ تصویر
خط شیریں جو اسکا پاتے ہیں
ہم حلاوت بہت اٹھاتے ہیں

لگ گئی ہے قلم تو جادو ہے
مد جہان ہے کسو کی ابرو ہے
ایسا لکھتا کسو کی طاقت ہے
ہے جلی بھی تو ایک بابت ہے
سطر لکھتا نہیں خفی کیا یہہ
خط ہے خوبان کے پشت لب کا یہہ
خط میں کیسا ہی کوئی کامل ہو
اوس کا کب نقطہ مقابل ہو
حرف کس کس ادا سے لکھتا ہے
کون ایسے صفا سے لکھتا ہے
ہے الف قامت نکورویان
لام ہے زلف سلسلہ مویان
دال کا خم رہے ہے ایسا خوب
جیسے جھکتے ہوں مست ہو محبوب
میں جس لطف سے لبالب ہے
دہن تنگ مہوشان کب ہے
ہے کشش فزا تن خوبان
دایرہ دور دامن خوبان
دایرہ نون کا اس نمط کہینچا
کہ خط دلبران پہ خط کہینچا

کیا لکهن اوسکے خط کی میں خوبی
گویا تصویر ہیگی محبوبی
مدعی کو جو خط دیکھادین ہم
جی سے حرف غلط اوتھادین ہم

گویند کہ شاعری در وصفش قصیدہ گفتہ گذرانیدہ - آقا همان
قصیدہ را نوشته باو داد - شاعر محزون بر آمد - چون طالبان خطش
شنیدند زیاده از آنکہ توقع صلہ و انعام در خیال داشت باو داده آن
قصیدہ نوشتہ آقا را ازو گرفتند - و خیلی مہزون گشتند *

اسامی خوشنویسان خط نستعلیق کہ در شاهجہان نامہ^(۱) مرقوم است

محمد مراد کشمیری مخاطب بشیرین قلم - سحر طراز جادورقم
است - مشکین رومان یکقلم از شرم تازه نگارچی قلمش در خط شدہ -
و قلمرو خط را یکقلم بہ نیزہ خطی قلم گرفته - بوساطت کلک واسطی
نژاد اثر عظیم بر صفحہ ایام گذاشتہ - و از درایر حروف - حلقہ بندگی
در گوش سایر خوشنویسان روزگار انداختہ - باعتبار خطشناسان

(۱) مراد از شاهجہان نامہ تصنیف محمد صالح کنبدہ لاہوریست کہ در
حالات شاهجہان پادشاہ نوشتہ و مسمی بعمل صالح نمودہ - و تاریخ اتمام کتاب
لطیفہ فیض الہی یعنی سنہ ہزار و ہفتاد ہجری است ۱۲ مصحح *

بالغ نصیب خط خفی و جلی است - و باعتبار پختگی و حسن
خط - ثانی اذنین ملا میر علی و سلطان علی است *

میر محمد صالح - و میر محمد مومن پسران میر عبداللہ^(۱)
مشکین قلم - ہردو صاحب طبع تازہ نگار سحررقم اند - ہر قطعہ خط
شان چون خط حوروشان عذیر سرشت است - و ہم قطعہ نظم شان
رشک قطعہ بہشت - دایرہ حروف شان زیب دایرہ سپہر است -
و نقطہ خط شان مردمک دیدہ مہر - بر میر صالح دقایق سخنوری
کشف شد - در فارسی کشفی^(۲) و در ہندی سبحانی تخلص
می کند و چون میر مومن دعوی سخن سنجی را بفکر عرش سپہر
بکرسی نشانده عرشی^(۳) تخلص می نماید - چون ہر دو را با نغمہ

(۱) میر عبد اللہ مشکین قلم از اولاد شاہ نعمت اللہ ولی و از اہل
تبرہد بود - از اکبر پادشاہ بخطاب مشکین قلمی سرافراز گردیدہ - در شعر وصفی
تخلص میکرد - و مصنف پنج کتاب مثنوی و یک مجلد دیوان است - در سنہ
ہزار و بیست و پنج ہجری دربار پادشاہ حقیقی را اختیار نمود - شرح احوال او
در منتخب التواریخ بدائنی جلد سیوم صفحہ ۳۸۳ و فہرست انگلیسی برتس
میوزیم مصنفہ دانکر رو صفحہ ۱۵۴ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) میر محمد صالح کشفی مصنف مجموعہ راز و اعجاز مصطفوی
و غیرہما نیز بودہ - در سنہ ہزار و شصت و یک ہجری داعی حق را لبیک
گفت ۱۲ مصحح *

(۳) میر محمد مومن عرشی در سنہ ہزار و نود و یک ہجری غریق
درہای رحمت الہی گردید ۱۲ مصحح *

هندی گوشه خاطر بست - نغمه سرایان هند پیش شان گوش
می گیرند - و در دایره مجلس شان چون دف حلقه در گوش
و چون دوستی اهل بیت بیت القصیده اعتقاد خود ساخته اند -
چندی شعر شعری شعار در مدح و منقبت دوازده اختر برج
ولایت پرداخته - اعیان صوفیه بایشان آمیزش دارند *

شرف الدین عبد الله عقیق کن بحسن خط و درستی قلم
نگین دار نامدار بود - و هنرمند زبردست روزگار - در شیوه عقیق کنی
کار دست بسته میکرد - و مهر حیرت بر دهان استادان می گذاشت -
خطش که مانند خط خوبان آرایش صفحه حسن است - نظرگاه
روشناسان معانی - و نقش قلمش که چون خط صبح نفسان دیده امروز
است - سرمایه حیرانی - صورت خطش بلطف معنی و نزاکت -
یگانه دهر - قطعش بحسن رو انسانه - با این همه آن بیدار درون
یکه تاز عرصه تفرید بوده - و درس خوان شرح تجرید - دایم مژه تر
دارد - و هر چشم زدن بگریه می پردازد - و اشک مانند از صحبت
مردم دوری می جوید *

میر سید علی تبریزی که خط زیبایش بدرستی ترکیب
و نیکویی اندام چون ریخته قلم قدرت از رسمت نقص مبراست -
و بدرستی درایر و مدات چون چهره خوبان به آرایش چشم و ابرو

و خط و خال سر لوح کتاب صنع ایزد تعالی - قطعانش که حجت
خوشفروسی است - بتناسب حروف رونق بازار قطعه ملا میر علی
شکسته - و شگفته رونق الفاظ نگاشته کلمش آبروی بهارستان معنی
رنگین بخاک ریخته و میخته - القصه قلمش مرتبه کمال صنعت
خط را آن مرتبه داده که مانندش در قلمرو سواد هند و بیاض ایران
بهم نمی رسد - و هرگاه بغان فیض نشانش بحرکت در می آید
رقم نسخ بر خط یاقوت لعل نیکوآن می کشد - و از شکسته نویسان
میرزا جعفر مخاطب بکفایت خان (۱) و جلال الدین یوسف هر دو
شاگرد محمد حسین خلف اند - که در نگارش خط شکسته و نستعلیق
امروز کسی بآنها طرف نمیتواند شد - خصوصاً کفایت خان که از
کفایت قدرت قلم بمومیائی ممداد استخوان بندی ترکیب سخن
در صورت شکستگی درست می نماید - و در فن خویش با وجود
شکستگی الفاظ به نیروی درستی خط دعوی تفرد نموده کوس
یکتائی میزند اَنَّهُمْ بِلَفْظِهِ *

واضح و لایح باد که واضح خط شکسته میرزا محمد حسین ولد میرزا
شکر الله است - و آن بزرگ پاک نژاد از قرابتیان حبیب الله مصنف

(۱) کفایت خان مطابق تذکره الامرا در سنه هزار و هشتاد هجری

صحیفه عمر خورد طی نمود ۱۲ مصحح *

حبیب السیر^(۱) بوده است - که بنا بر حسد بعضی امرای صفویه در زمان سلطان محمد خدا بنده بن شاه طهماسب بن شاه اسماعیل به هندوستان ارم بوسن رسیده در حضور همایون منظور اعزاز گردیده - بعد در سلک امرایان اکبر شاه بادشاه منسلک گردید اندک زمان بسر برده خط ممت بر صفحه حیات نگاشت - خط تعلیق و نستعلیق و ثلث را بغایت خوب می نوشت - و خط شکسته پیش ازین ضابطه و اسلوبی مقرر نداشت - در خطوط مذکور شمردۀ نمیشد - میرزا محمد حسین این خط خوش نوشت - و بدرجه کمال رسانیده - گویند در عهد نورالدین جهانگیر بادشاه در سنه یکم هزار و شش^(۲) هجری بتخلد برین خرامید *

(۱) حبیب السیر فی اخبار افراد البشر از مصنفات غیاث الدین بن هماد الدین المدعو بخواند امیر است که تولدش در سنه هشتصد و هفتاد و نه هجری و وفاتش در سنه نه صد و چهل و یک هجری وقوع یافت - و نامش حبیب الله در هیچ جا بنظر نرسیده - و وجه تسمیه کتاب بحبیب السیر این است که چون ممدوح وی کریم الدین خواجه حبیب الله وزیر خراسان بود - لهذا کتاب را باسم ممدوح تسمیه نموده - و الله اعلم^{ص ۱۲} مصحح *

(۲) سلطنت نورالدین جهانگیر از سنه ۱۰۱۴ هجری الی سنه ۱۰۳۷ بوده - و درین مورد که وفات میرزا محمد حسین در سنه هزار و شش هجری نگاشته شاید لفظ بست از قلم محرر افتاده یعنی در سنه هزار و بیست و شش هجری قلم نسخ بر اوراق عمر خود کشیده باشد و الله اعلم^{ص ۱۲} مصحح *

محمد جعفر کفایت خان ولد محمد مقیم خان نبیره میرزا محمد حسین است - خوشنویس و محاسب و منقح نویس بوده - اشهب خوش خرام قلم را جولان داده تعلیق و شکسته را بمرتبه اعلی رسانیده زیب و رونق دیگر بخشید - و سرآمد خوشنویسان عهد خود گردید - که احدی را یارای همدستی او نشد - و در زمان خلافت ابد مدت شاهجهان بادشاه غازی منظور نظر عفایت و تربیت گردیده بخطاب کفایت خان شرف امتیاز یافت - و قریب بست و پنج سال به ضبط تمام و استقلال تام خدمت دیوانی تن و خالصه شریفه بادشاه هندوستان بهشت نشان کرد - و با کین شایسته نوعی خدمت بتقدیم رسانید که هیچ مهندسی ناخن دقت نتوانست بزد کرد - و خط شکسته را باوجود اشغال امور سلطنت آن عهد - عجب طرز ایجاد کرده که کسی حرف گیر او نشد - و رحلت خان مغفرت نشان محمد جعفر کفایت خان دوم شهر رمضان سنه هزار و نود و پنج هجری مطابق سنه ۸ عالمگیری در دارالخلافه شاهجهان آباد *

درایت خان بن کفایت خان^(۱) نام این بزرگوار عهد الله است

(۱) صاحب تذکره السلاطین چغتایه گوید که عبد الله درایت خان خط نسخ و ثلث باین خوبی نوشته که خط نسخ بر رقم اوسنادان زمان ماضی کشیده از ابناهی قرن ثانی عشر بود^{ص ۱۲} مصحح *

مخاطب از حضور بادشاه به درایت خان گردیده - خط شکسته -
 بچند طرز ایجاد کرده نوشت - و بمرتبه اعلی رسانید - و هرچه
 نوشت خوب و پسندیده نوشت - از پدر و جد در خطوط - خصوص در
 شکسته و تعلیق سبقت برده - نزاکت و کرسی بندی و متانت
 در قلم این ذمی فرهنگ از دیگران بیش از بیش است - در ایجاد
 وضع و اسلوب - سحر سامری اختراع فرموده - اگر ملا میر علی خط
 شکسته اش را میدید از نستعلیق نویسی خویش دست میکشید -
 نوشته اش گل و ربیعان و باغ و بهار است - هر صفحه رقمش
 گلشنی است - جریده دستخطی او مطلقاً و مذهب بخط خفی
 و جلی که بنظر فقیر در آمده کسی ندیده باشد *

محمد اکبر نامش اکبر علی بن کفایت خان در دودمان
 خوش نویسی خود اساس و اصولی بآئین دیگر نهاده - طور دلکش
 و نهایت دلچسپ تراشیده - بمتانت و نزاکت صفحه را بغفشه زار
 و گل و سنبل و ربیعان از قلم نموده - باوجود این در استخوان بندی
 و سلاسل سطور دل بردگی و شیفتگی نظارگیان را بکار برده - نوشته اش
 چمن چمن بنظر فقیر در آمده *

محمد موسی بن کفایت خان بربوبه پدر خود خوب نوشته -
 و دوایر و کشش خوش آیند بوضع خوش آینده اختراع ساخت *

میان لعل خان پسر کفایت خان این بزرگ هم خط شکسته
 بچند طریق نوشت - و خوب نوشت - مثل زلف معشوقان غنبرین
 موسی بیچ در بیچ هر صفحه را سنبلستان زار میساخت *

نواب مرید خان^(۱) اسمش محمد صادق طباطبائی - سید صحیح
 الفسب از آبا و اجداد - و عمده خاندان و خود نیز از امرای اهل
 خدمت بادشاهی بوده - خیلی مرد خلیق و خوش منش بوده - خط
 شکسته و تعلیق و ثامث و غیره را بمرتبه اعلی رسانیده - و خط شکسته
 را بچندین طرز ارقام مینمود - و طور خوش آیند و دلچسب اختیار
 نموده - فقیر چند قرآن شریف بخط ربیعان و ثامث و نسخ مطلقاً
 و مذهب و چند نسخه گلستان و غیره مطلقاً و مذهب بخط شکسته
 و تعلیق بخط نواب ممدوح در لکهنه دیده - و مرقعه از او بمشاهده
 و سیر در آمده - گویند از اکبر علی و درایت خان پسران
 کفایت خان خط شکسته را اخذ فرموده بود *

شاه امیر خان نبیره نواب محمد مرید خان جامع کمالات و متواضع
 و با اخلاق حسنه و عمده معاش بوده - در نوشتن خط شکسته
 و تعلیق و غیره دوش بدوش آبا و اجداد خویش بوده *

(۱) نواب مرید خان از امرای محمد شاه است که در هند از سنه
 هزار و صد و سی و یک هجری الی سنه هزار و صد و شصت و یک هجری
 سلطنت نمود ۱۲ مصحح *

میرزا احمد طباطبائی از اولاد نواب مرید خان است - صاحب
فهم و دانش - خط شکسته و نسخ و غیره را برویۀ خاندان خود بکمال
رسانیده - و داد خوش قلمی داده - در فیض آباد از فقیر ملاقات
شده - باوجود فضایل و هنر خیلی خلیق بود *

نواب مظهر خان بن روشن الدوله^(۱) زنده امریان عالیشان است -
تشریح عمدگی و عالیجاهی و جوادی و فیضرسانی خلق از غایت
اشتهار محتاج تحریر نیست *
* مصرع *

این خانه چو آفتاب روشن

خط شکسته را برابر نواب مرید خان رسانیده - اکثر کتابهای
دستخطی او نهایت بزور و قوت و شیرینی - مطّلا و مذهب بنظر
در آمده *

میر غلام علی^(۲) سید عالی نسب در خط شکسته اوستاد وقت
بود - برویۀ درایت خان خط شکسته را بکمال خوبی می نوشت -

(۱) روشن الدوله مسمی بظفر خان در سلک امرای محمد شاه بود -
و بنای سنبری مسجد یعنی قبه طلا در سنه هزار و صد و سی و چهار هجری
و نیز بنای مسجد روشن الدوله در سنه هزار و صد و سی و هفت هجری در
دهلی از بناهای خیریه اوست - و در سنه هزار و صد و چهل و پنج هجری
بیت المهور عقبی خرامید ۱۲ مصحح *

(۲) میر غلام علی از انبای قرن ثانی عشر بوده ۱۲ مصحح *

اکثر قطعهای دستخطی او مطّلا و مذهب دیده شد - در علم و هنر
و اخلاق یکتا بود *

میرزا حاتم بیگ خط شکسته بطور میر غلام علی بکمال رسانیده -
در انشاپردازی و شعر خیلی مهارت داشت - و در سرکار شاه عالم
بهادر شاه^(۱) بن اورنگ زیب عالمگیر میر منشی بود - و نسخه
انشای او در عالم مشهور است *

میرزا محمد قباد از اولاد میرزا ارجمند مغلیوریه است - صاحب
علم و هنر بوده - در شعر گفتن بغایت مهارت داشت - چنانچه
چند حکایت چنگیز نامه بنظم در آورده - خط شکسته بطور درایت
خان بدرجه اقصی رسانیده - و خوب نوشته که اکثر مردم خطاط
و مبصر در مغالطه می افتند - و نوشته اش را خط درایتخان
دانسته اند *

میر علی فقی برادرزاده میر غلام علی است - در اوایل اصلاح
خط شکسته از عم خود گرفته - چون قوت دست نهایت
داشت مشق بسیار نموده خط را از اوستاد گذرانیده - رفته رفته
نوشته اش مقبول خاص و عام گردید - کتابت باین خوبی و رونق

(۱) سلطنت شاه عالم از سنه هزار و صد و نوزده الی سنه هزار و صد

و بیست و چهار بود ۱۲ مصحح *

و شیرینی دلچسپ از کسی شکسته نویسن سرانجام نشد - گویند
خط شکسته را نستعلیق کرده - و بچند طرز خط شکسته را نوشت -
هرچه مینوشت خوب مینوشت *

خلیفه امرالله از شاگردان میرعلی نقیست - خط شکسته
برویه اوستاد خود خوب نوشت - در خط بختگی خیلی دارد - اکثر
نوشته اش در لکهنو بنظر در آمده *

تفضل حسین خان^(۱) مرد قابل در علم عربی و فارسی و منطق
و ریاضی مهارت کمال رسانیده - در منطق شاگرد مولوی خواجه
احمد و در ریاضی چیزی از میرزا خیرالله منجم اخذ نموده -
در اوایل اوستادگی اولاد عمدگان بسر می برد - و چند مدت در
میران پور بصیغه اتالیقی و معلمی سیدزادگان بارها گذرانیده -
بعد از آن به پورب رسیده به اتالیقی میرزا سعادت علیخان خلف
وزیرالممالک نواب شجاع الدوله بهادر ممتاز گردیده - رفته رفته روزگار
انگریزان بهم رسانیده اقتدار و اوج پیدا کرده - خط شکسته و تعلیق
بطور میرعلی نقی در اوایل خوب مینوشت - مرد اهل خط یعنی

(۱) تفضل حسین خان با سید انشاء الله که از شعرای مشهور زبان
اردو است و وفاتش در سنه هزار و دوست و سی و سه هجری وقوع یافت -
معاصر بوده اند - و در تذکره آبجیات ذکر بعض حالات تفضل حسین خان در
صفحه ۲۷۳ مرقوم است ۱۲ مصحح *

کشمیری است - خلیق و دانا و مستعد در هر علم و صاحب سلیقه
در معاش بوده - در آخر عمر بسفارش صاحبان عالیشان انگریز بهادر -
نظامت لکهنو یعنی نیابت سرکار نواب آصف الدوله بهادر نموده -
هرگاه نواب سعادت علیخان^(۱) بهادر مسند وزارت را زیب و زینت
بخشید - بعده وکالت مقرر شده روانه کلکته گردید *

تجمل حسین خان^(۲) پسر تفضل حسین خان کشمیری در علم
و هنر آراسته بود - و خط نستعلیق را از حافظ ابراهیم خلف حافظ
نور نوشته - رویه حافظ را درست می نوشت - و بر آمدنی
جاگیری که هنگام رفتن تفضل حسین خان از لکهنو به کلکته بطریق
درام مقرر شده قناعت نموده بخانه خود بآرام میماند - و تلاش
زیادتی ندارد *

محمد حفیظ خان این بزرگ پاک نهاد عالی مرتبت در
خطاطی بینظیر گذشته - گویند که در عهد فردوس آرامگاه بداروغگی
یساولان از حضور سرفرازی میداشت - بعد از آن که زمانه انقلاب

(۱) نواب سعادت علی خان از سنه هزار و دوست و دوازده هجری
الی هزار و دوست و بست و نه در اوده ریاست داشت ۱۲ مصحح *

(۲) رشته حیات تجمل حسین خان تا سنه هزار و دوست و چهل
و چهار ممتد بود - شرح حالش در تاریخ انگلیسی مصنفه الیت در جلد هشتم در
صفحه ۴۱۳ مذکور است ۱۲ مصحح *

یافت - ترک روزگار کرده بر سجاده عبادت و توکل و قناعت اجلاس
 نموده بیداد آلهی اشتغال ورزید - خط نستعلیق و نسخ و شکسته و تعلیق
 و ثلث را بکمال متانت و شایستگی مینوشت - و هرچه نوشت
 اوستادانه نوشت - چند جلد قرآن شریف بطرز یاقوت مطلقاً و مذهب
 از نظر بادشاه گذرانید - و اکثر هفتی در آخر عمر می نوشت -
 و در کتابت کلام الهی تا آخر عمر اشتغال میداشت - از ذات
 با برکاتش عالمی بفیض رسیده - و بیمن برکت ارشادش از خط
 بهر دو وافر برداشته شهره آفاق گردیدند - مثل میر ابو الحسن عرف
 میر گلن - و قادر بخش - و محمد اسمعیل - و محمد تقی در
 نستعلیق - و در شکسته منشی لچهن سنگه - و لچهنی رام پندت -
 و لاله سنگه رام - و منشی محبوب رامی - و منشی کسل سنگه و غیره
 درین فن بیعدیل و سهیم بوده اند - و فقیر راقم غلام محمد هفت قلمی
 فیض از کمترین فیض یافتگان نظر کیمیا اثر اوست *

تاریخ وفات محمد حفیظ خان *

چون محمد حفیظ خان استاد

ترک این خاکدان فانی گفت

سال تاریخ فوت او راقم

۱۱۶۴

وای آقا رشید ثانی گفت

رای پریم ناتیه (۱) قوم کهتری بزرگاننش اهلکار دفتر و پیشکار تن
 بوده اند - در خوشنویسی ممتاز بوده - اول خط شکسته را از فواید
 مرید خان نوشته و خوب نوشته - رفته رفته آخر از تلون مزاجی
 در تقلید خط میر علی نقی افتاده - خطش گذگی پیدا کرد *

مولوی حیات علی (۲) ذات فیض آیاتش بحلیه فیض و هفر
 آراسته - و در علم عربی و فارسی و ترکی بیعدیل - و در نوشتن
 خط شکسته و غیره شهره آفاق - و این فن بمشق و محضت هفتاد
 ساله بکمال رسانیده - و خط را از استاد بدرجه اعلی گذرانیده -
 و خط شکسته را از پریم ناتیه و نستعلیق از خلیفه سلطان اخذ نموده -
 و خط شکسته آنچنان مجلی نوشته که کتابت اسانده به تحریر
 این بزرگ کم میرسد - تعریف و توصیفش از حد تحریر و تقریر
 بیرون است *

(۱) اسلاف پریم ناتیه در سوکار شاه عالم ثانی دارای اقتدار بوده اند -

و مذکور گاهی بزبان اردو و فارسی شعر میگفت - و آرام تخلص می نموده -
 و در تیر اندازی نیز دستی داشت - در آخر عمر بگوشه عبادت و نوشته قناعت
 در بندرابین (مئورا) بسر می برد - از ابنای قرن ثالث عشر بوده - و شرح
 حالش در خمخانه جاوید صفحه ۱۷ مذکور است ۱۲ مصحح *

(۲) از عبارت سر سید احمد خان در آثار الصنادید - صفحه ۲۲۳ - چنین

می نماید که حیات علی از ابنای قرن ثالث عشر بوده است ۱۲ مصحح *

غلام محیی الدین^(۱) مردی با اخلاق - خط شکسته بمناات و خوشخطی مینوشت - از شاگردان رشید رای پریم ناتپه بوده - در سرکار راجه اجیت سنگه بلب گده واله بصیغه وکالت و غیره ممتاز روزگار بود *

غلام مجتبی شکسته نویس مرد متدین و متقی وضع - در علم تیراندازی خیلی مهارت داشت - و خط شکسته از نواب مرید خان اخذ کرده - اوقات بصیغه اوسنادی و خوشنویسی و تیراندازی در سرکار عمده های شهر بخوبی گذرانیده - با وجود هنر و علم - کمال حلم داشت *

خلیفه امام الدین بن غلام مجتبی عزیز قابل با اخلاق در تیراندازی و خط کمال مهارت داشت - خط شکسته بر وضع رای پریم ناتپه مینوشت - بلکه گویند شاگرد او بوده - بسبب کثرت مشق خط را بدرجه اعلی رسانیده - و خط نسخ از عباد الله خان برادرزاده قاضی عصمت الله خان اخذ نموده بود *

نواب ابوالبرکات خان عم نواب عبدالاحد خان از عمده های عالیشان کشمیر بوده - در علم عربی و فارسی و انشا پردازي مهارت

(۱) غلام محیی الدین تا سنه هزار و دوست و پنجاه و شش هجری در قید حیات بود ۱۲ مصحح *

کمال داشت - و خط شکسته را بر طرز درایت خان بدرجه اتصی خوب مینوشت - نوشته اش در خانه راجه کنول کشن دیوان راجه همت بهادر گسائین بسیار بملاحظه در آمد - و خود راجه کنول کشن شاگرد نواب مذکور بوده - در کشمیر اصلاح خط از نواب گرفته - راجه هم خط شکسته خیلی بخوبی و نهایت دلچسپ مینوشت - در اهل خط برابر این صاحبان کسی نبوده است *

مفتی رونق علی مرد قابل فاضل شاعر خط شکسته را بکمال رسانیده - از شاگردان مولوی حیات علی است - وطنش ملایان در ضلع بلگرام است - در وقت آصف الدوله در لکنؤ اکثر بملاقات او مسرور شده - والد او بخدمت منشیگرمی سرکار حیدر بیگ خان عز امتیاز میداشت - یک دو دفعه فقیر نیز در آنوقت بهمراهی مولوی طالب حق از ملاقات سامی او مبتهج شده بود *

راجه امید سنگه و راجه شیر سنگه پسران راجه بهادر نبیره های راجه ناگرمل شاگردان رای پریم ناتپه بسبب کثرت مشق در خط دوش بدوش اوستاد رسیده - و در فن تیراندازی دستگاہ کمال دارند - عالی خاندانی و شوکت و حشمت بزرگان ایشان از بس شهرت حاجت تحریر ندارد - و هر دو با اخلاق و قدر شناس هنرمندانند *

کنوز پریم کشور^(۱) نبیرهٔ راجه جگل کشور مردی خلیق صاحب
 مروت جوان رعنا شاعری لطیفه گوی شعر و سخن فهم - خط
 شکسته بر وضع رای پریم فاتهه خوب و دلچسپ مینوشت -
 و چند مثنوی فارسی تصنیف نموده - و کلیات کلیم معه
 شاهجهان نامه بخط شکسته خوشنویسانه تکثیر نموده - و در فن
 تیراندازی کمال شوق ورزیده - عمدگی جدش از غایت اشتهاز
 محتاج تفصیل نیست *

راجه ندرام پندت منشی مردیست صاحب استعداد والا منش
 خط شکسته بطرز نواب ابوالبرکات خان وغیره خوب مینوشت - از
 انقلاب زمانه و شاه گردی از شاهجهان آباد بطرف پورب عازم شده
 در لکنؤ به منشی گرجی سرکار نواب حسن رضا خان امتیاز وافر
 اندوخته - بعرض نقد قابلیت نقد رفاهیت بدست آورد *

لچهن سنگه منشی از قوم بقال مرد دانا قابل - در علم و هنر
 فارسی و عربی و عبارت پردازی خیلی مهارت داشت - و در
 صحبت میرزایان اهل ایران بسیار مانده - دل و دماغی دیگر پیدا

(۱) کنوز پریم کشور در زبان اردو شاعر یگانه بود - و تخصص فراقی
 می نمود - و معاصر مصنف کتاب هذا بوده - در تذکرهٔ شعرای هند مترجمه
 مولوی کریم الدین در صفحه ۴۹۴ و در گلشن بیخار در صفحه ۱۱۶ ذکرش
 مرقوم است ۱۲ مصحح *

کرده - و طور انشا برویهٔ میرزا طاهر وحید^(۱) و طاهر دکهنی^(۲)

(۱) میرزا محمد طاهر متخلص بوحید فرزند میرزا حسین خان قزوینی
 است - محمد تقی الدین خان صدر اعظم شاه عباس ثانی صفوی او را در سنه
 هزار و پنجاه و پنج هجری بوقایع نگاری مقرر گردانید و در زینة المجالس
 مذکور است که در سنه هزار و صد و یک برتبهٔ وزارت نایل گردیده - در انشا پردازی
 وحید عصر خود بود و مصنف کتاب تاریخ پانزده سالهٔ سلطنت شاه عباس
 مذکور است و دیوان فارسی دارد - و نیز کتاب مشهور بمنشآت میرزا طاهر
 وحید که در سنه هزار و هشت صد و بیست و شش عیسوی در کلکنه و در سنه
 هزار و هشت صد و چهل و چهار عیسوی در لکنؤ طبع شده - از اوست - وفاتش
 تقریباً در سنه هزار و صد و بیست هجری وقوع یافت ۱۲ مصحح *

(۲) شاه طاهر دکهنی فرزند شاه رضی الدین از سادات علویه صفویه است
 که در مصر و افریقه سلطنت داشتند - واصل او از قزوین است در بدو امر
 در مدرسهٔ کاشان مدرسی بود - حسب اشارهٔ میرزا شاه حسین اصفهانی ترک وطن
 کرده در سنه نه صد و بست و شش هجری متوجه هندوستان شد - چون وارد
 بندرگوا شد - شهرهٔ علم و فضل او گوش زد خاص و عام گردید - برهان نظام
 شاه شایق ملاقات او شده ویرا طلب فرمود - در سنه نه صد و بست و هشت در
 احمد نگر بدربار شاهی باریاب گشت و مشمول عوایف ملوکانه شده مستشار
 امورات دولتی و ملتی گردید - و بعد از سفارت ریاستهای خارجه در صوبهٔ
 گجرات و خاندیس و بیجاپور و گولکنده سفرهای زیاده یافت - در وفات آن سید
 عالی تبار اختلاف است - بروایت تحفۃ ساهی و مجالس المؤمنین و طبقات
 شاهجهانی در سنه نه صد و پنجاه و دو - و بموجب برهان العاثر در سنه نه صد
 و پنجاه و سه و بسند تاریخ فرشته (جلد ثانی - صفحه ۲۱۳ - ۳۰) در سنه
 نه صد و پنجاه و شش - ازین جهان در گذشت - والله اعلم - و رسالهٔ انشای
 طاهری از تالیفات مشهورهٔ او است ۱۲ مصحح *

و جلالاً (۱) اختیار کرده - در نوشتن خط شکسته از شاگردان محمد حفیظ خان است - و شفیعه از میرزا آغا اخذ کرده - در شعر از شاگردان میر شمس الدین فقیر (۲) بوده - رفته رفته اسباب نوشت خود بر وضع اهل ولایت انداخت - نسخه شعله آه و غیره از تصنیفات او در شهر اشتهار دارد - و بسبب عجب و پنداری که دارد کسی را از امثال و اقوان خود بخاطر نمی آورد - و اکثر بخانه حکیم میرزا محمد می آمد -

(۱) جلالاً اشاره بمیرزا جلال الدین طباطبائی اصفهانیست که در سنه هزار و چهل و چهار هجری در هندوستان بدربار شاهجهان رخت اقامت انگذند - شش فتح کانگوه که در همان سنه مذکوره و پادشاه نامه که در سنه هزار و چهل و پنج هجری و خطبه دیوان قدسی که در سنه هزار و چهل و هشت هجری و منشآت جلالاً تصنیف نموده مشهور آفاق و از مَخَلَّفَات خیریه وی اند و شرح حالات باسعادت آن مرحوم در تاریخ عمل صالح و تاریخ هندوستان تصنیف الیت صاحب بزبان انگریزی در مجلد ششم صفحه ۵۱۷ و رساله رائل ایشانک سومائتی در جلد سوم سلسله جدید در صفحه ۶۳ مرقوم است ۱۲ مصحح *

(۲) میر شمس الدین منخلص بقفیر اصلاً دهلوی از سادات بنی عباس است - در زبان دری طوطی سخنور - و در عروض و قوافی بحر پهناور بوده - رساله‌های دررسلک وی برین مدعا گواه اند - در سنه هزار و صد و هشتاد یا هشتاد و یک پس از استسعاد و شرفیابی زیارت حرمین شریفین زادها الله شرفاً و تعظیماً - هنگام بازگشت زورق حیانتش طوفانی شد - شرح حالش در فهرست کتب فارسی اندیا آفیس مصنف داکتر ایقبی - صفحه ۹۲۶ نمبر ۱۷۱۰ ملاحظه کنند ۱۲ مصحح *

و گاه گاه بغریب خانه هم قدم رنجه فرموده اکثر تذکره اشعار ظهوری بر زبان و درمیان میداشت *

لاله لچمی رام پندت منشی بینظیر بوده - در علم عربی و فارسی و انشا پردازي و مصوری نصیب وافی داشت - خط شکسته و نستعلیق و غیره از محمد حفیظ خان صاحب نوشته - و روزگار عمده در سرکار ذوالفقار الدوله میرزا نجف خان (۱) بهادر و غیره امرایان نموده باعزاز و توقیر گذرانیده - این چنین انسان با سلیقه و صاحب کمال کم پیدا میشود - خط نستعلیق بر وضع محمد حفیظ خان صاحب خوب مینوشت - از چند سال بسبب کثرت مشق خط و تصویر - دیده اش از نور بیفائی عاقل شده - و سال تاریخ فوت او لاله شکر ناتیه بظلم در آورده - آن اینست *

از نظر چون رفت شمع بزم علم
تیره شد عالم بچشم مردمان
یعنی آن شاهنشاه ملک سخن
فیض بخشش کودک و پیر و جوان

(۱) نواب ذوالفقار الدوله نجف خان بهادر در دربار شاه عالم پادشاه دهلی بربته صدر اعظمی سرفراز بود - در سال وفاتش اختلاف است - داکتر چارلس ریودر فهرست خود سنه هزار و صد و نود و شش هجری و در اورینتال بانیکرانی مصنفه بیل صاحب سنه هزار و صد و شصت نه هجری ذکر کرده والله اعلم ۱۲ مصحح *

دانش آموز خرد ور نکته سنج
 منشی دوزان فراطون زمان
 جوهر تیغ کمال علم و فن
 روح جسم عقل و یکتای جهان
 منشی تحریر لچهمی رام نام
 صورت مرآت فیض بیکران
 چارم شوال هنگام سحر
 رفت زین دار الفنا سوی جنان
 دود آه شعله خیز خاص و عام
 زین السم شد از زمین بر آسمان
 آه کاخ نثر رنگین و متین
 از وفاتش منهدم شد ناگهان
 نادر دلخسته تاریخش بگفت
 ۱۲۲۸
 رفت لچهمی رام صد حیف از جهان

خوش وقت رای دانگی (۱) قوم کهتری - از قدیم ذی ثروت
 و صاحب همت بوده - و از ابتدای عمر طبع را بتحصیل علم و هنر

(۱) خوشوقت رای متخلص بشاداب از ارشد تلامذه شیخ محمد
 قیام الدین المتخلص بقایم المتوفی در سنه هزار و دوست و ده هجری بوده -
 و در زبان اردو شاعری شیرین گفتار و بلند اقتدار بود - شرح حالش در تذکره
 شعرای هند مصنفه کریم الدین در صفحه ۲۲۹ مذکور است ۱۲ مصحح *

راغب و مایل داشت - در اندک زمان در جمیع علم و هنر
 آراسته شد - و در خصایل نیکو از همچشان خود سبقت برده -
 در خوشنویسی کمال داشت - خط شکسته از میر علی نقی نوشته -
 و خط نستعلیق از شاه اعز الدین اخذ کرده - و گویند هر دو
 خوشنویسان در ایام سابق در سرکار رای موصوف سکونت میداشتند -
 بهزارها روپیه خط آقا عبد الرشید و کفایت خان خرید نموده -
 غرض این چنین شخص در این قوم صاحب استعداد فیاض
 قدر شناس کم شده باشد *

رای سده رای قوم کایتبه اصل اله آباد است - از قدیم اهلکار
 پیشکار خالصه شریفه بوده - بزرگان ایشان بهوگچند و غیره اهل خدمت
 بادشاهی بوده اند - در خوشنویسی بی بدل بود - خط نستعلیق را
 از میر محمد موسی اصلاح گرفته - و طرز اوسناد بکمال رسانیده -
 و شکسته برویه درایت خان خوب مینوشت - و جریده و رقعتهای
 دستخطی اساتذۀ متقدمین و متاخرین مطلقاً و مذهب بخانه اش
 خیلی دیده شد *

لاله درگا پرشاد (۱) بن لاله دیانا تابه در ابتدا گاهی خط شکسته
 و نستعلیق را از فقیر نوشته است - هرگاه قلم میگیرد چه در نستعلیق

(۱) درگا پرشاد در زبان اردو شاعری نازی خیال بود - و مضطرب تخلص
 می نمود و از شاگردان محمد عیسی تنها بوده - شرح حالش در گلشن بیخار
 مذکور است ۱۲ مصحح *

و چه در شکسته در ریزی میکند - علاوه آن چالاک دست و جلد نویسی است *

شکر نوسازی^(۱) نیبره رای گوپی ناتپه که دیوان نواب عبدالاحد خان و مختار کاروبار بود - جوانی با اخلاق خط شکسته را بخوبی می نوشت - و بکمال رسانیده - و اصلاح از مولوی حیات علی گرفته - رفته رفته برویه کفایت خان از اوستاد قوی تر گردیده *

شکر ناتپه^(۲) پندت کشمیری - جوان رعنا صالح خلیق سعادت اطوار مهذب مودب متخلص به نادر - در ارایل خط نستعلیق و شفیعه از فقیر نوشته است - و خط شکسته از مولوی حیات علی اخذ نموده *

ترکیب ساختن شنگرف نوشتنی

قلم شنگرف بوزن یکتوله گرفته یک لیمون را دو پاره کرده قلم شنگرف را در آن نهاده - هر دو پاره را جمع کرده - از رشته خام بگندند - آن لیمون را در آب گندم نیم پار که از آب سرشته باشند کرده در حفره در بیست آثار پاچکدشتی (یعنی سرگین

(۱) شکر نوسازی از ابنای قرن ثالث عشر است ۱۲ مصحح *

(۲) شکر ناتپه تقریباً در سنه هزار و دو بیست و شصت از تن خاکی عاری

گردید و ذکر حالش در آثار الصنادید - صفحه ۲۲۵ مذکور است ۱۲ مصحح *

خشکید؛ کار) آتش دهند - چون آتش سرد شود - آنرا بر آورده در یک توله گوند جهینگن که آب صاف آن را گرفته باشند حل کنند - تا خشک شود - پس در آب قالدوازه روز حل سازند - هر چند حل خواهد شد - خوب خواهد شد *

نسخه مرکب

دوده چوب دور کرده یکدرم - صمغ ببول دو درم - در آب بهنگیه تر کرده صاف نموده - دوده را با صمغ آمیخته بسته - بسندان آهنگران چندانکه بکوبند بهتر است میعادش چهار پاس است *

باید دانست که اقسام خطوط در متقدمین عرب و عجم همین شش قلم است - و خط کوفی از ابتدای عصر آنحضرت صلعم است تا زمان المقتدر بالله عباسی^(۱) - در سنه سه صد و چهار هجری ابن مقله^(۲) بموجب ارشاد حضرت امیر المومنین خط ثلث و نسخ اختراع نموده - و هر یکی را اصول و قواعد نهاده - که بدان اصول از دیگر خطوط ممتاز میشود - و قسم اول را محقق نام نهاده اند - از بهر آنکه درین خط دانگی و نیم دور است - و چهار دانگ و نیم سطح است - پس مشابهت بخط عبری

(۱) خلافت مقتدر بالله العباسی از سنه دو بیست و نود و پنج هجری

تا سنه سه صد و بیست هجری بوده ۱۲ مصحح *

(۲) شرح حالات ابن مقله در صفحات قبل گذشته است ۱۲ مصحح *

و کوفی و معقلی بیشتر است از جهت سطح - لهذا این قسم را مقدم داشته اند قسم دریم را ثلث نام نهاده اند - بدان که هرکه این خط دانست ثلثی از خط دانسته باشد - از بهر آنکه اول محقق که بخط کوفی و معقلی مشابه است - می باید دانست - و از این جهت آنرا ثلث نامیده اند - و نسخ تابع اوست - همچنانکه ریعان تابع محقق است - از بهر آنکه اصول محقق و ریعان یکیست - و اصول ثلث و نسخ یکیست - اما ریعانرا از آن جهت ریعان گویند که رنگ و بوی یعنی نراکت ریعان دارد - و نسخ را از آن سبب نسخ گویند که در عرب بیشتر کتب را بدان مینویسند - پس گویا چنان است که دگر خطها را ترک کرده اند - و بدین اکتفا کرده - پس نسخ دیگر خطها باشد - قسم سویم را توقیع خوانند - از جهت آنکه نصفی آن دو است و نصفی آن سطح - بدین سبب توقیع بطغرا و با معقلی و کوفی مشابهتی یگونه دارد - دیگر آنکه قضات - سبجات معکمه و توقیعات بدان خط اکثر می نوشتند - قسم چهارم را رقاع نام نهاده اند - از بهر آنکه دران عصر رقما و رقعها اکثر بدان می نوشتند * * شعر * ثلث و توقیع هم محقق دان * نسخ و ریعان و هم رقاع بخوان واضح خط کوفی بعرب بن تحطآن است که از عبری و معقلی کوفی در آورده - و بدست حضرت مرتضی علی علیه السلام تکمیل

یافته - و روز بروز خطوط زیب و زینت و آرایش و ترقی دیگر یافت - رفته رفته تا زمان امیر تیمور نسخ و ثلث و غیره رونق و درستی دیگر گرفت - چنانکه شاهزاده میران شاه و بایسنغر و سلطان ابراهیم شاه و غیره هفت قلم شده اند - شده شده تا زمان شاه طهماسب و شاه اسمعیل و شاه عباس و بابر بادشاه و نصیرالدین همایون بادشاه و جلال الدین اکبر بادشاه و نورالدین جهانگیر بادشاه اوسنادان مثل یاقوت مستعصمی و یاقوت جمال الدین و مولانا شهاب الدین و عبد الله طبّاخ و مولانا جعفر تبریزی و قبلة الکتاب مولانا سلطان علی مشهدی و مولانا عبد الحی و احمد پرویز و ملا علی رضا و محمد مراد و میر علی اصغر خراسانی و مولانا درویش و اشرف خان و محمد حسین و ملا عبد الله بیگ مرورید تبریزی و علی بیگ و مقصود خان و غیره سرآمد و فوق عصر شده اند *

در عهد شاهجهان بادشاه عبد الله مشتهر به عبد الباقی حداد در دوره اخیر گوی سبقت از نسخ نویسان برده - خط نسخ را عروس الخط کرده آرایش و زینت دیگر بخشید - در هندوستان آمده بجناب شاهزاده اورنگ زیب بهادر نوشته خود قرآن سی ورقی و کلام الله و صحیفه و غیره گزاینده مخاطب بیاقوت رقم شده بوطن معاودت کرد - چند کس از شاگردان رشید خود بحضور گذاشت - اکثرها بخطاب یاقوت رقمی و یاقوت رقم خانی سرفرازی یافته اند *

از آنجمله در دوره اخیر معتمد عارف (۱) مخاطب بیاقوت است - استعداد تحریر نسخ و ثلث بکمال رسانیده *

عصمت الله (۲) مشتهر به برادرزاده یاقوت - در خطاطی کامل بوده - اکثر کلام الله از روشنائی مرکب بنظر در آمده *

معتمد افضل و معتمد عسکر و میرزا فضل الله و زین الدین و غیره صاحبان از شاگردان یاقوت (۳) بوده - نوشته این بزرگان دیده شد - برای العین گویا خط یاقوت را مشاهده و ملاحظه کرده - هر یک برابر یاقوت گذشته *

کلو خان عرف غلام حسین خان از شاگردان رشید عصمت الله برادرزاده یاقوت که درین عصر در شهر موجود بود - در نوشتن نسخ

(۱) معتمد عارف مخاطب به یاقوت رقم خان از شاگردان عبدالباقی حداد است در عهد شاه عالم بهادر شاه (۱۱۲۴ - ۱۱۱۹) خلف عالمگیر بادشاه بخطاب یاقوت رقم خانی امتیاز یافت - در خط نسخ شیوه خاص اختراع نموده که در هندوستان رواج یافت از ابنای قرن نهم عشر است ۱۲ مصحح *

(۲) عصمت الله برادرزاده یاقوت رقم خان مذکور است و هم از اجل تلامذه اوست تا عهد شجاع الدوله (۱۱۸۸ - ۱۱۶۹) بفارغ البالی می زیست ۱۲ مصحح *

(۳) مراد ازین یاقوت معتمد عارف سابق الذکر است ۱۲ مصحح *

برویه یاقوت سهیم و عدیل نداشت - مرد حافظ متقی متورج باخلاق حمیده و اوضاع پسندیده - از جمله خوشنویسان خط نسخ بود *

قاضی عصمت الله خان این بزرگ پاک نهاد گوی سبقت در خط نسخ از همه خطاطان نسخ نویس برده - و خط نسخ را از یاقوت گذرانیده - وضع خوش آیند و خوش ترکیب و خوش اسلوب ایجاد کرده اختیار نمود - از غایت اشتهار محتاج بتوصیف و تشریح نیست - کلام الله و حمایل و هفتی ها و قطعها و مشقها دفتر دفتر کتابت نموده - در عالم نوشته خود یادگار گذاشت - در سنه هزار و صد و هشتاد و شش هجری رحلت فرمود *

فیض الله (۱) برادر حقیقی قاضی عصمت الله خان است - در نسخ خوشنویس زبردست گذشته - اکثر کلام الله نوشته دستش از روشنائی مرکب دیده شده *

عباد الله خان (۲) برادرزاده قاضی - خلف الرشید میان فیض الله اکثر کلام الله قاضی را باتمام می رسانید - و کسی از مبصران

(۱) قاضی فیض الله برادر بزرگ قاضی عصمت الله خان بود - از ابنای قرن نهم عشر است ۱۲ مصحح *

(۲) دو عباد الله بوده اند - یکی از آن همشیرزاده یاقوت رقم خان و دوم برادرزاده قاضی عصمت الله خان بوده - و اولین مخاطب به یاقوت رقم خان نانی بوده است ۱۲ مصحح *

فرق و امتیاز نمی‌کرد - و نسخ بطور رویه قاضی صاحب خوب
می نوشت *

میر گدائی مغلپوریه از شاگردان قاضی صاحب خط نسخ را
بسیار خوب نوشته - مرد مشاق بوده *

حافظ ابوالحسن شاگرد قاضی بود - خط نسخ را بکمال
شریفی ارقام مینمود - مرد متقی و خیلی خلیق و متواضع -
در اوایل باستادی میرزا اکبر شاه بهادر سرافراز بود *

میر کرم علی سید بزرگ صالح خوش اخلاق متقی - در نوشتن
خط نسخ شاگرد قاضی صاحب - چند کلام الله بطور اوستاد نوشت -
در علم عربی و طب و غیره مهارت داشت - و در کوچه چیلان
لاهوری دروازه دهلی سکونت گزین بود *

حافظ مسعود مرد متقی و نمازی - اول خط از قاضی صاحب
نوشته بعد از آن بموجب درخواست و ترغیب رهیلها شان رویه
اوستاد گذاشته خط لاهوری آمیز اختیار کرده در سرکار نواب
ضابط خان (۱) خلف نجیب الدوله گذرانیده *

(۱) نواب ضابطه خان در سال هزار و دوست هجری وفات کرد و شرح
حالش در اورینتال بائیگرافی صفحه ۴۲۳ مذکور است ۱۲ مصحح *

عزایت الله مبروص شاگرد قاضی صاحب است - این شخص
نیز از باعث خاطر افغانان رویه اصل خود گذاشته بوضع خط
لاهوری آمیز می نوشت - اکثر در مسجد عزایت الله خان بگذر
چاندنی چوک نشست - و سکونت میداشت *

میر امام علی بن میر امام الدین از سادات صحیح النسب
و عمده خاندان برپور فضل و کمال آراسته - در علم طب بهره وافعی
دارند - و خط نسخ برویه قاضی عصمت الله خان خوب می‌نوشته -
و در سرکار شاهزاده میرزا ابوظفر ولیعهد بهادر در سلک خوشنویسان
ممتاز و معزز اند *

میر جلال الدین خلف میر امام علی - خط نسخ برویه پدر
خود بسیار خوب می‌نویسد - و او نیز در زمره خوشنویسان سرکار
ولیعهد بهادر سرافراز است *

حکیم محمد حسین نیز از جمله خوشنویسان خط نسخ است -
برویه احمد تبریزی خوب می‌نوشته *

میرزین العابدین سید صحیح النسب و شیرین زبان خلیق
مشتهر بطغرانویس ملازم حضور والا - در نستعلیق شاگرد شاه
اعز الدین - در خط طغرا خیلی مهارت داشت - شخصی جهان دیده

و صحبتها برگزیده در سنه هزار و دویست و بست و هشت و دبعث
حیات در دهلی سپرد *

میر مهدی پسر میر مقصود جوان صالح متواضع مهذب با اخلاق
حسنه - چند خط می نویسد - لیکن در خط طغرا چه خفی و چه
جلی مهارتی بدرجه اقصی رسانیده - و از طرف خود دقایق درین
خط ایجاد کرده - در انشا پردازي گویند که شاگرد لچمی رام پندت
است - از مدت مدید بدرجه سفارش حکیم میرزا محمد صاحب
در سرکار فیض آثار نواب میرزا حسام الدین حیدر خان بهادر به صیغه
محرری و خطاطی و غیره منسلک بوده *

شاه وارث علی نامی اوستاد قدیم بر وضع متقدمین تسبیح
در دست و اوزاد بر لب میگشت - مردمی با اخلاق پسندیده از
خوشنویسان قدیم - عمر در صحبت عمدها بسر برده - و خط گلزار
و شکسته با مرز می نوشت - و در آخر - مجلس بچهارم هر ماه
مقرر کرده بود - اکثر مشایخان و تماشائیان جمع می شدند - و رقص
زنان رقاصه یعنی کنچنی ها میشد - متصل کهاری باولی سکونت
میداشت - در مکان مذکور بروز مقرر ازدهام و انبوه خلق میشد -
وفات او در سنه هزار و دویست و بست و هفت هجری *

میان محمدی جوان صالح متقی خوش منظر از قرابندیان
قریب و شاگرد قاضی عصمت الله خان است - خط را بروی قاضی

صاحب بکمال رسانیده - و دوسه کلام الله نوشته قاضی صاحب
که در عهد جوانی و زور و قوت و ابتدای مشق مرقوم شده بودند -
بدست آورده از روی آن اکثر نقل کرده - و خط را بدرجه اعلی
رسانیده - در انقلاب هنگامه غلام قادر بعد وفات قاضی صاحب
در لکنؤ رسید - و در سرکار نواب حسن رضا خان بصیغه اوستادی
اولادش نوکر شده - دران ایام از فقیر چند بار ملاقات کرده بودند -
بعد آن از احوالش اطلاع ندارم *

محمد تقی الحسنی الخطیب از طرف ولایت نووارد
شده بود - خط نسخ بطور احمد تبریز و ثلث و ریحان می نوشت -
و بسیار قوت داشت - مرد خلیق متقی با وصف علم و حلم اصلا
عجب و غرور نداشت *

تمت بالخیر

and stimulating the cause of Oriental literature at least among the Orientals, whose conception of life is not confined to mere material utility but extends to the ennobling pleasures of the aesthetics in Art and Nature. Calligraphy is both an art and a science, and is, in reality, the father of painting, and as such, its claims cannot be, or at least should not be, so rudely dispensed with or ignored. An illuminated calligraphic text hung upon the wall in shape of a picture or painting from the Koranic or Biblical writings often draws a negligent soul much closer to the moral teaching inculcated in it than all the lessons and instructions one may attempt to impress upon it by scriptural reading or recitation.

This difference in the action upon a man's mind can only be accounted for by the ennobling and abiding effect such calligraphic paintings has upon one's soul. I need not further elaborate upon this subject, sufficient will it be for our purpose if Orientalists can enter into my heart and sentiment and see the necessity of the inauguration of a school of Calligraphy where this noble art and science could be taught and diffused. Millions of pounds are being spent in portrait, scenic and other paintings, and I do not see why Calligraphy should not assert its claims upon our heart and attention which it so rightly demands and so richly deserves.

M. HIDAYET HUSAIN,

Lecturer in Arabic and Persian,

Presidency College, Calcutta.

11th April, 1910.

as the "Seven-penned" calligrapher. He was born and brought up at Dihli. He was well versed in Persian and had a fair knowledge of Arabic. Most of his poetical compositions are in the Persian language, but he has left a few fine pieces in the Urdu language as well. In his latter days he went from Dihli to Lucknow, which had replaced the former town in learning owing to the downfall of the Moghul Empire. Here he completed his medical education according to the Ūnānī system under Mirzā Muḥammad 'Ishq. He died at Lucknow about A.H. 1239, A.D. 1823.

Although there exist altogether three printed books on this art, but they do not deal with Indian artists at any length. The first is *Imtiḥān al-Fudala* by Mirzā Sanglākh Irānī and was published in Tehran in A.H. 1291 (A.D. 1874). In this book only 34 calligraphers who were much reputed are mentioned: its style is so abstruse that it is difficult to be understood by a foreigner. The second is *Khatt-u-Khattātān* by Ḥabīb Effendī in the Turkish language. It was published in Constantinople in A.H. 1306 (A.D. 1888). The third is in the French language and is called *Les Calligraphes et les Miniaturistes* by Cl. Huart. It is based upon *Miftāḥ al-Khuṭūṭ*—a work by Riḍā 'Alī Shāh Qādirī, which was written in India in A.H. 1249 (A.D. 1833). As Riḍā 'Alī had for his ground-work the aforesaid book in the Turkish language, the names of many noted Indians were naturally left out.

I have added an introduction in the Persian language which may serve to make this volume interesting. It contains four chapters:—

- (1) On the origin of the Arabic characters.
- (2) On the origin and creation of the different characters of the ancient Persians.

(3) Diacritical points and letters used in Islam.

(4) A short history of calligraphy.

In the original manuscript the time when these calligraphers flourished is mostly left out. I have tried my best to remove this defect by adding footnotes in which the dates of the period to which they belonged are given.

It may not be generally known that calligraphy and calligraphers were much appreciated and respected in the Moghul court. Many of these Emperors were themselves good calligraphers and would always entertain and encourage these literary artists and their art. Emperor Shāh Jahān was himself a good calligrapher and had in his court in the person of 'Abd ar-Rashīd Dailamī, one of the most eminent calligraphers of the time. This Emperor had such a high esteem for an old calligrapher Mir 'Imād al-Husain al-Qazvinī that whoever presented the king with any of his genuine calligraphic productions, even if it was only a quatrain, the Emperor used to confer upon him the title of Centurion (Manṣab-ı-yak Şadī) with all the material privileges attaching the above office.

One may argue against calligraphy on the plea of the cheaper, larger and the general utility of the Printing Press, but it must be always borne in mind that the difference between Calligraphy and Type-printing is as vast as that between the personal voice of the singer and his recorded voice in a phonogram. The singer in person inspires and creates a more sublime admiration for the aesthetic beauty of music than all his recorded sounds the phonograph can produce. No body would deny that for all practical purposes for the general diffusion of literature the art of printing has become indispensable in the present age, but everybody must equally admit that Calligraphy or Ortho-painting does its own share of duty in spreading abroad

PREFACE.

Among all other gifts of knowledge that man has been endowed with, the art of writing is, in itself, a noble science, and beautiful writing or calligraphy, which in the past contributed greatly not only in diffusing but in perpetuating the Oriental languages, is the noblest of arts to which we are indebted for our present knowledge of the past.

But it is a regrettable fact indeed that the Semitic calligraphy which is both a science and art combined in itself, is getting extinct, and the history, nay even the names of the celebrated calligraphers, are fast vanishing away together with the art. Calligraphy itself, apart from the beauty and richness of the Arabic and Persian literature, played no mean part in the diffusion and advancement of these languages among the rich and the learned of the olden times, and it would be a pity indeed to consign into oblivion and obscurity the names and history of those who inspired and propagated this noble art.

It will thus be evident that we owe a debt for which we must remain eternally under an obligation to the past masters of this art, some of whom, although of Indian birth, surpassed even their foreign masters. It is this sense of gratitude to the old calligraphers that has actuated me to undertake to edit this little volume in order to perpetuate the names of the old calligraphers. Readers may also find this little volume a book of ready reference upon the subject.

The author of this book was Mawlānā Ghulām Muḥammad whose poetical name was Rāqim. He is better known

LIST OF BOOKS FOR SALE.

AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 57, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—

MR. BERNARD QUARITCH, 11, Grafton Street, New Bond Street, London, W.
AND MR. OTTO HARRASSOWITZ, BOOKSELLER, Leipzig, Germany.

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the fasciculi being out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

*Advaita Brahma Siddhi, Fasc. 2-4 @ /10/ each	...	Rs. 1	4
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	1	14
*Agni Purāna, Fasc. 6-14 @ /10/ each	...	5	0
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ /10/ each	...	14	6
Aitareyalocana	...	2	0
*Ann Bhāshya, Fasc. 2-5 @ /10/ each	...	2	8
Aphorisms of Sāṅdilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	...	1	0
Aṣṣāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3	12
*Atharvāna Upanishad, Fasc. 4-5 @ /10/ each	...	1	4
Ātmatattvaviveka, Fasc. I	...	0	10
Aṣṣvaidyaka, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3	2
Avadāna Kalpalatā, (Sans. and Tibetan) Vol. I, Fasc. 1-7. Vol. II, Fasc. 1-6 @ 1/ each	...	12	0
Bālam Bhaṭṭi, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1, @ /10/ each	...	1	14
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	3	12
*Bhāmati, Fasc. 4-8 @ /10/ each	...	3	2
Bhāṭṭa Dipikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. I, Fasc. 1, @ /10/ each	...	4	6
Baudhyostatrasaṅgraha	...	2	0
Brahma Sūtra, Fasc. 1 @ /10/ each	...	0	10
Brhaddevatā, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	2	8
Bṛhadharma Purāna, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	3	12
Bodhicaryāvatāra of Śāntideva, Fasc. 1-5 @ /10/ each	...	3	2
Ori Cantinatha Charita, Fasc. 1-2	...	1	4
Ḍatadūṣaṇi, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/ each	...	8	0
Ḍatapaṭha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5 Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-4 @ /10/ each	...	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3; Vol. VII, Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	...	3	2
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-3 @ /10/	...	1	14
Ḍatasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-13 @ /10/ each	...	8	2
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ /10/ each	...	36	14
Ditto Vol. IV, Fasc. 7-8, @ 1/4/ each	...	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc. 8-9 @ /10/	...	1	4
Ḍlokavartika, (English), Fasc. 1-7 @ 1/4/ each	...	8	12
*Ḍraṇṭa Sūtra of Āpastamba, Fasc. 12-17 @ /10/ each	...	3	12
Ditto Śāṅkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. 4, Fasc. 1 @ /10/ each	...	10	0
Ori Bhāshyam, Fasc. 1-3 @ /10/ each	...	1	14
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ /10/ each	...	1	4
Gadadhara Paddhati Kālasāra, Vol. 1, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	4	6
Ditto Ācārasāra, Vol. II, Fasc. 1-4	...	3	2
Gobhīliya Gṛhya Sūtra, Vol. I, @ /10/ each	...	3	2
Ditto Vol. II, Fasc. 1-2 @ 1/4/ each	...	2	8
Ditto (Appendix) Gobhīla Parisista	...	2	0
Ditto Gṛhya Saṅgraha	...	0	10
Haralata	...	1	14
Karmaprādīph, Fasc. 1	...	1	4
Kāla Viveka, Fasc. 1-7 @ /10/ each	...	4	6
Kātantra, Fasc. 1-6 @ /12/ each	...	4	8
Kathā Śarīr-Sāgara, (English) Fasc. 1-14 @ 1/4/ each	...	17	8
*Kārmī Purāna, Fasc. 3-9 @ /10/ each	...	4	6
Lalita-Vistara, (English) Fasc. 1-3 @ 1/- each	...	3	0
Madana Pārijāta, Fasc. 1-11 @ /10/ each	...	6	14
Mahā-bhāva-nāradīya-śāstra Vol. I Fasc. 1-3	...	1	4

BIBLIOTHECA INDICA:

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1233.

THE TADHKIRA-I-KHUSHNAVĪSĀN

OF

MAWLĀNA GHULĀM MUḤAMMAD DIHLAVI

EDITED WITH PREFACES, NOTES AND INDICES

BY

M. HIDAYET HUSAIN,

Lecturer in Arabic and Persian, Presidency College, Calcutta.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.

1910.

BIBLIOTHECA INDICA:
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1233.

THE TADHKIRA-I-KHUSHNAVĪSĀN
OF
MAWLĀNA GHULĀM MUḤAMMAD DIHLAVI

EDITED WITH PREFACES, NOTES AND INDICES
BY
M. HIDAYET HUSAIN,
Lecturer in Arabic and Persian, Presidency College, Calcutta.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 57, PARK STREET.
1910.

een
ble
the
er-
to
he

li-
lf,
of
er
nd
no
se
en
li-
no

h
st
n
is
s
er
s
t
n

